ארגון יוצאי גרוייץ
אין ישראל

באארבעט י. ב. אלטערמאן

קיינמאל נישט פארגעסן

באַאַרבעט: י. ב. אַלטערמאַן

האַלבער יובל־העפט פון ארגון יוצאי גרוייץ אין ישראל
תל־אביב 1972

קיינמאל נישט פארגעסן

באארבעט: י. ב. אלטערמאן

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל

דפוס „אורלי", תל-אביב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

אינהאלט

י. ב. אלטערמאן / הקדמה 7
שמואל מאלין / דער זיידע לאזט שרייבן א ספר תורה (פאעמע) 17
ש. מ. קעטלער / גרינדונג און טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרוייז אין ישראל 25
י. ב. אלטערמאן / יזכור־בוך „מגילת גריצע" 45
לאה אסתר אלטערמאן 64
מגילת גריצע (רעצענזיע) 65
משה קושניר / מצבת זכרון לעיירה 68
י. ב. אלטערמאן / 25־יעריקער יובילעאום פו ארגון יוצאי גרוייז אין ישראל 69
ש. מ. קעטלער / פייערלעכע אויפנאמען פאר אויסלענדישע געסט 81
רחל קעטלערס דערפאלגרייכע געלט־אקציע אין פראנקרייך 88
באזוך פון פארוואלטונגס־מיטגליד דוד גוטמאן אין די פאראייניקטע שטאטן 90
דערפאלגרייכע געלט־אקציע לטובת דעם ארגון יוצאי גרוייז אין ישראל 91
אויפרוף צו אלע גריצער לאנדסלייט אין ישראל 92
פעולות ארגון יוצאי גרוייז בישראל . . 101
רשימת התורמים מאמריקה, ארגנטינה וישראל 111
י. ב. אלטערמאן / ש. מ. קעטלער ז״ל במלאת שנה לפטירתו 113
דוד פרידנבערג / שמואל משה בן מאיר קטלר ז״ל . . . 119
י. זונדר / ש. מ. קטלר ז״ל 120
שמואל זילבערשטיין / א גנבה — ערב פסח אין מיין אלטער היים 125
שמואל זילבערשטיין 132
הנה אלטערמאן 132

המר דוד 133
אברהם משה המר 137
דניאל המר 141
המר הנה 143
גרינפארב אריה 145
פריד אליעזר 148
קורנווסר הרשל 150
מינץ אליעזר 150
ריטער הנה 151
בן יוסף (ויסקוס) זליג 151
ווין אהרון 152
וינברג אברהם 152
שניי פולה 152
ריכמן לייב 153
הניה ווייגנסבערג דערציילט 154
האמער יוסף 156
זלדה פרוידנבערג 159
דוד פרוידנבערג 160
יהושע בלאנקער 162
בעריש ווינבערג 163
טארנער (גוטהערץ) פלוציע 165
ב. שיינבוים / הילפס־טעטיקייט פון דער גריצער לאנדסמאנשאפט 169
אין ניו־יארק 169
צו אלע גריצער אין דער גארער וועלט 175
אויף קבר אבות אין גריצע 178
זייט באגריסט צו אייער יובל 178
א. בארנשטיין / טייערער פריינט! 180
מאיר דוד האלטער / באגריסונג פון פרויען־אפטיילונג . . 182
אברהם פאקער 187
זילבערשטיין איצה 188

משה גריבאַטש 190
הרשקוביץ מאיר בן ישראל 191
שלמה ליפשיץ (גרין) בן משה 191
בעריש ליפשיץ 191
יעקב און מענערעלע ראטמאן 192
חנטשע בראמער 192
רבקה, אברהם און געצל פרישמאן 192
משה ווינפעלד 192
שמואל און פראַניע לאַנצש־הימלשטיין 193
רחל שפייזער 193
שמחה בינעם, אריה און אסתר לאטפער 193
ס. קעסעלמאן 193
משה פּאַסטערנאַק 193
מענדל בלאַשעוויטש 194
העניך ראַזען 194
יאַסל שמידט 194
אסתר ווינבערג 194
מלכה קאַפּער ז״ל 195
פייגה זילבערשטיין ז״ל 196
בנימין שיינבוים / א מצבה אויפן אומבאַקאַנטן קבר פון מיינע ליבע 197
ירושלים עיר הקודש 198
טעטיקייט פון דער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַרגענטינע 199
אברהם פרידמאַן / גריצער געסלעך 209
ישראל זילבערשטיין ז״ל 213
זהבה שטערן ז״ל 214
רשימה פון גריצער לאַנדסלייט אין ישראל 221
גוטמן דוד / קאַסע־באַריכט (דו״ח־כספי)

בילדער

דער רבי אייזיקל מלמוד און אַ טייל פון זיינע תלמידים 12—12
אריה רעכטמאַן 34
אזכרה־פּאַרזאַמלונגען 37
מצבה אין יד ושם 42
מצבה פון גריצע און אומגעגנט 45
מרים רעכטשייד ז״ל 62
רחל לוקסבערג ז״ל 62
זיסל שפּיזער מיט די בריידער און גוסטה 63
לאה אסתר אַלטערמאַן ז״ל 64
משפּחה דעגענפיש פון אַמעריקע 86
אַ מסיבה. ש. מ. קעטלער רעפערירט 87
אַ מסיבה. רחל קעטלער רעפערירט 90
דוד גוטמאַן 92
אַ מסיבה 96
מסיבה לכבוד דער משפּחה רינקע־ווייטש פון אַמעריקע 97
אַ מסיבה. י. ב. אַלטערמאַן רעפערירט 97
אַ מסיבה. דוד גוטמאַן רעפערירט 98
אַ מסיבה. ד. פרידנבערג רעפערירט 98
אַ מסיבה פון לאַנדלייט 99
ש. מ. קעטלער ז״ל 115
וו. ווייגנטראַוב, י. קירשנבוים און יב״ל שמואל זילבערשטיין 126
משפּחה אַלטערמאַן 133
גוטשאַ גרינאו 134
המר דוד 135
המר דוד 137
דניאל המר 141
גרינפאַרב אריה 145
משפּחת 147
פריד אליעזר 148
משחה יהושע ואליעזר פריד 149
קאַרנוואַסער הערשל 150
ריטער חנה דבורה 151
ווין אהרון 152
ראַכמאַן לייב און פרוי 153
הניה ווייגנסבערג האַמער 154
יוסף האַמער 157
משפּחת האַמער און וויערזשביצקי 158
זעלדע און דוד פרידנבערג 159
יהושע בלאַנקער 162
בעריש ווינבערג 164
נעבן דער מצבה פון פרימעט נוסבוים 166
ב. שיינבוים 173
משפּחת שיינבוים 174
לוי שיינבוים ז״ל 176
גריצער לאַנדסלייט אין אַמעריקע 181
פינאַנס־סעקרעטאַר ב. באַסמאַן 183
און זיין פרוי 183
גריצער לאַנדסלייט אין אַמעריקע 183
הענרי און פּאָולאַ ראַזען 183
מ. רובין און זיין פרוי 184
יוסף שמידט, פרוי, זון און טאַכטער 186
אהרן שמידט 186
אברהם פּאַקער און משפּחה 187
משפּחה זילבערשטיין איזאַק 189
משה גרינבאַטש 190
מלכה קאַפער ז״ל 195
משפּחה קאַפער־יורקעוויטש 204
ישראל זילבערשטיין ז״ל 213
זהבה שטרן ז״ל 214
ב. ראַטמאַן 217
קולטור ליגע 218

ה ק ד מ ה

אין אונדזער יזכור-ספר „מ ג י ל ת ג ר י צ ע" לערנען מיר:

ווי נאָר די ערשטע גרופּע יידן האָבן זיך באַזעצט אין שטעטל גריצע, האָבן זיי באַלד געלייטן צרות, רדיפות פון די דאָרטיקע פרום-קאַטולישע פּאָליאַקן. טראָץ אַבער אַלע עקאָנאָמישע, געזעלשאַפט-לעכע, רעליגיעזע און פּערזענלעכע פּאַרפּאָלגונגען האָבן די ערשטע יידישע איינוואַנדערער נישט בלויז געזאָרגט פאַר די בשר ודמיקע, עולם הזהדיקע באַדערפענישן נאָר אויך צו באַפרידיקן די נשמה-פּאַרלאַנגען. די ערשטע יידן אין גריצע האָבן גוט געווּסט, פונקט ווי אַלע יידן אין „פרום"-פּוילישן לאַנד, אַז דער הויפּט צוועק פונעם יידישן פּאָלק איז צו היטן די ספּעציפּיש, יידיש-רעליגיעזע דינים און מנהגים, וואָס האָבן זיי גוט אָפּגעהיטן זיך נישט אויסצומישן מיט דעם אָרטיקן פּאָלק, געגעבן מוט און האָפענונג, אַז אַמאָל וועט אויך צום יידישן פּאָלק קומען דער גואל. האָבן טאָקע די ערשטע יידן אין גריצע געעפּנט רעליגיעזע חברות, ווּ מ'האָט געדאַוונט בציבור, געלערנט אַ בלאַט גמרא. חדרים, ווי מ'האָט געלערנט די תינוקות של בית רבן דעם יידישן אלף-בית, עברי, חומש מיט רש"י און אַ בלאַט גמרא מיט תוספות. שפּעטער, מיטן איינוואַנדערן פון גרעסערע גרופּעס יידן, האָבן זיי געזאָרגט, אין אַכצנטן יאָרהונדערט, אויפצובויען אַ ווונדערלעכע האַלץ-שול, וואָס איז געווען, לויט דער אַרכיטעקטור און די קינסטלערישע אויסגעמאָלטע בילדער, איינס פון די שענסטע יידישע שולן אין פּוילן. נישט געווען קיין איין יידישער שרייבער, פּאָרטיי-פירער, וואָס זענען אָפּט מאָל

געקומען קיין גריצע, אז זיי זאלן נישט ספּעציעל באַזוכן דאָס פּיינע ווערק — די יידישע שול.

און וועג ס׳האָט זיך אַנגעהויבן דער חורבן בית שלישי, דאָס פּאַרניכטן דאָס איראָפּעאישע יידנטום דורך די דייטשן, האָבן דייטשישע נאַציסטן צוזאַמען מיט אַ צעוושעטן פּוילישן המון צענומען דאָס רעליגיעזע קונסט-ווערק — די קרוין פון גריצע — די שיל. דאָס געהילץ איז צערויבט געוואָרן און די כלי קודש איז אַזוי פּרער געשענדעט און פאַרברענט געוואָרן פון די דאָרטיקע „פּרומע" קאַטאָליקן מיטן כוליגאַן פּראַקאָפּטשיק בראש.

אין גריצע זענען אויך געווען בתי-מדרשים מיט פאַרשידענע חסידים -שטיבלער, חברות, ווו מ׳האָט געדאַוונט, געלערנט, געדינט דעם בורא עולם בלב ובנפש.

גריצע האָט זיך אויך אויסגעצייכנט מיט אירע גוט אָרגאַניזירטע, גאָר אַקטיווע פּאַרטיי-אָפּטיילונגען: ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס, בונד, אגודה, פּאָלקיסטן, מזרחי, פּראָפּעסיאָנעלע אָרגאַנעזאַציעס און האַנדווערקער-פּאַראיין, געשמט האָבן אין פּוילנס לאַנד די גריצער קולטור-אינסטיטוציעס: תרבות-הויז, י. ל. פּרץ-ביבליאָטעק, צענטראַ-לע יידישע שול אָרגאַניזאַציע, בית יעקב און אַנד.

אין אונדזער ספּר איז נאָר נישט אויסגעשעפּט געוואָרן די טעטי-קייט פון די חברות אין דער שטעטל, „חברה תורה", „הכנסת כלה", ווו יידן האָבן שבת געדאַוונט בציבור, געלערנט די פּרשת השבוע, חברה „תהילים", לינת הצדק". אין די-אַ חברות האָבן יידן געדינט גאָט מיטן גאַנצן האַרץ, זיך קעגנזייטיק געהאָלפן, משדך געווען, געפּראַווען שמחות און זיך אויסגעלעבט. וועגן דער טעטיקייט פון די חברות דאַרף אַנגעשריבן ווערן אַ ספּעציעלע מאַנאָגראַפיע, וואָס זאָל שילדערן דעם לעבן-שטייגער פון די „פּראָסטע" אָבער ערלעכע האָראַפּאַשנע אַרבעטער, בעל-מלאכות, בעלי-עגלות, הענד-לער, וואָס האָבן שווער און ביטער אויסגעקעמפט זייער טאָג-חיונה, ערלעך מפרנס געווען זייערע משפּחות און אין די פּראָסטע יידנס

הערצער האָט געפלאַמט תמיד אַ הייליק פּאָלקסטימלער, רעליגיעז פייער און טיפע אמונה, אַז פּאַר זייער שוועד און פּאַרפּאָלגט לעבן, וועלן זיי זוכה זיין צו עולם הבא און אַמאָל, וועלן יידן אויסגעלייזט ווערן פון פוילנס גלות.

קליין איז געווען די יידישע קהילה אין גריצע : 6000 נפשות, אָבער גרויס זייערע מעשים. דאָס יידישע לעבן האָט געקאָכט געצאַפּלט. אַלע יידישע פּאַרטייען, אינסטיטוציעס : עקאָנאָמישע, קולטורעלע און רעליגיעזע, זענען געווען טעטיק. כּמעט אַלע פּרי-מאָנענטע יידישע שרייבער, אַרטיסטן, געזעלשאַפטלעכע און פּאַרטיי-פירער האָבן באַזוכט גריצע, די יידן האָבן זיי תמיד מקבל פּנים געווען מיט באַגייסטערונג און דרך ארץ. די באַזוכער זענען שטענדיק אָוועק מיט התּפּעלות פון דער גריצער יידישער אימפּולסיוועד יוגנט, וואָס האָט דאָס שטעטל פּאַרעשט מיט אירע פּאָליטישע, קולטורעלע און רעליגיעזע טעטיקייט.

און די ברוטאַלע מערדער-האַנט פון די דייטשן מיט די „פּרומע" פּאָליאַקן האָבן עוקר מן השורש געווען דאָס יידישע גריצע, אָפּגע-מעקט דאָס יידישע לעבן.

מיר וועלן תמיד געדענקען :

„מחה תמחה את זכר עמלק"

*

אין די באַשריבענע זכרונות פון „מגילת גריצע" האָבן מיר געלייגט אַכט צו שילדערן דאָס לעבן פון דעם יידישן גריצע. קוים 50 זייטן פון דעם בוך איז געווידמעט דעם אומקום. אונדזער כוונה איז געווען צו ווייזן פּאַר דער וועלט וועמען די דייטשן האָבן פּאַרניכטעט : ערלעכע, פּרומע מענטשן, וואָס האָבן זייער חיונה שוועד און ביטער אויסגעהאָרווועט, מיר האָבן געוואָלט דעם פּאַר-ברער פּאַרגרעסערן. מיטן אונטערשטרייכן די מערדערלעכע מיטהילף

פון די פרום-קאַטוילישע פּאָליאַקן, וואָס האָבן אין דער תקופה פון דער דייטשישער אָקופּאַציע אַרויסגעוויזן זייער שנאה צו יידן. זייער האַס וואָס איז געווען אַ פּועל יוצא פון הונדערטער יאָרן פּאַר-זייען שנאה, בלבולים דורך דער קאַטוילישער קירכע.

מיטן אַרויסגעבן דעם העפט ווילן מיר פּאַרצייכענען די הילפס-אויפטוען פון ארגון יוצאי גרוויץ בישראל ,וועמענס טעטיקייט איז געווען געווידמעט די קרבנות פון נאַציזם און „פרומע" פּא-ליאַקן. די באַשריבענע געזעלשאַפּטלעכע טוער אין דעם העפט האָבן מיט זייער מסירות-הנפשדיקער אַרבעט יאָרן לאַנג געווידמעט צו העלפן די נאַצי-קרבנות און טעכניש מיטגעווירקט, אַז „מגילת גריצע" זאָל דערזען די ליכט-שיין. האָבן זיי טאַקע זוכה געווען, אַז זייערע מעשים זאָלן פּאַרעפנטלעכט ווערן אין די פּאָלגנדיקע כראָניקעס.

זאָל ספּעציעל פּאַרצייכנט ווערן די איבערגעבענע אַרבעט פון די חברים: ש. מ. קעטלער ז"ל, וועלכער האָט זיין גאַנץ לעבן געווידמעט פּאַרן ארגון; געניע רינקעוויטש ז"ל, וועלכע איז געווען די „מאַמע" פון ארגון יוצאי גרוויץ און אריה גרינפּאַרב, וועמענס שטוב איז פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין „בית יוצאי גרוויץ בישראל", אַ וואַ-רעמע היים פּאַר אַלע גריצער, ספּעציעל פּאַר די, וואָס האָבן זיך געוויטיקט אין הילף און אין אַן עצה טובה; דוד פריידנבערג, וועלכער איז מקיים די מצווה פון ביקור-חולים. ווי נאָר ער דערוווּסט זיך פון אַ קראַנקן פון גריצע באַזוכט ער אים באַלד. דוד פריידנבערג האָט אויך אָפּגעהיטן די ארגון-געלטער, זיי זאָלן אויסגענוצט ווערן אויף נויטווענדיקע צוועקן;* העניע האַמער, וואָס פּאַרנעמט זיך מיט

---

* שמואל זילבערשטיין, וועלכער ווידמעט פּאַרן ארגון זיין פּרייַ צייט, איז טעטיק אין דער פּאַרוואַלטונג, רעפּערירט אויף אַלע ארגון-אימפּרעזעס, און אַ דאַנק זיין כוח צו באַשליסן אין דער יובל-העפט דערשינען אין אַזאַ גרויסן פּאַרמאַט. וו. קאַלא, דער ערשטער פּאַרזיצער פון ארגון און דער ערשטער, וואָס האָט רגאַניזירט הילף פּאַר די גריצער און די פּאַרוואַלטונגס מיטגלידער: יוסף האמער (העניע האַמערס מאַן), אברלם לענגא און י. דרעזנער.

סאָציאַלער הילף; ראדזאנוביטש, ארגון סעקרעטאַר; דוד גוטמאַן, חסיד פון המשך פון ארגון און אַלע קאָמיטעט מיטגלידער, וואָס אַרבעטן פריוויליק, לא על מנת לקבל פרס: זלדה פרידנבערג, הניה האָמער און שרה זילבערשטיין, וואָס זענען טעטיק —אין דער ועדה סוציאלית, וועמענס אויפגאַבען ס׳זענען: באַזוכן קראַנקע, פאַרטיילן שפּענדונגען פאַר נויטבאַדערפטיקע, סטיפּענדיעס פאַר סטודענטן און אַנד.

דער קיום פון ארגון יוצאי גרויץ האָט צו פאַרדאַנקן די טעטיקייט פון די אויבנדערמאַנטע פערזאָנען.

יתגדל ויתקדש...

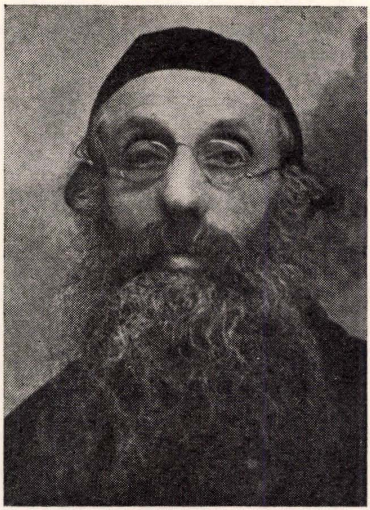
מיינע שנעל פאַרגאַנגענע קינדער-יאָרן, פאַרשוווּנדענע פריידן!

ס׳דערמאָנט זיך מיר דעם טאָג, ווען מיין מאַמע, די פרומע צדקות חיה שרה (חיה חשקעס) האָט מיך געפירט אין חדר אַריין צום דרדקי-מלמד אייזיקל „קאַטשעלע".

אַן איבערראַטשער בין איך אַריין אין דעם נייעם חדר. דער פרעמדער קינדער-געטומל האָט מיר פאַרחושט.

מיין קינדיש הערצל איז פאַרפולט געוואָרן מיט פּחד, דערשטוינט האָב איך זיך אַרומגעקוקט: נעבן געלבלעך-פאַרשטויבטן קעלער-פענצטערל און מיט שטיקלער פאַפּיר צוזאַמענגעקלעפּטע שייבעלער, דורך וועלכע מ׳האָט קוים געזען דעם בלאָטיקן הויף און זעלטן ווען פאַרבייגייעדיקע פיס, איז געזעסן אייזיקל מלמד, אונדזער רבי. האַרציק, געפילפול האָט ער אַריינגעזינגען שטיקלער תפילות-עברי אין די קליינע תלמידים-יידעלער. זיינע בריטע פלייצעס האָבן זיך דערביי, פונקט ווי בעתן דאַוונען, צוגעשאָקלט צום טאַקט פון זיינע טרויעריק, פאַרבענקט, ניגונדיק לערנען.

דער רבי און א טייל זיינע

אייזיקל מלמוד בערקאָוויטש (קאָטשקעלע)

תלמידים: גריצער יוגנט

גורדוניה

ציש"א — אַקטיוויסטן

פועלי־ציון צ.ס.

„בנות"־אגודה

וו. קולאַ פאַרט קיין א"י

ציוניסטישע יוגנט

אונטער דעם רבינס פלייצע זענען געשטאַנען צוויי נידעריקע בענק, אויף וועלכע ס׳זענען געזעסן טומלדיקע יינגלעך. אַנגעטוענע אין לאַנגע, צייגענע כאַלאַטלעך פון וועלכע ס׳האָבן זיך אַרויסגע-באָמבלט שוין פאַרגעלטע ציצות-כנפותלעך. אַ טייל פון זיי האָבן זיך געשפּילט, געשטיפט און אייניקע האָבן זיך דערציילט פאַנטאַסטישע גיהונעם און גן-עדן מעשהלעך. יעדע פאַר מינוט האָט דער רבי צו זיך צוגערופן איינעם פון אונדז.

עס איז געקומען מיין ריי. אַ נישט דרייסטער בין איך דאָס ערשטע מאָל צו אים צוגעגאַנגען. אייזיקל האָט מיך שטרענג אָנגעקוקט מיט זיינע טרויעריקע, גרויסע אויגן, וואָס האָבן שאַרף, אַרויסגעקוקט פון די גרוילעכע, גרויסע ברעמען. ער האָט מיט מיר אָנגעהויבן דעם ערשטן תורה-שיעור: „אלהי — מיין גאָט, נשמה — נשמה, שנתת — וואָס ד׳האָסט מיר געגעבן, בי איז מיע, טהורה היא — איז ריין, לויטער ריין איז די נשמה, טאָטע איז הימל. ווען דער בשר בשר ודם ווערט געבוירן". האָט ער מאָדנע זינגענדיק אויסגעצויגן דעם לעצטן זאַץ און צוגעגעבן: „פאַרשטייסט, ישראל בער? אתה בראתה— די האָסט זי געשאַפן, ואתה עתיד לטלה ממני — און די וועסט זי צוריקנעמען, יאָ, אַ משכון איז זי, די נשמה, מיט ביסל עולם הזה לעבן".

דאָס איז געווען מיין ערשטע לעקציע, וואָס איך האָב אין מיין קינדיש לעבן באַקומען פון מיין רבין, ר׳ אייזיקל. גאָר שווער איז פאַר מיר געווען, אין מיין פרילינג עלטער, צו פאַרשטיין די תורה פון נשמה-ריינקייט און די צייטווייליקייט פון ביסל דאָיקן לעבן. נאָכן אויסלערנען זיך ביי מיין רבין אויסזינגען אייניקע קאַפּיטלער תפילות מיט פעסימיסטיש-פילאָזאָפישע אויסטייטשונגען, פאַרטייטשט אויף מיין מאַמע-לשון יידיש, האָט מיין טאָטע, ר׳ ירחמיאל יוסף בן מתתיהו ז״ל (אומגעקומען אין וואַרשעווער געטאָ) געשיקט מיר אין העכערע חדרים. אין יעדן חדר האָב איך געלערנט עפּעס אַנדערש: חימוש מיט רש״י, אַ בלעטל גמרא, אַבער נייע און נאָך ענלעכע מעלאַנכאָלישע ניגונים. פון אַלע מלמדים איז מיר פאַרבליבן אין

זכרון בענדיט רינקעוויטש ז״ל און יאַנקעלע מאַגעלניצער ז״ל אין פּיאַסעטשנער רבינס ישיבה. די ביידע לעררערס האָבן אין מיר פאַרפלאַנצט אמונה, בטחון און תאוה צו חיבורים.

אין דעם קליינעם, תמיד שטילן שטעטל גריצע זענען געווען אַ סך אינטערעסאַנטע און ערלעכע יידן. געלעבט האָבן דאָרט גרויסע לומדים „שאַרפע קעפּ", פלאַמיקע חסידים, ערלעכע בעל מלאָכות און קליינהענדלער. וואָס האָבן שווער און ביטער אויסגעהאַרוועט זייער חיונה און דאָך האָבן זיי זיך שבת געטראָפן אין די חברות, בתי מדרשים, געדאַוונט בציבור און געלערנט אַ פּרשה חומש, דביקות-דיק געזאָגט תהילים. געשפּרודלט האָט אין גריצע אַ דינאַמישע יוגנט, וואָס האָבן יעדן אָוונט און ספּעציעל אין די שבתים פאַרפילט די פאַרטיי-לאָקאַלן. תמימודיק האָבן די אַ יינגע בחורים און בחורות געגלויבט אין זייערע אידעען, געווען פאַרברענטע ציוניסטן, וואָס האָבן געווקט אין די יוגנט-הערצער דאָס שטאָלצע נאַציאָנאַלע געפיל, מוט און גלויבן אין דעם זיך צוריקערן אין אונדזער אַלט-נייער נאַציאָנאַלער ארץ-ישראל-היים, געווען פלאַמיקע אידעא-ליסטן-אַרבעטער טוער, וואָס האָבן באמונה שלימה געגלויבט, אַז דער סאָציאַליזים וועט שוין לעזן דאָס אַלטע יידישע פּראָבלעם און זייער גאַנץ לעבן האָבן זיי געווידמעט פאַרן קאַמף אויסצובעסערן דאָס גרויע, מיזאַמע, שווערע און טרויעריקע לעבן פונעם אַרבעטס-מענטש. און ס׳זענען אויך געווען דת ועבודה בחורים, געווען בית המדרש לערנער, וואָס האָבן תמימותדיק געגלויבט אין דער פאַרווירקלעכונג פון דער רעליגיעז-סאָציאַליסטישער אידעע: אויב מ׳וועט לעבן לויט די סאָציאַליסטיש-עטישע געזעצן פון דער רעלי-גיע און רעאַליזירן די מאַראַלישע תורה-געזעצן אין דעם אַלט-נייעם ארץ-ישראל-לאַנד וועט דאָס יידישע פּאָלק אויסגעלייזט ווערן און זיין אַ מוסטער פאַר אַלע פעלקער.

טרויעריק איז געווען פאַר די גריצער יידן דער היינט. שווער האָבן זיי אויסגעהאַרוועט זייערע בינדע פרנסות אין די קליינע וואַרשטאַטלער, אויף ירידים, אין די קליינע קרעמלער, גאַס און

מאַרק-ביידלער. זיי האָבן געחלומט אויף אַ בעסערן מאָרגן. אין זייערע הערצער האָט תמיד געפלאַמט אַ הייליק געפיל, אַז די סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע אויסלייזונג איז נאָענט און רעאַליזירבאַר.

און געקומען איז אַ מאָרגן אַ בלוטיקער, אַ פייערדיקער: דייטשישע מערדער זענען זיי פלוצלים באַפאַלן און אָן אַ פאַרוואָס, פאַר קיין שום זינד, זיי קאַלעקטיוו פאַרמשפט אומצוקומען. יינג און אַלט, פרומע און אַפּיקורסים, רעכטע און לינקע, פרויען און מענער — אַלע אָן אויסנאַם האָבן באַקומען איין פסק-דין: א ו מ ק ו ם!.

וווּ איז זייער געבויין? קיינער ווייסט נישט.

האָט דאָס יידישע פאָלק געשווויגן: „קיינמאָל ניטש פאַרגעסן!" נישט פאַרגעסן אונדזערע עלטערן, קרובים און נאָענטע. נישט פאַרגעסן די דייטשישע מערדער. נישט פאַרגעסן אַ טייל פונעם „ראַדיקאַלן" פּוילישן פאָלק, וואָס האָט מיטגעהאָלפן אומברענגען דאָס אייראָפּעישע יידנטום. נישט פאַרגעסן די פּוילישע ערד, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ בית עולם פאַר מיליאָנען יידן, איז אָנגעזאַפּט מיט יידיש בלוט, און נישט פאַרגעסן די קדושים.

י ת ג ד ל ו י ת ק ד ש!

ו. ב. אַלטערמאַן

גבעת אולגה, 25.10.1971

שאול מאַלץ

דער זיידע לאָזט שרייבן אַ ספר תורה

(פּאָעמע)

שאול מאלץ, ניו־יאָרק

דער זיידע לאזט שרייבן א ספר־תורה

(לזכרון מיין זיידין, ר׳ שלמה
שטריקנמאכער ז״ל פון גריצע)

וועו דער זיידע האָט שוין געהאט
אלע קינדער אויסגעגעבן,
האָט ער געזאגט: „צייט טראכטן
פון א תכלית אין לעבן״.

און וועו ער האָט נאָך אַנגעהויבן
נחת פון אייניקלעך קלייבן,
האָט ער באַשלאָסן זיך לאָזן
א ספר־תורה שרייבן.

— געגוג קופערנע פאָנען
אויף די וועגט צעהאָנגען;
געגוג מיט צירונג
דער באָבען באַהאָנגען.

— געגוג געלט צו זאַמלען,
געגוג שוין וועקסלען קלייבן;
איצט זאָל אויף דער וועלט
כאָטש עפעס נאָך זיך בלייבן.

אזוי האָט דער זיידע צו זיך געזעדט,
כ׳הער איצט אים שטיל לאָכן,
און הייבט די מצווה, וועו מ׳וועט
איבערן ספר א כרכה מאכן.

— אוי, נאָטעניו געטרייער!
ווי דערלעבט מען שוין די שעה,
אז מ׳זאָל אויף דער עלטער האָבן
אַביסעלע פרייד און רו;

אז מ׳זאָל אויף דער עלטער
נישט מער דאַרפן זאָרגן,
נאָר צייט האָבן צו זאָגן
קאָפיטלעך תהלים אין פרימאָרגן.

האָט מען ר׳ מענדל סופר גערופן
און אַ ספר־תורה באַשטעלט ;
מ׳זאָל ניט בלויז ס׳לעבן אַפהאַרעווען,
נאָר אויך וויסן פון אַ וועלט.

האָט מען ר׳ מענדלען געגעבן
אַן אַדערויף, פֿאַרמעט איינצוקויפן.
און צו דער מלאכת־הקודש זיך נעמען
איידער די יאָרן פֿאַרלויפן.

איז געלויבט צו גאָט, ר׳ מענדל
וועט מיט פורכט און הילליקייט
זיין וואָרט האַלטן און צושטעלן
די ספר־תורה אין צייט.

באַלד איז די באָבע מלכה געגאַנגען
דעם שענסטן סאַמעט קויפן.
מ׳דאַרף אַ מענטעלע אויסהעפטן
איידער ס׳וועט די צייט אָפּלויפן.

קומען די טעכטער זיך צוזאַמען
און גיך העפטן זיך נעמען,
פֿאַרן גרעפטן קינסטלער קען אָפּור
די אָרבעט זיך פֿאַרשעמען.

אָט זיינען שוין די לוחות אויסגעהאָפטן
מיט צוויי לייבן בייַ די זייטן,
און אויפשריפטן אַרומגערינגלט
מיט פיל־קאַליגרעט קווייטן.

און גאָר אונטן די נעמען
פון דער באָבען און זיידן ;
ר׳ שלמה ואשתו מלכה
נו, זאָל זיין אין פריידן

און מיין ברודער יאַנקל האָט,
אין אַ ווינטערדיקער נאַכט,
די עץ־החיימס אָזש
פון וואָרשע געבראַכט.

עד האָט זיי אויף די אַרעמס,
ווי אַ קינד, אַריינגעטראָגן,
שיין־געשניצטע, באָפּוצט מיט ביין
און מיט זילבער באַשלאָגן.

ר׳ מענדל, אַן אַפּגעהיטענער ייד,
וואָס זייַן יעדעם וואָרט איז וואָר,
האָט געהאַלטן וואָרט און די ספּר־תּורה
צוגעשטעלט פונקט צום יאָר.

אַט האָט ער געבראַכט די יריעות,
ס׳וועט אם ירצה השם אַ שמחה זיין ;
מיט לעקעך און מיט ברעַנפן,
מיט שטראַדל און מיט וויין.

באַלעבאַטים וועט מען פאַרבעטן
צו שרייבן אותיות אין די עמודים
און וויבער וועלן די יריעות פּאַרניייען
מיט גאַלדענעם פּאַדעם.

אַלץ איז גרייט, מ׳שוט
דאָס מענטעלע אויפן ספּר אַן
און אויף דעם — כתר און ציין,
אַלע שמייען און קוועלן אַז.

און וועַן אַלץ איז שוין פאַרטיק
קומט דער שמש די חופּה ברענגען
און יידן נעמען אין געסלעך און הייף
פאַפּירענע לעמפּלעך צעהענגען.

און די קאַפּעליע קומט גלייך
מיט פידל, פויק און באַס
און שפּילן־אויף, וועַן זיידע נעמט
טראַגן
די ספּר־תּורה אַרוים אין גאַס.

אַ מאַרש שפּילן אויף די קלעזמאַרים,
אַ מאַרש, וואָס איז פריילעך און שיין,
נאָר גאָר פריילעך וועט ער שוין,
וועַן דער זיידע הויבט אַן גיין.

מיטן ספּר אונטער חופּה
און טענצלט אַביסעלע אונטער.
אויפן קול שרייט דער מאַרשאַליק ;
— לעבעדיק, יידעלעך, מונטער !

אשריכם ישראל, זוויל אונז, יידעלער,
מיר האָבן די תורה געקראָגן
און וועלן זי דורך דורות און צייטן
מיט כבוד טראָגן.

יידן אין שטרייטלעך,וי אין יום־טוב,
אַנגעטאָן אין די שענסטע קאָפאָטעס,
טאָנצן אַרום דער חופה און זיי אַרט
ניט
דאָס טאָפּטשען אין די בלאָטעס.

מקיים זיין אַ מצווה, נישקשה,
מ׳דאַרף עפּעס טאָן פאַר יענער וועלט.
און מצוות און מעשים טובים
זיינען דאָרט מער ווערט פון געלט.

דער רב, דער הדרת פּנים,
לעבן דער חופּה מישן זיידן גייט.
און יידע פריינען זיך, זינגען און טאָנצן,
און ס׳זינגט מיט קינד און קייט.

העכער דעכער איז ס׳געזאָנג,
ביז מ׳קומט אין שול אַריין
מיט הבדלות און לאמטערס
וויי העלץ זון, בלענדט די שיין.

און הקפות אַרום דעם באַלעמער,
איז מען זיכן מאָל געזאָנגען
און ס׳איז די שול פאַרפלייצט געוואָרן
מיט שמחת־תורהדיקע געזאָנגען.

און וועו דער זיידע האָט די ספר תורה
אין אַרון קודש אַריינגעשטעלט,
האָט מען מעריב דאַוונען
זיך געשטעלט.

ר׳ מענדל סופר, דער בעל מנגן,
האָט שיינע ניגונים פאַרצויגן.
די וועלט פון די תפילות זיינען,
וויי כרובים זיך צעפלויגן ;

דעם זיידן האָט מען מזל־טוב
פון אַלע זיטן אָפּגעגעבן.
דער זיידע, א צעשטראָלטער, ווינטשט
צוריק:
— מיט מזל זאָלט איר לעבן.

און אין ווייבר־שול די באָבע
איז אויסגעצירט אין א זיידן קלייד;
אין א קופּקע מיט סטענגעס,
ס'האָרץ פול מיט פרייד.

שוין פאַרגאָסן אַביסל טרערן,
געקושט זיך מיט אַלע.
באָ'חנ'ט איז די באָבע,
ווי די שענסטע כלה.

אַהיים איז דער זיידע,
ווי א חתן נאָך דער חופּה, געגאַנגען,
און די אויסגעשטערנטע נאָכט
איז פול געווען מיט געזאַנגען.

נאָך אַזא שמחה האָט דער זיידע
קוים געקענט וועטשערע עסן.
א פאַרמאַטערטער איז ער לאַנג
אין פאָטעל געזעסן.

געבענטשט און געדרימלט,
ביז מ'האָט נאָכט געמאַכט,
און איבער אים האָבן
גוטע מלאכים געוואַכט.

אין חלום זעט ער ווי יעקב'ס לייטער,
צוקאָפּנס אים שטייט,
און ער מיט דער ספר־תורה
צום הימל אַרויף גייט.

ביז צום סאָמע כסא הכבוד גרייכט ער
צו דאָנקען און לויבן גאָט
פאַר זיין גרויסן חסד,
פאַר זיין גרויס גענאָד.

גרינדונג און טעטיקייט פון
ארגון יוצאי גרוייץ אין ישראל

גרינדונג און טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרוזיע אין ישראל

נאָך פאַר דער אָפּיציעלער גרינדונג פון אונדזער גריצער לאַנדסמאַנ־שאַפט אין ישראל זענען אין לאַנד פאַרגעקומען צוזאַמען־טרעפונגען פון יחידים, גריצער לאַנדסלייט, מיטן צווק צו העלפן נייַ־געקומענע עולים, קראַנקע, אַרבעטסלאָזע און אָלע נויטבאַדערפטיקע יידן פון גריצע. פאַר־שטענדלעך אַז די יחידים האָבן נישט געפירט קיין אַרגאַניזירטע הילפס־טעטיקייט. די הילף האָט זיך אויסגעדרוקט אין געבן אינפאָרמאַציעס, רעקאָמענדאַציעס אויף אַרבעטס־פּלעצער, אינטערוועגן אין אינסטיטוציעס. דאָס האָט פיל פאַרלייכטערט דעם מצב פון די נויטבאַדערפטיקע. אָפט מאָל איז געזאַמלט געוואָרן געלט בכדי צו העלפן מיט אַ גמילת חסד; באַזוכן ביי קראַנקע און בכלל האָבן זיך די ערשטע גריצער עסקנים פאַרנומען צו פאַראינטערעסירן און זאָרגן מיט נויט־פאַלן און מיט זייערע מינימאַלע מעגלעכקייטן געפרווט פאַרלייכטערן די גריצער, וואָס האָבן זיך געוויטיקט אין הילף.

מיט דער צייט האָבן די אַ הילפס־אַקציעס זיך פאַרברייטערט, אַנגע־נומען אַלעמאָל אַ גרעסערן כאַראַקטער, אַ ברייטערן פאַרנעם. מיר מוזן אונטערשטרייכן, אַז די דאָמאָלסטיקע עולים און ותיקים (מיט קאָרגע דרייסיק יאָר צוריק) האָבן געצווייפלט וועגן עצם געדאַנק פון אַרגאַניזירן זיך אין עפּעס אַן אָפּיציעלער גריצער גרופּע: דער באַגריף „לאַנדסמאַנשאַפּט" איז געווען גאַנץ פרעמד. זענען דאָך כמעט אָלע גריצער יידן, וואָס האָבן געלעבט דאָמאָלס אין לאַנד, געווען ציוניסטן, חלוצים, וואָס האָבן תמיד געטרוימט, אַז אין לאַנד דאַרף מען זיך צונויפשמעלצן. אָלע עדות, וואָס זענען געקומען פון די תפוצות, דאַרפן בילדן איין פאָלק. אָלע זענען געווען דורכגעדרינגען מיטן געדאַנק, אַז מען מוז זיך דאָ באַפרייען פון די גלות־אייגנשאַפטן, געאַגראַפישע מענטאַליטעטן. דאָ אין ארץ־ישראל

דאַרף מען פאַרווירקלעכן דעם אַלטן, נייעם חלום פון אויפבויען אַ נאַציאָנאַלע היים, און דער עיקר פאַראינהייטלעכן אַלע, פאַרשידענע לעבנס־געווינהייטן, צוזאַמענשמעלצן אין איין נאַציאָנאַל פאָלק. דער באַגריף: „גריצער לאַנדסמאַנשאַפט" איז געווען פרעמד. די גרויע, האַרטע, גרויזאַמע ווירקלעכקייט און די נויטוועندיקייטן צו העלפן די נייַ־געקומענע און סתם נצרכים, האָט אָבער באַזיגט אַלע ספקות און סאיז באַשלאָסן געווארן זיך צו אַרגאַניזירן.

דאָן הויבט זיך אָן אַ נייַ קאַפּיטל און צוזאַמען מיט דעם נייַע שוועריקייטן: סקעפטיקער און ציניקער, וואָס פעלן קיינמאָל נישט, האָבן עפּנטלעך געהוזקט, גרינגעשעצט פון די „בטלנים", וואָס גייען זיך „שפּילן" אין עפּעס אַ נייַע ארגאַניזאַציע: „לאַנדסמאַנשאַפט". מ'האָט געהוזקט פון דעם עצם געדאַנק, אַז עס איז מעגלעך צו אַרגאַניזירן ממשותדיקע הילף, וואָס זאָל קענען לינדערן דעם שווערן מצב פון די נויטבאַדערפטיקע אין די שווערע מלחמה יאָרן. אויך די אַזויגערופענע „אָפּטעמיסטן", האָבן געצווייפלט, אַז דאָס קליינע הייפל פאָנטאַזיאָרן וועלן גרינדן אַ אָפּיציעלן ארגון, וואָס וועט פאַרווירקלעכן אַלע דעמאָלס פּלאָנירטע הילפס־אַקציעס. די אַ אָפּטעמיסטן האָבן גאָר נישט געגלויבט, אַז דער ארגון יוצאי גרוייץ וועט מיט דער צייט אויסוואַקסן אין אַ ממשותדיקע הילפס־אינסטיטוציע, וואָס האָט, במשך 25 יאָר טעטיקייט, פאַרווירקלעכט אַלע דאָמאַלסטיקע פּלענער און נאָך איבערגעשטיגן מיט די מעשים דעם הילפס פראָגראַם פון די ערשטע גרינדער.

דער געדאַנק פון אַרגאַניזירן זיך אין אַ אָפּיציעלן ארגון האָט אָנגעהויבן פאַרווירקלעכט ווערן. עס זענען פאַרגעקומען עטלעכע זיצונגען מיטן אָנטייל פון אייניקע אין גריצע באַקאַנטע ציוניסטישע טוער און געזעלשאַפטלעכע עסקנים. דער צוועק פון די צוזאַמענטרעפונגען איז געווען: איבערגעבן זיך ידיעות וועגן מצב, ווויז־אַרט, נויטבאַדערפטיקייט פון גריצער פּליטים. די ידיעות האָבן מיר געזומען פון דערהאַלטענע בריוו צו גריצער אין ארץ ישראל. נאָכן צוזאַמענקלויבן אויטענטישע ידיעות און אַדרעסן, האָבן מיר איינשטימיק באַשלאָסן, אַז די הילפס־אַקציעס מוזן אָרגאַניזירט ווערן, עס מוז געגרינדעט ווערן אַ אָפּיציעלע הילפס־

אינסטיטוציע וואס זאל אַרגאַניזירן די הילפס־טעטיקייט: די גמילת חסדים, ביקור חולים, העלפן מיט עצה, אינפאָרמאַציע און רעקאָמענדאַציע. די גאַנצע אַרבעט זאָל טראָגן אַ געזעלשאַפט־כאַראַקטער און נישט קיין איניציאַטיוו פון יחידים. ס׳איז באַשלאָסן געוואָרן צו גרינדן אַן אָפּיציעלע אַרגאַניזאַציע אונטערן נאָמען „ארגון יוצאי גרוזיי בישראל".

דער הויפּט־צוועק און די עיקרדיקע אויפגאַבן פון דעם ארגון איז געווען שיקן הילף גריצער פּליטים, וואָס געפונען זיך אין פאַרשידענע לענדער, העלפן נייע עולים מיט הלואות, עצות, שאַפן אַרבעט און שטיצן מיט איינמאַליקע געלט־סומעס די נויטבאַדערפטיקע.

בכדי צו פאַרווירקלעכן דעם אַ פּלאַן איז באַשלאָסן געוואָרן צו פראָקלאָמירן אַ זאַמל־אַקציע. יעדער גריצער, וואָס האָט געוווינט אין ארץ ישראל, דאַרף זיך באַשטייערן מיט אַן איינמאַליקע געלט־שפּענדונג און קליידער. עס איז אויך באַשלאָסן געוואָרן, אַז יעדער גריצער יד אין ישראל מוז צאָלן יעדן חודש מיטגלידס־אָפּצאָל.

נאָך די אויבנדערמאָנטע צוזאַמענטרעפונגען איז דעם 2טן אָקטאָבער 1943, אין לאָקאַל פון „התאחדות עולי פולין" אין תל־אביב, פאָרגעקומען די ערשטע גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פון די גריצער לאַנדסלייט. אין דער גרינדונגס פאַרזאַמלונג האָבן אַנטייל געגומען אַ צוואַנציק גריצער יידן, הויפּטזעכלעך איינווינער פון תל־אביב. טראָץ די קליינע צאָל אָנוועזנדע איז די פאַרזאַמלונג געווען אַ פייערלעכע.

די ערשטע גרינדונגס פאַרזאַמלונג האָט אייגהייטלעך אויסגעקליבן אַ פאַרוואַלטונג פון פאַלגענדיקע חברים: ש. מ. קעטלער ז״ל, גניה רינקע־וויטש ז״ל, וועלוול קולה, אברהם לענגא. אין דער רעוויזיאָנס־קאָמיסיע זענען אויסגעוויילט געוואָרן די חברים: שלמה בראון, אריה רעכטמאַן און דוד פריידנבערג.

די אויסגעוויילטע פאַרוואַלטונג האָט אויף איר ערשטע זיצונג, דעם 20־סטן נאָוועמבער 1943, באַשלאָסן צו רעאַליזירן דעם אויבנדערמאָנטן הילפס־פלאַן:

א. שיקן הילף גריצער יידן, וואָס געפונען זיך אין אַלע לענדער.

ב. העלפן נייַ געקומענע עולים מיט אַלע מיטלען און מעגלעכקייטן.

ג. שטיצן פינאַנסיעל יעדן גריצער, וואָס וועגדעט זיך נאָך הילף.

די פאַרוואַלטונג האָט אויך אויף איר ערשטער זיצונג אויסגעוויילט דעם חבר וועלוול קולה אלס ארגון־פאַרזיצער, קאַסירער ח׳ אריה גרינפאַרב אלס סעקרעטאַר און אויסגעוויילט געוואַרן דער פריצייטיק־פאַרשטאַרבענער שמואל משה קעטלער ז״ל, וואָס האָט פאַרן ארגון געאַרבעט מיט פלייס, מסירות הנפש און מיט ביישפילאַזער איבערגעגעבנהייט.

די נייַ־געוויילטע פאַרוואַלטונג האָט דערפאַלגרייך דורכגעפירט אייניקע הילפס־אַקציעס, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט גרויס דערפאַלג.

די פאַרוואַלטונג האָט אויך געגרינדעט ארגון־אַפטיילונגען אין ירושלים און אין חיפה.

נאָכן גרינדן די סניפים האָט די פאַרוואַלטונג זיך געשטעלט פאַר אַ אויפגאַבע צו קומען אין פערזענלעכן קאָנטאַקט מיט כמעט אלע גריצער, וואָס האָבן זיך געפונען אין אלע לאַנד־טיילן, אפילו אין די פאַרוואַרפנסטע ערטער.

אויסער מיט די אַרגאַניזירונג און הילפס אַרבעט, האָט די פאַרוואַלטונג באַשלאָסן אַנצוקניפן אַ קאָנטאַקט מיט גריצער יידן אין אויסלאַנד. (פאַר־שטענדלעך, מיט די לענדער, וואָס האָט פאַסירט אַ מעגלעכקייט זיך שריפט־לעך צו פאַרבינדן) אין דער תקופה האָט די צווייטע וועלט־מלחמה געבו־שעוועט. שווער איז געווען זיך צו קאַרעספאָנדירן. אָבער דאָך איז אונדז געלונגען אָנצוקניפן אַ קאָנטאַקט מיט דער יידישער צייטונג „אייניקייט״, וואָס איז דערשינען אין מאָסקווע. מיר האָבן די רעדאַקטאָרן טעלעגראַפיש געבעטן צו פאַרעפנטלעכן אין דער צייטונג אַ וועגדונג צו אלע גריצער יידן, וואָס געפינען זיך אין ראָטן־רוסלאַנד, זיי געבעטן זיך פאַרבונדן מיטן ארגון יוצאי גרוייַ אין ישראל, מיטטיילן זייער עקאָנאָמישער און משפחה־מצב און אין וואָס זיי נויטיקן זיך. די צייטונג „אייניקייט״ האָט צו אונדזער ביטע זיך באַצויגן פאָזיטיוו: עס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אונדזער אפעל און ס׳האָבן אין לאַנד אָנגעהויבן אָנקומען בריוו פון גריצער, וואָס זענען פאַרוואַרפן געוואָרן אין ווייַטע רוסישע געגנטן. באַקומענדיק די ערשטע לעבעדיקע גרוסן פון גריצער יידן אין רוסלאַנד, האָבן מיר באַלד געענטפערט די פּליטים מיט האַרציקע, וואַרעמע בריוו,

מיט דערמוטיקונגס־וועדטער, וואס האָבן זיי געמוטיקט, געוועקט אמונה־געפילן זיך צוריק אומצוקערן.

אויף אַ ספּעציעלער פּאַרוואַלטונגס־זיצונג איז באַשלאָסן געוואָרן צו פּראָקלאָמירן אַ גאלט, שפּייז און קליידער אָקציע, וואס איז דורכגעפירט געוואָרן מיט דערפאָלג: עס זענען אַרויסגעשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד צו אונדזער גריצער לאַנדסלייט פּאַקעטן מיט שפּייז און קליידער. די אַ אָקציע איז גאָר נישט געווען קיין לייכטע. אונדזערע חברים האָבן געאַרבעט מיט גרויסע מסירות נפש.

זאָל דאָ ספּעציעל באַצייכנט ווערן די איבערגעגעבענע אַרבעט פון דער יונג פּאַרשטאַרבענער חברטע גניה רינקעוויטש ז״ל. איר פלייס, טעמפּעראַמענט, וואס גניה האָט געווידמעט פּאַר דער אַ אָקציע, האָט אַרויסגערופן גרויס אָכטונג און פּאַרוווּנדערונג צווישן גריצער אין ארץ ישראל און אויך אין אויסלאַנד, ווּהין עס זענען דערגאַנגען גרוסן און קלאַנגען פון אונדזער טעטיקייט.

די גריצער יידן וואס האָבן זיך געפונען אין רוסלאַנד אין אַ ספּעציעל שווערן מצב: פּאַרוואַרפן אין די וויטסטע מקומות, געאַרבעט ביי שווערע פיזישע אַרבעט, געלעבט אין דחקות, אָפּגעריסן פון משפּחה און פריינט, האָבן באַלד אונדז אָפּגעענטפערט פלאַמיקע דאַנק־בריוו. געלויבט האָבן זיי אונדז פּאַר דער הילפס־טעטיקייט און האָרציק געדאַנקט פּאַר די צו געשיקטע שפּייז־אַרטיקלען און קליידער, וואס איז דאָן געווען אין רוסלאַנד אַ יקר־מציאות.

די פּאַרוואַלטונג, מיט דער מיטהילף פון די גריצער יידן אין ארץ ישראל, האָבן אין די מלחמה יאָרן אַדורכגעפירט אייניקע, געלונגענע הילפס־אָקציעס, וואס זענען געקרוינט געוואָרן מיט דערפאָלג. מיר האָבן געווּסט, אַז דער ארגון איז אַ נויטוועגדיקייט.

* * *

נאָך דער צווייטער, גרויזאַמער וועלט־מלחמה, האָבן מיר זיך דער־ווּסט, אַז די גריצער יידישע קהילה איז פולשטענדיק ליקווידירט געוואָרן און ס׳רוב יידן האָבן די דייטשישע מערדער פּאַרפייניקט, דערמאָרדעט אין

געטאָס, קאַצעטן, לאַגערן און אין וועלדער. די דערשיטערונג איז געווען גאָר גרויס. אונדזער ווייטיק און טיפער טרויער איז געווען אומדערטרעגלעך. מיר האָבן געזוכט צו געפונען אַ טרייסט, וואָס זאָל עפּעס־וואָס לינדערן די ווייטיקן, וואָס האָבן געפּיניקט אַלעמען. די איינציקע טרייסט איז געווען פּאַרשטאַרקן די הילפּס־טעטיקייטן, אויסשטרעקן אַ ברודער־האַנט יעדן גריצער יידן, וואָס איז על־פּי־נס אָפּגעראַטעוועט געוואָרן פון דעם היטלער־גיהנום און איז געבליבן לעבן. מיר האָבן באַשלאָסן אויפּזוכן גריצער יידן, וואָס האָבן אין די מלחמה־יאָרן און באַלד נאָך דער מלחמה אויסגעוואַנדערט אין פּאַרשידענע מעבר־לימיקע לענדער. די אַרבעט איז געווען נישט קיין לייכטע. מיר האָבן זיך פּאַרבונדן מיט אינסטיטוציעס, וואָס זוכן קרובים, זיך פּאַרבונדן מיט גריצער, וואָס האָבן געווויינט (נאָך פון פּאַר דער מלחמה) אין פּאַרשידענע לענדער און זיי געבעטן אויסצוזוכן מיט אַלע מעגלעכקייטן, גריצער יידן. מיר האָבן סטאַביל געזוכט גריצער יידן אין די פּאַרעפּנטלעכע רשימות פון דער יידישער אָגענטור אין ראַדיאָ און אין צייטונגען. עס זענען אויך אַרויסגעשיקט געוואָרן בריוו צו דעם גריצער מאַגיסטראַט, צו באַקאַנטע פּאָליאַקן און געבעטן אויפּזוכן און אונדז מיטטיילן די נעמען פון ווויס־ערטער פון אָפּגעראַטעוועטע גריצער יידן.

אָלס רעזולטאַט פון אונדזער אינטענסיווער אַרבעט, האָבן מיר באַקומען בריוו מיט נעמען און אַדרעסן פון גריצער יידן, וואָס האָבן געלעבט אין פּוילן, דייטשלאַנד (ד. פּ. לאָגערן) איטאַליע, אַרגענטינע און אַנדערע.

אַ גאָר וויכטיקן גרוס האָבן מיר דאָן באַקומען פון אייניקע גריצער יידן, וואָס האָבן נאָך דער מלחמה זיך צוריקגעקערט קיין גריצע גופא און דאָרט געלעבט. דערהאָלטנדיק פון זיי דעם ערשטן בריוו, האָבן מיר תיכף אַרויסגעשיקט אָט וועראָפּולע פּאָקעטן (קיין געלט איז דעמאָלס נישט מעגלעך געווען צו שיקן — די פּוילישע רעגירונג האָט דאָס נישט דער־לויבט). מיר האָבן געהאָט מיט זיי אַ לענגערע צייט אַ שריפּטלעכן קאָנטאַקט און זיי סטאַביל געהאָלפן ביז זייער פּאַרלאָזן גריצע. שפּעטער האָבן מיר באַקומען אַ לעבעדיקן גרוס פון אייניקע לעבנגעבליבענע, אויבנדערמאָנטע יידן אין גריצע. קיין ארץ ישראל איז דאָן אָנגעקומען אונדזער לאָנדסמאַן ח׳ קאפל זאָנגער — ישראל זאָנגערס זון, — וואָס האָט געדינט אין דער פּריי־

ווילקער יידישער בריגאדע פון ארץ ישראל. זייענדיק אין דייטשלאנד איז ער ספעציעל געפאָרן קיין גריצע, בכדי מיט די אייגענע אויגן זעען, ווי עס זעט אויס דאָס שטעטל נאָכן טראָגישן חורבן. פון קאפל זאנגער האָבן מיר זיך איצט געהערט וועגן דעם גרויסן, דערשיטערדיקע טראָגעדיע פון גריצער יידישן ישוב: מיר האָבן באָקומען אַ געהויב בילד פון דער ברוטאָלער יידישער אויסראָטונג אין פוילן און אויך אין גריצע. קאָפל זאָנגער האָט אונדז אויך אינפאָרמירט וועגן לעבן פון דעם קליינעם הייפל יחידים־עקשנים, וואָס האָבן דווקא געפרווט זיך איינאָרדענען אין יידנלאָזן שטעטל גריצע, צווישן „פיינטלעכע" פאָליאָקן, וואָס אַ טייל פון זיי האָבן מן הסתם אָקטיוו מיטגעהאָלפן אויסראָבירן דאָס יידישע האָב און גוטס — דאָס גאָנצע יידישע פאָרמעגן און אויך מיטגעהאָלפן אין דער באָנדיטישער יידן־אויסראָטונג.

דער ארגון האָט וואָס אַ מאָל מער, באָקומען בריוו, שריפטלעכע הילפס־בקשות פון גריצער יידן. אויך אין לאָנד הויבן אָן אָנקומען עולים, וואָס האָבן זיך באָלד געוויטיקט אין דרינגענדע הילף. פרווון אָנטקעגן צו קומען אַ טייל פון די דערהאָלטענע בקשות האָט פאָרלאָנגט קאָלאָסאָלע אָנשטרענגונגען. מען האָט באָשלאָסן אָקטיוויזירן נאָך לאָנדסלייט, וואָס זאָלן זיך מיט באָטייליקן אין זאָמלען געלט. עס איז בכלל נויטוועניק געווען צו רעאָרגאָניזירן די גאָנצע הילפס־אָרבעט, וואָס זאָל זיין צוגעפאָסט צו די נויטוועניקייטן אויפגאָבן, פאָר וועלכע דער ארגון איז געשטעלט געוואָרן. עס איז באָשלאָסן געווארן צו רופן אָן אַלגעמיינע פאָרזאַמלונג און אויסווייליען אַ נייע פאָרוואָלטונג.

אין יאָנואָר 1946 איז פאָרגעקומען אין תל־אביב אָן אַלגעמיינע פאָרזאַמלונג. נאָכן אויסהערן די טעטיקייטס און פינאַנס־באָריכטן איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ נייע פאָרוואָלטונג פון פאָלגענדיקע חברים:

1. א. רעכטמאָן — פאָרזיצער.
2. קעטלער שמואל משה, — וויצע פאָרזיצער.
3. גרינפאָרב לייבל — קאָסירער.
4. אוסטווינד משה — סעקרעטאָר.

5. פריידנבערג דוד — רעוויזיאָנס־קאָמיסיע.
6. האָמער פישל — רעוויזיאָנס־קאָמיסיע.
7. ריגקעוויטש גניה — קאָמיטעט־מיטגלידערין.
8. בראון שלמה — קאָמיטעט־מיטגליד.

די נייע פאַרוואַלטונג איז ענערגיש צוגעטרעטן אַקטיוויזירן די גאַנצע אַרגאַניזאַציע־אַרבעט. עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו שטיין אין קאָנטאַקט מיט גריצער יידן אין אַלע לענדער, בכדי צו באַקומען געוויע אינפאָר־מאַציעס פון גריצער פּליטים, זייער מצב, הילפס־באַדערפענישן. דער א

אריה רעכטמאַן
פאַרוואַלטונגס־מיטגליד
און געוועזענער פאַרזיצער פון ארגון

קאָנטאַקט האָט פאַרלאָנגט אַנשטרענגונגען: קודם צו העלפן די נויט־באַדערפטיקע און אָפּענטפערן אויך אַלע דערהאַלטענע בריוו. צו די אַלע גריצער לאַנדסמאַנשאַפטן אין עטלעכע לענדער איז אַרויסגעשיקט געוואָרן רשימות מיט 150 נעמען פון על־פי־נס לעבן־געבליבענע, אָפּגעראַטעוועטע

גריצער יידן. מיר האָבן זיך געוואנדן אויך צו אַלע קאָמיטעטן אין אַמעריקע, אַרגענטינע, פראַנקרייך, זיי זאָלן זיך פינאַנסיעל מיטבאַטייליקן מיט העלפן אונדזער לאַנדסלייט, עולים, וואָס האָבן זיך געמוזט אין באַלדיקע הילף.

אַ דאַנק די ענערגישע אַרבעט פון דער נייער פאַרוואַלטונג און אויך אַ דאַנק דער פאַרשטענדעניש פון די לאַנדסמאַנשאַפט־פאַרוואַלטונגען אין די אויבנדערמאַנטע לענדער האָבן מיר געפירט אַ ברייט־פאַרצווייגטע הילפס־טעטיקייט, זיך באַמיט אַנטקעגן צו קומען אַלע בקשות, פאַר־שטענדלעך לויט די באַגרענעצטע פינאַנסיעלע מעגלעכקייטן פון אַזאַ קליינער אינסטיטוציע.

די אַ טראַדיציע פון ערטיילן הילף האָבן מיר ממשיך געווען ביזן היינטיקן טאָג אַלע פאַרוואַלטונגען.

*

ווען אין לאַנד הויבן אָן שטראָמען מאַסן שארית הפליטה פון די ד.פ.־לאָגערן אין דייטשלאַנד און עסטרייך און צווישן די פליטים צענדליקער יידן פון גריצע, זענען מיר געשטעלט געוואָרן פאַר גרויסע אויפגאָבן: העלפן איינאָרדענען אויף אַרבעטס־פלעצער, געלט־שטיצע, אינפאָרמאַציעס און רעקלאַמאַציעס. געקומען זענען אין אַ קורצער צייט איבער הונדערט משפחות. זייער עקאָנאָמישער מצב האָט געדאַרפט באַלדיקע, ענערגישע הילף. די פאַרוואַלטונג האָט דעמאָלט באַשלאָסן, אַז דער חבר ש. מ. קעטלער ז״ל זאָל איבערנעמען די לייטונג פון ארגון. פאַרנעמען דעם אָמט אַלס פאַרזיצער פון דער ארגון.

די פאַרוואַלטונג אונטערן פאַרזיץ פון ש.מ. קעטלער האָט געמאַכט אומגעהויערע אַנשטרענגונגען צו זאַמלען גרעסערע געלט־סכומים, וואָס עס זענען אויסגעבאָרגט געוואָרן און טיילווייז געשענקט געוואָרן (מענקים) פאַר די ניי אָנגעקומענע עולים ביי די ערשטע טריט פון זייער איינאָר־דענען זיך אין לאַנד אין אַ דירה און אַדורכקומען די צייט איידער זיי האָבן זיך איינגעאָרדנט אויף אַרבעט.

די מי איז געווען גאָר גרויס. אָבער אַלע געלט און הילפס אָקציעס זענען אַדורכגעפירט געוואָרן מיט דערפאָלג.

ב

אזכרה פאַרזאַמלונגען

דער ארגון האָט נישט בלויז געזאָרגט צו ערטיילן פּאָר די לעבנ־געבליבענע גריצער יידן פּראָזאישע, מאַטעריעלע הילף. אויף אַ פּאָר־וואַלטונגס־זיצונג איז באַשלאָסן געוואָרן צו פּאַראייביקן די טראַגיש אומגעקומענע גריצער קדושים און תמיד געדענקען אונדזערע קרובים: מאַמעס, פּאַטערס, שוועסטער, ברודער, קרובים און באַקאַנטע. עס איז באַשלאָסן געוואָרן יעדעס יאָר איינצוואָרדענען יזכור־אָוונטן. דער טאָג פון די טרויער־אָוונטן איז באַשטימט געוואָרן אויף עשרה בטבת.

און אָזוי יאָר אין יאָר אויס אַרדענען מיר אין יזכור־אָוונטן צום אָנדענק נאָך די גריצער יידישע קדושים, וואָס זענען אָזוי גרויזאָם דערמאָרדעט געוואָרן דורך די דייטשן מיט דער מיטהילף פון פּוילישע און אוקראַינישע מערדער.

זאָל ספּעציעל פּאַרצייכנט ווערן, אַז ארגון יוצאי גרויץ איז געווען פון די ערשטע לאַנסמאַנשאַפּט־אַרגאַניזאַציעס, וואָס האָט איינגעפירט דעם מנהג פון די יזכור־אָוונטן. זינט דעם יאָר 1945 ביזן לעצטן יאָר 1970 האָט נאָך דער ארגון נישט פּאַרפעלט, קיין איין מאָל, איינצואַרדענען אַ יאָרצייט אָוונט — אַ יזכור פּאַרזאַמלונג.

צו די דאָזיקע טרויער און געדענק־פּאַרזאַמלונגען קומען זיך צונויף גריצער יידן, וואָס ווויגען אין אַלע לאַנד־טיילן, פון די ווייטסטע ערטער. דאָס קלייניע הייפל איבערגעבליבענע יידן, וואָס זענען על־פּי־נס איבער־געבליבן פון דעם גרויסער, יידישער קהילה אין גריצע, באַציט זיך צו די טרויער און געדענק־אָוונטן מיט דרך ארץ. מיר זאָרגן, אַז די אָוונטן זאָלן טראָגן אַ רעליגיעז־טראַדיציאָנעלן כאַראַקטער. די קדושי גרוייץ ווערן באָערט מיט אויפשטיין פון די פּלעצער ביים אויסהערן די אל מלא רחמים און קדיש, געזאָגט פון אונדזער לאַנדסמאַן דוד פּריידנבערג. ס׳ווערן

אזכרה־פאַרזאַמלונג

אזכרה־פאַרזאַמלונג

אזכרה־פאַרזאַמלונג

אזכרה־פאַרזאַמלונג

אריה גרינפאַרב רעפעריט

אזכרה־פאַרזאַמלונג

ש. מ. קעטלער רעפערירט

אזכרה־פאַרזאַמלונג

אויך אויסגעהערט רעפעראַטן וועגן דער טראַגישער אומקום־תקופה מיטן אַנטייל פון ספּעציעל אייגנעלאַדענע רעדנער און אונדזערע לאַנסלייט: י. ב. אַלטערמאַן, שמואל זילבערשטיין און ש. מ קעטלער ז״ל. ביי איינ־אַרדענען די אַוונטן זענען תמיד טעטיק די חברים: ל. גרינפאַרב, דוד פריידנ־בערג און פרוי חנה האַמער, וואָס האָט שוין יאָרן לאַנג אַ טראַדיציע פון אַנצינדן די יזכור־ליכט נאָך אונדזערע קרובים, די קדושי גרוייץ.

פון צייט צו צייט האָבן מיר געזאַרגט צוצוגעבן אַ קינסטלעריש טייל די יזכור אַוונטן מיטן אַנטייל פון רעציטאַטאָרן, זינגער און לייענען שאָפונגען פון אונדזער בן עיר, דעם שרייבער י. ב. אַלטערמאַן.

אויסער די יזכור־אַוונטן איז באַשלאָסן געוואָרן צו פאַראייביקן לדור־דורות די קדושי גרוייץ: מיר האָבן באַשלאָסן, אין יאָר 1966, אויפצובויען

אזכרה־פאַרזאַמלונג

י. ב. אַלטערמאַן רעפערירט. פון לינקס: דער שרייבער צענצענאַטוס ז״ל, לענגא, ש. ז. זילברשטיין, גניה רינקעוויטש ז״ל.
פון רעכטס: ש. מ. קעטלער ז״ל, ל. גרינפאַרב, ש. בראָון, י. האַמער, דרעזנער און רעכטמאַן

אַ „היכל גריצה", לזכר די קדושי גריצע. צו דעם צוועק איז אַרויסגעשיקט געוואָרן, דעם 31 סטן מאַי 1966, אַן אויפרוף צו אַלע גריצער לאַנדסלייט אין ישראל. אין דעם אויפרוף איז דערקלערט געוואָרן די וויכטיקייט פון אויפבויען דעם „היכל גריצע" און גלייכצייטיק איז מיטגעטיילט געוואָרן, אַז אין קורצן וועט פאָרקומען אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג, אויף וועלכער ס'וועט איבערגעבן ווערן אַ קאָסע באַריכט, וואָלן פון אַ נייער פאַרוואַלטונג און באַשטימט דעם בודזשעט און פאַרוואַלטונגס טעטיקייט.

דער פלאַן פון אויפבויען אַ „היכל גריצע" איז נישט רעאַליזירט געוואָרן. עס איז אַבער געשטעלט געוואָרן אין מרתף השואה אין ירושלים אַ מצבה נאָך די קדושי גריצע און אומגעגענט. די אזכרה פאַרזאַמלונג, וואָס איז פאַרגעקומען אויפן הר־ציון אין מרתף השואה, אַנטהילן די מצבה, געשטעלט דורכן ארגון יוצאי גרוויץ אין ישראל איז געווען גאָר רירנדיק. ערשיטערט און צעבראָכן זענען געוואָרן אונדזערע הערצער ביים יאָמערלעכן קדיש־זאָגן פון ר' אלימלך בן פורת (אין גריצע

אזכרה־פאַרזאַמלונג — געניע רינקעוויטש ז"ל רעפערירט

באקאנט אלס ר' מלך פייטשער, ר' מנדיל בודזינערס אן איידעם) די פאר־זאמלטע איבערגעבליבענע פליטים פון דער יידישער קהילה אין גריצע, האבן מיט טערען־שטיקענדיקע, שטיל־קרעכצנדיקע שפּטשעריין נאך גע־זאגט, ווארט ביי ווארט, דעם קדיש בציבור. מ'האט געהאט דעם באגריף, ווי מ'וואלט געשטאנען ביי אפענע קברים פון טראגיש — אומגעקומענע מאמעס, טאטעס, שוועסטער, ברודער, בני משפחה און נאענטע, וואס זענען מער־דערלעך־פארפיניקטע אומגעקומען על קידוש השם ושם.

ווי שוין דערמאנט היטן מיר אפ גאר שטרענג אז יעדעס יאר אין עשרה בטבת זאל איינגעארדנט ווערן אן אזכרה פארזאמלונג. דאס עצם קומען צו די פארזאמלונגען וועקט אויף ערינערונגען פון דעם אמאליקן יוגנט־לעבן אין דעם שטורמיש־אקטיוו געזעלשאפטלעכע לעבעדיק שטעטל גריצע. די פארזאמלטע, וואס זענען א גאנץ יאר פארנומען, פאריאגט און פארדאגט מיט פריוואטע, משפחה און פרנסה־זארגן, גוצן אויס די צוזאמענ־טרעפונג זיך צו טיילן מיט אמאליקע באקאנטע, פריינט. מען דערציילט זיך אמאליקע זכרונות, עפיזאדן פון דעם פארשוווונדענעם אמאל און גלייכצייטיק טיילט מען זיך מיט וועגן לויפנדיקע דאגות, פראבלעמען.

די אזכרה־פאַרזאַמלונגען ווערן גוט באַזוכט אַדאַנק דעם תמיד פֿלאַנירטן פּראַגראַם, וואָס ווערט באַשטעטיקט דורך די פאַרוואַלטונגען און אַרגאַניזירט דורך די חברים: ש. זילבערשטין, לייבל גרינפאַרב, דוד פריידנבערג, זלדה פריידנבערג הנה האָמער און דער פריצייטיק פאַרשטאַרבענער ש.מ. קעטלער ז״ל.

פאַרצייכנטע פאַקטן: **ש. מ. קעטלער, ז״ל**

יזכור בוך „מגילת גריצע"

י. ב. אַלטערמאַן

יזכור בוך „מגילת גריצע"

איינס פון די וויכטיקסטע און אינטענסיוווסטע פעריאָדן פון דער 25־יעריקער עקזיסטענץ פון ארגון יוצאי גרוויץ אין ישראל איז, לויט מיין מיינונג, די תקופה פון זאַמלען מאַטעריאַלן, זיי באַאַרבעטן, זאַרגן וועגן מאַטעריעלע מיטלען אַרויסצוגעבן דאָס בוך און אַלע טעכנישע אַרבעטן: קאָנטאַקטן מיט די לאַנדמאַנסשאַפטן אין אויסלאַנד, קאָרעספּאָנדענץ, אַרגאַניזירן צוזאַמענטרעפונגען אין אַנד. דאָס זענען געווען די אַקטיוווסטע, דינאַמישסטע יאָרן פון דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל.

נישט ווייניק געראַנגלען, חילוקי דעות, מיספּאַרשטענדענישן, בייז־וויליקע רכילות האָבן באַדראט דאָס איבערריסן די גאַנצע אַרבעט און פּאַרשטענדלעך דאָס דערשינען פון דעם יזכור בוך „מגילת גריצע", וואָס איז אין דער ישראל פּרעסע רעצענזירט געוואָרן פּאָזיטיוו און אין יידישן צייטונג אין אַרגענטינע באַצייכנט געוואָרן אַלס איינס פון די בעסטע, דערשינענע יזכור ביכער אין ישראל נאָכן לעצטן חורבן, אין די יאָרן: 1939—1945.

ביי דער געלעגנהייט מוז פּאַרצייכנט ווערן, די דינאַמישע איניציאַטיוו פון דעם נישט לאַנג געשטאָרבענעם שמואל משה קעטלער ז״ל, די גאַר טיכטיקע, אַקטיווע געניה רינקעוויטש ז״ל און יב״ל לייבל גרינפּאַרב, וואָס האָט תמיד געפּרווט לעשן „שריפות" און באַמיט זיך צו געפינען פּשרות. דאָס האָט געווירקט אויף די היציקע מוחות זיך צו באַרואיקן. לייבל האָט דעם כוח אויסצושיילן די רכילות פון דער רעאַלקייט. דאָס האָט

באַווירקט דעם ענין צו שטיפֿן פֿאַרויס, אויב ער האָט זיך צוליב אַ זאַגעכץ אַגפּעשטעלט.

נאָך עטלעכע באַמערקונגען וויל איך פֿאַרצייכענען:

סוף יאָר 1945 בין איך, צוזאַמען מיט צענטליקער טויזנטער פּליטים, אַנטלאָפֿן פון פּוילן־לאַנד, דעם אַנטיסעמיטישן מרכז, נישט וועלנדיק זיך אייגנאַרדענען אין דעם בית הקברות־לאַנד פון אונדזערע טייערע עלטערן, קרובים, פּריינד, וואָס זענען מיט דער מיטהילף פון פֿאַליאַקן אומגעקומען אויף פּוילנס ערד, אייגנגעוואָפֿט מיט יידיש בלוט. געוואָגט האָט מען אונדז, אַז מיר זענען עולה קיין ישׂראל און מ׳האָט אונדז דערווייל באַזעצט אין די ד.פּ.־לאָגערן אין דייטשלאַנד. ווי נאָר כ׳בין אַנטלאָפֿן פון פּוילן, האָב איך באַשלאָסן צו נעמען אויף זיך אַ מיסיע: צו זאַמלען מאַטעריאַל וועגן גריצער יידן. די אויפגאַבע האָב איך געפּילט איז אַ הייליקע מיסיע פון מיין לעבן. דער אַ געדאַנק האָט מיר נישט געגעבן קיין רו. ס׳האָט זיך מיר געדאַכט, אַז די טויטע יידן פון גריצע רופן צו מיר: „פֿאַראייביק אונדז, זאָל אונדזער בראָך נישט פֿאַרגעסן ווערן. זאָל די וועלט וויסן, וואָס די דייטשן און פֿאַליאַקן האָבן געמאַכט מיט אונדז". חלומות, קאשמארן האָבן מיך פֿאַרמאַטערט און אַז כ׳האָב באַשלאָסן צו זאַמלען מאַטעריאַלן, האָב איך געפּילט אַ באַרואיקונג. די זאַמלונגען האָב איך אַנגעהויבן אין דייטשלאַנד. בין אַרומגעפֿאָרן אין די ד.פּ.־לאָגערן. כמעט אין אַלע שטעט און שטעטלעך, ווו ס׳האָבן זיך געפונען יידישע פּליטים, אַ דאַנק מיין סטאַבילער מיטאַרבעט אין די יידישע צייטונגען: „דאָס וואָרט", „אונדזער וועג", „לאַנדסבערגער יידישע צייטונג", „איבערגאַנג", האָב איך געהאָט אַ מעגלעכקייט פריי אַרומצופֿאָרן אין דער גאַנצער אַמעריקאַנער זאָנע און אויך געהאָט אַ צוטריט אין די אינסטיטוציעס, וואָס האָבן געזאַמלט מאַטעריאַלן, וועגן דער היטלער תקופה אין פּוילן. כ׳האָב זיך באַגעגנט מיט אַ סך גריצער יידן, וואָס האָבן מיר דערציילט פּרטים און עדויות פון יענער טרויער תקופה.

סוף יאָר 1949 בין איך אַנגעקומען קיין ישׂראל. קומענדיק אין לאַנד, האָב איך זיך באַלד פֿאַרבונדן מיטן גריצער לאַנדסמאַנשאַפֿט־קאָמיטעט. כ׳האָב זיך דערוווסט, אַז מיין נאָמען איז שוין דאָ באַקאַנט און מ׳ווייסט פון

מיין שרייבערישער טעטיקייט אין דייטשלאַנד. כ׳האָב דערציילט וועגן מיין פּלאַן און ס׳איז אַרגאַניזירט געוואָרן אַ ספּעציעלער צוזאַמענטרעף אין אַ קאַפע־לאַקאַל אין תל אביב. ביי דער באַגעגעניש האָב איך גענוי מיט־געטיילט וועגן די אויף זיך געמאַכטע מיסיע. כ׳האָב אויך דאַן דערציילט, אַז אין דייטשלאַנד האָב איך ביי די גריצער יידן, וואָס האָבן געווויגט אין די ד.פּ.־לאַגערן, געזאַמלט מאַטעריאַלן וועגן שווערן, טראַגישן מצב פון די יידן אין גריצע אין דער געטאָ־תקופה, זייערע אויסזידלונגען, „לעבן״ אין לאַגערן, קאַצעטן, און זייער לעצטער וועג. כ׳האָב אויסגעדרוקט מיין וווּנטש, אַז דער גריצער קאַמיטעט זאָל מיר צוהעלפן זאַמלען מאַטעריאַלן און נאָכער עס אַרויסגעבן אין בוך־פאָרם, בכדי ס׳זאָל לדור דורות פאָר־אייביקט ווערן דאָס אַמאָליקע אַזוי שפּרודלדיקע יידישע לעבן אין אונדזער שטעטל און אויך דעם טראַגישן אומקום פון אונדזער עלטערן, שוועסטער, ברודער, קרובים און נאָענטע. ס׳איז באַשלאָסן געוואָרן די פּראָגע צו באַ־האַנדלען אויף אַ ספּעציעלער זיצונג.

אויף דער נאָענטסטער פּאַרוואַלטונג זיצונג איז פּאַרשטענדלעך באַהאַנ־דלט געוואָרן מיין פּארשלאָגג. פּיל קאַמיטעט־מיטגלידער האָבן זיך צו דעם פּאַרשלאָג באַצויגן סקעפּטיש און נעגאַטיוו. די אַ חברים האָבן פּשוט נישט געגלויבט אין דעם „פּאַנטאַסטישן״ פּלאַן און גלייכצייטיק נישט געגלויבט, אַז אַן אַלטערמאַן פון גריצע זאָל דאָס קענען צוזאַמענשטעלן ערנסט מאַטעריאַל, וואָס זאָל באַרעכטיקן זיך צו אנגאזשירן מיט נישט קיין קלייניע געלט מיטלען, וואָס אַזיין פּלאַן פּאַדערט. אַ גאַר קלייניע גרופּע, ווי תמיד אין געזעלשאַפּטלעכן לעבן, האָט זיך צו דעם פּאַרשלאָג באַצויגן מיט גרויס אינטערעס, צוטרוי, געגלויבט, אַז דער אויבנאויפיק „פּאַנטאַסטישער״ פּלאַן פון אַרויסגעבן אַ בוך זכרונות וועגן לעבן און אומקום פון די גריצער יידן, איז רעאַליזירבאַר אויב מען וועט מיר צוהעלפן מיט זאַמלען מאַטעריאַל און באַפעסטיקן מיין אמונה מיט פּאַזיטיוון באַשלוס, אַז דער ארגון וועט אַזיין אויסגאַבע אַרויסגעבן. ווי שוין דערמאָנט איז דאָך געווען אַ אייניהייטלעכער באַשלוס אויף צו שטעלן אַ מצבה — אַ דענקמאָל נאָך די גריצער קדושים. האָט טאָקע דער טייל, וואָס איז געווען קעגן דעם יזכור בוך, געפאָדערט צו רעאַליזירן דעם פּלאַן פון דעם דענקמאָל.

די צווייטע קלענערע גרופּע, וואָס האָט אויך מסכים געווען מיטן אויפשטעלן אַ דענקמאָל, האָט אָבער עקשנותדיק פאַרלאַנגט פאַזיטיוו באַשליסן אַרויס־צוגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס זאָל לדורות פאַרשריבן ווערן נישט בלויז דער טראַגישער אומקום נאָר אויך דאָס געזעלשאַפטלעך־קולטורעלע, חסידיש־למדנישע לעבן פון דער גריצער יידישער קהילה. נאָך לאַנגע מיינונגס־אויסטויש־ן, דיסקוסיעס, האָט די גרופּע, וואָס האָט זיך צו דעם יזכור־בוך־פאַרשלאָג באַצויגן פאַזיטיוו, איבערצייגט די נעגירער און ס׳איז באַשלאָסן געווארן, אַז ארגון יוצאי גרויץ באַשטעטיקט דאָס פינאַנסירן, דאָס זאַמלען זכרונות און אַלע הוצאות פון אַרויסגעבן דאָס בוך.

אויף אָט דער פאַרזאַמלונג האָט רעפערירט ש. מ. קעטלער ז״ל וועגן דער נויטוועניקייט אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס זאָל לדור דורות פאַרבלייבן אַן אייביקע מצבה נאָך אונדזער פאַרטיליקטער יידישער קהילה אין גריצע. עס האָט זיך דאָן אַנטוויקלט אַ דיסקוסיע, אין וועלכער עס האָבן זיך באַטיילט פאַלגנדע חברים: ש. מ. קעטלער, א. רעכטמאַן, אברהם האַמער, אברהם לענגא, לייבל גרינפאַרב, שלמה בראָון, יעקב דרעזנער, שמואל זילבערשטיין און י. ב. אַלטערמאַן. נאָכן אויסהערן די איבערצייגנדע רעדע פון ש.מ. קעטלער, האָבן כמעט אַלע מסכים געווען צו מאַכן די גרעסטע אַנשטרענגונגען בכדי ביי צו קומען אַלע שוועריקייטן. וויסנדיק אַז אַזאַ אונטערנעמונג פאַדערט קאַלאָסאַלע איניציאַטיוו, אונטערנעמונגס־גייסט שטאַרקע אמונה, האָט די פאַרוואַלטונג באַשלאָסן די לייטונג פון אַלע טעכנישע ענינים מיטן אויספירן דעם גרויסן פּלאַן איבערצוגעבן דעם נפטר שמואל משה קעטלער, די פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַרן זאַמלען די מאַטעריאַלן, זיי באַאַרבעטן און די רעדאַקציע פון דעם בוך איבערצוגעבן דעם שרייבער פון די שורות.

בכדי צו פאַרפעסטיקן, פאַרשטאַרקן די אַרגאַניזאַציע־אַרבעט, הילפס־טעטיקייט קולטור אונטערנעמונגען און דער עיקר צו פאַרווירקלעכן דאָס אַרויסגעבן דאָס בוך איז נויטוועניק געווען צו אַקאַפירן צו דער פאַרוואַלטונג נייע כוחות. ס׳איז באַשלאָסן געווארן צו רופן אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג דעם 30.10.1950. אויף דער אַ פאַרזאַמלונג איז אויסגעוויילט געווארן אַ

נייע פֿאַרוואַלטונג פון די פֿאָלגנדיקע חברים: שמואל משה קעטלער — פֿאָרזיצער, לייבל גרינפֿאַרב — קאַסירער, האַמער — סעקרעטאַר; און פֿאַרוואַלטונגס־מיטגלידער: מאיר האָפֿנבערג, פריד אליעזר, לענערמאַן פון חיפה און א. ברומער פון ירושלים. די פֿאַרוואַלטונג האָט דאַן אָרגאַניזירט אַ געלט־אַקציע און האָט אויף זיך געזומען די פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט אַרויס־צוגעבן דאָס יזכור־בוך. דער אָ באַשלוס איז נאָכער אונטערגעשטיצט געוואָרן פון כמעט אַלע גריצער אין ישראל און אויך פון די גריצער לאַנדסמאַנשאַפֿט אין אויסלאַנד. אויסצופירן דעם באַשלוס, טראָץ אַלע הסכמות, איז גאָרנישט לייכט געווען. די פֿאַרוואַלטונג האָט באַקומען פיל ביטעס פון גריצער יידן אין ישראל, וואָס האָבן זיך געגויטיקט אין שטיצע און כמעט אַלע ביטעס זענען דערלעדיקט געוואָרן פֿאַזיטיוו, פֿאַרשטענדלעך לויט די פינאַנסיעלע מעגלעכקייטן.

אין יאָר 1951 איז דער ארגון אָפּיציעל צוגעטרעטן רעאַליזירן דאָס אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך. צו דעם צווועק איז ספעציעל אויסגעוויילט געוואָרן אַ בוך קאָמיטעט פון פֿאָלגנדיקע חברים: י.ב. אַלטערמאַן — רעדאַק־טאָר פון בוך, ש.מ. קעטלער — טעכנישער לייטער, באַראַטער; גניה רינ־קעוויטש, יעקב רינקעוויטש, לייבל גרינפֿאַרב, אברהם לענגע, אריה רעכטמאַן, י. האַמער, שמואל זילבערשטיין, יעקב דרעזנער, אינזשיניער מ. קעלמענזאָן.

דער בוך קאָמיטעט האָט אויף דער ערשטער זיצונג באַשלאָסן צו פֿאָפולאַריזירן צווישן די גריצער אין ישראל און אויסלאַנד דעם גאָר וויכטיקן באַשלוס פון פֿאַקטיש אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך. ס׳איז באַשלאָסן געוואָרן אייגנטלעך אַז קולטור־אָוונט אין איינעם פון תל־אביבער לאָקאַלן. פֿאַרשטענדלעך אַז די אָרגאַניזאַציע פון איינאַרדענען דעם אָוונט האָט אויף זיך ווי תמיד, געזומען חבר ש.מ. קעטלער, וואָס איז, ווי באַווּסט, געווען אַ ספּעץ אין אָרגאַניזאַציע־אַרבעט. דער אימפּאָזאַנטער קולטור־אָוונט איז פאָר־געקומען אין תל־אביבער לאָקאַל „אשד״. צו דער מסיבה האָבן זיך פֿאַרזאַמלט העכער 100 גריצער. חבר ש.מ. קעטלער עפנט דעם פייערלעכן באַנקעט מיט וואָרעמע באַגריסונגס ווערטער פאַר י.ב. אַלטערמאַן, דוד האַמער (אברהם משה האַמערס זון) צו זייער עולה זיין אין לאַנד און גניה רינקעוויטש, וואָס

האָט זיך נאָר וואָס אומגעקערט פון אַ באַזוך אין אַמעריקע. חבר שמואל משה קעטלער רעפּעריִרט דאָן די גאָר וויכטיקייט פון אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס זאָל פאָראייביקן דאָס לעבן פון די גריצער יידן פאָרן חורבן, פאָראייביקן אַלע שיכטן: חסידים, למדנים, פּראָסטע בעלי מלאכות, קרעמער און איבערהויפּט די אַזוי דינאָמישע געזעלשאַפטלעך־אַקטיוויע יוגנט, אָן אונטערשייד פון פּאָרטייישער אָנגעהעריקייט. דער הויפּט צוועק אָבער פון דעם יזכור־בוך, ווי עס איז דער נאָמען, דאַרף פאָראייביקן דעם טראָגישן אומקום פון די גריצער יידן, וואָס האָבן תמיד געהאָרוועט פאָר זייער חיונה, געטרוימט און געקעמפט פאָר אַ בעסערן, סאָציאַלן און נאָציאָנאַלן מאָרגן.

איך האָב דאָן דערקלערט אַז די אָרבעט פון יזכור־בוך האָב איך נאָך אָנגעהויבן אין דייטשלאַנד אין יאָר 1946, ווי נאָר כ׳האָב זיך באַזעצט אין אולם. אַלס סטאַבילער מיטאַרבעטער אין דער צייטונג „דאָס וואָרט״ האָב איך באַזוכט די ד.פּ.־לאָגערן אין דייטשלאַנד און געהאָט אַ מעגלעכקייט זיך צו באָגעגענען מיט שארית הפּליטה יידן פון גריצע, וואָס האָבן מיר איבערגעגעבן פרטים פון יענער גרויזאָמער עפּאָכע: פון דעם טרויעריקן לעבן אין גריצער געטאָ, די אויסזידלונגען, דאָס אויספירן זיך פון די „פרומע״ קאָטוילישע פּאָליאַקן, וואָס האָבן אָקטיוו מיטגעהאָלפן אין אַלע רויב, פיינונג און מאָרד אָקציעס, זייער אויסזידלונג פון ביאלאברזשעג, דאָס לעבן אין וואַרשעווער געטאָ און גריצער יידן אין פאָרשידענע צוואַנגס לאָגערן. כ׳האָב אויסגעדרוקט האָפענונג אַז גריצער לאַנדסלייט אין ישראל וועלן מיר מיטהעלפן מיטן ווייטערדיקן זאַמלען מאַטעריאַלן בכדי צו דערגענצן מיין ווערק, וואָס וועט וואַרשיינדלעך באָרייכערן די מאַרטירעלאָגישע ליטע־ראַטור אין ישראל. איך האָב געליינט דאָן אַ דערציילונג א.נ. „פּרימאָרגן אויפן דונאו״, א לעבנס בילד פון אַ דייטש, אַ געווען גרויסער ס.ס. מאָן, וואָס האָט זיך ספּעציעל אויסגעזוכט אַן אָרבעט פּלאַץ אויסער אולם, ווייל ער האָט מורא פאָר די יידן און פאָר די אַמעריקאַנער געהיים־פּאָליציי וואָס קען אים אַרעסטירן פאָר זיינע מעשים קעגן יידן. דער דייטש לעבט תמיד אין פּחד, און איין מאָל, ווען זיין ווייב געפּינט אויף זיין העמד אַ בלוט צייכן (עס האָט זיך איר געדאַכט) הייסט ער פאָרקויפן די גאַנצע אויסלענדישע וועש

מיט אַלע אָנגערויבטע קליידער, ווייל דער מינדסטער פלעק קען ברענגען אויף אים און די גאַנצע משפחה אַ גרויס אומגליק.

נאָכן אויסהערן די דערציילונג איז פונאַנדערגעטיילט געוואָרן אַ ספּר־ציעלער אויפרוף צו אַלע גריצער מיטצוהעלפן זאַמלען גביות עדויות, זכרונות, באַשרייבונגען, דאַטעס, טעטיקייט פון קולטור אינסטיטוציעס, אַלע יידישע פּאַרטייען, הילפס־אינסטיטוציעס, באַשרייבונגען פון טיפן און געזעל־שאַפטלעכע געשטאַלטן.

אויף דעם קולטור אָוונט איז גלייכצייטיק באַשלאָסן געוואָרן, אַז אברהם לענגא און י.ב. אַלטערמאַן זאָלן פאָרן ספּעציעל צו גריצער יידן אין ישראל זאַמלען נאָך מאַטעריאַלן פאַרן בוך.

דאָס פאָרן באַזוכן גריצער יידן, וואָס האָבן מיטגעמאַכט, איבערגעלעבט די חורבן־תקופה אין דייטשלאַנד און אין קאַצעטן איז נישט לייכט געווען. די וואָס האָבן געקענט עפּעס דערציילן האָבן נישט געוואָלט פשוט מ׳זאָל זיי ערינערן יענע טרויעריקע יאָרן, נאָכאַמאָל איבערלעבן די דורכגעמאַכטע גרויליקייטן. די, וואָס האָבן קיין וויכטיקעס נישט געהאַט איבערצוגעבן, האָבן פאַקטיש אַ סך דערציילט, אָבער וויניקע פרטים זענען וויכטיק געווען צו פאַרעפנטלעכן, ווייל די דערציילטע גביות עדויות זענען שוין צענטליקער מאָל פאַרעפנטלעכט געוואָרן און אויב נישט מחדש זיין, באַלייכטן נייע פּיין און מאָרד עפּיזאָדן איז נישט כדאי געווען די מי. די ערשטע וואָס האָבן אונדז אויפגענומען פריינטלעך און האַרציק, איבערגעגעבן וויכטיקע פרטים, האַרצרייסנדיקע איבערלעבונגען, זענען געווען די ברודער יוסף א. האַמער און הענדל ווייגענסבערג־האַמער. עס איז אויך באַזוכט געוואָרן דער ה׳ י. ביטער, וואָס האָט איבערגעגעבן זיינע איבערלעבענישן פון דער ערשטער אבלאָווע, וואָס איז פאַרגעקומען אין גריצע דעם 13־טן סעפּטעמבער 1939 בשעת מ׳האָט די גריצער יידן אַרויסגעטריבן און אָפּטראַנספּאָרטירט קיין דייטשלאַנד.

אויפן סמך פון פערזענלעכע איבערלעבונגען און געזאַמלטע מאַטעריאַלן פון גריצער לאַנדסלייט, האָב איך אָנגעשריבן דעם אומקום פון דער גריצער יידישער קהילה און דאָן האָט זיך אָנגעהויבן אַ ויכוח: טייל האָבן געטענהט אַז מען דאַרף פאַרגלעטן, נישט אַלע דערציילטע און שריפטלעך־צוגעשיקטע

גביות עדויות און באַשרייבונגען דאַרפן פאַרעפנטלעכט ווערן. נישט אַלע גביות עדות דערציילער און די, וואָס האָבן צוגעשיקט שריפטלעכע מאַטעריאַלן זענען כשר. „מ׳דאַרף וויסן וואָס צו פאַרעפנטלעכן", האָבן געטענהט אַ טייל. עס זענען געקומען זאָגאָר בריוו פון אויסלאַנד, וואָס האָבן געעצהט דעם און דעם נישט צו פאַרעפנטלעכן, ווייל... מ׳טאָר נישט דערציילן. אין די אָ טענות זענען געווען אַלטע פּראָווינציאַנעלע חשבונות פון אַמאָל, אַמאָליקע פּאַר־ טייאישע שנאה און עפּעס וואָס אויפריכטיקע אַרגומענטן. דערווייל האָט די אַרבעט פון יזכור־בוך זיך כמעט אינגאַנצן אָפּגעשטעלט. מהאָט פּשוט נישט געוווסט ווי אַזוי צו דעצידירן בכדי יוצא צו זיין פּאַר אַלעמען און דאָס איז געווען פּשוט אוממעגלעך. דער ויכוח האָט זיך אַזוי צעפלאַקערט ביז עס האָבן אָנגעהויבן קומען פון אַרגענטינע דראונגס בריוו פון ביידע צדדים. ווען דאָס בוך האָט געהאַלטן ביי ווערן אַ רעאַלער פּאַקט, זענען דערשיינען אַלע אַמאָליקע סקעפּטיקער און געוואָלט זוכה זיין פון די בעסטע כיבודים. ביי אַ טייל איז דער אָפּעטיט אַזוי זיך צעוואָקסן, אַז זיי האָבן אָנגעהויבן חרטה באַקומען פון דעם „שידוך" „אַלטערמאַן — מגילת גריצע" און מ׳האָט אָנגעהויבן זיך פאַרבונדן מיט אַ תל־אביבער זשורנאַליסט, אַז ער זאָל פּסלען מכלומערשט די צוגעשיקטע מאַטעריאַלן צום דרוק און ער... זאָל ווערן דער באַרבעטער פון די מאַטעריאַלן. פּאַקטיש איז דער זשורנאַליסט (וו. י.) צוגענומען געוואָרן אַלס קאָרעקטאָר. איך האָב פון דעם ענין זיך איצט דערוווסט בשעתן דערהאַלטן די ערשטע קאָרעקטן. ס׳האָט אויסגעבראַכן אַ נייער שאַרפער ויכוח, אַ מחלוקת, וואָס האָט באַדראָט דאָס דערשינען פון יזכור־בוך. די מחלוקה האָט געדויערט חדשים און די אַרבעט איז נישט פאָרגעזעצט געוואָרן. נאָך לאַנגע בירורים און אַ דאַנק די ענערגישע אינטער־ וועניק פון גניה רינקעוויטש און לייבל גרינפאַרב איז מען געקומען צו אַ הסכם: אָפּצושטעלן די טעכנישע קאָרעקטאָר־אַרבעט פון וו.י. און אויף זיין אָרט איז צוגענומען געוואָרן אַלס קאָרעקטאָר דער עסיי־שרייבער יצחק פּאַנער, וואָס האָט פעסטגעשטעלט אַז די מאַטעריאַלן, באַאַרבעטע פון י.ב. אַלטערמאַן, נויטיקן זיך נישט אין קיין שום שרייבערישע רעפּאַראַטאָרן און דאַרפן פאַרעפנטלעכט ווערן אויטענטיש לויטן געשריבענעם נוסח. די אַרבעט איז באַנייט געוואָרן.

לויט מיין פֿאַדערונג איז שבת דעם 13.12.1952 פֿאַרגעקומען אַ ספּעציעל־איינגעאַרדנטער יום עיון מיט דער באַטייליקונג פון כּמעט אַלע גביות עדות־דערציילער און בוך־קאָמיטעט בכדי פּעסטצושטעלן די אויטענטישקייט פון די מאַטעריאַלן. נאָכן איבערלייענען אַלע מאַטעריאַלן איז אַנגעשריבן געוואָרן אַ פּראָטאָקאָל, אונטערגעשריבן פון אַלע אָנוועזנדע.

אָבער דאָן האָט זיך אויפֿס׳ניי אָנטוויקלט אַ נייע דיסקוסיע: דער אינהאַלט פון אומקום־טייל, איבערהויפּט די אַרבעט פון גריצער יודן־ראַט דאַרף עטוואס איבערגעשליפֿן ווערן. ס׳טאָר נישט און ס׳איז נישט נויטיק אַזוי שאַרף צו שרייבן וועגן געוויסע פּערזאָנען אין יודן־ראַט, וואָס האָבן פֿאַראַן זייערע יידישע ברידער און מיטגעהאָלפֿן דער דייטשישער מאַכט. אַ צווייטער ויכוח איז שאַרף אויסגעבראָכן וועגן די צוגעשיקטע מאַטעריאַלן פון דעם לאָנדסמאַן ראָזענטאַל, וואָס ווויינט אין אַרגענטינע. פאַקטיש זיינען די מאַטעריאַלן פון ראָזענטאַלן געווען אויטענטישע, אינטערעסאַנטע און אַ גרויסער טייל פון זיי זענען גאָר וויכטיק געווען פֿאַרן אומקום־טייל פון דעם בוך. אָבער דער אַרגענטינער לאָנדסמאַנשאַפֿט קאָמיטעט האָט זיך קאַטעגאָריש קעגנגעשטעלט, ספּעציעל אייניקע קאָמיטעט מיטגלידער מיט דער טענה, אַז זיינע עדות־זאָגן וועגן דער געטאָ־תקופה אין גריצע זיינען פּסול, נישט אָביעקטיוו ווייל ער איז געווען אַן אַקטיוואָר מיטגליד אין גריצער יודן־ראַט. טייל האָבן אַרויסגעזאָגט אַ מיינונג, אַז נישט וויכטיק ראָזענטאַלס טעטיקייט אין יודן־ראַט, דאַרף מען זיינע מאַטעריאַלן פֿאַרעפֿנטלעכן, ווייל ער איז פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר די באַשריבענע פֿאַקטן, און טייל האָבן געזאָגט: יעדער יד, וואָס האָט מיטגעאַרבעט מיט דייטשן, אַפֿילו מיט די בעסטע כוונות צו העלפֿן יידן, איז פּסול אַז זיין נאָמען זאָל דערמאָנט ווערן אין אַזאַ הייליקן ווערק ווי „מגילת גריצע", וווּ עס ווערט באַשריבן די טראַגישע לעבנס עפּאָפּעי פון דער גריצער יידישער קהילה. געווען אויך פֿאַרטיי־חסידים, וואָס זענען אָפּאָל באַפּריינדעט געווען אין גריצע מיט ראָזענטאַל און זיי האָבן אים פֿאַרטיידיקט. די דיסקוסיע וועגן דער יודן־ראַט מיטגליד האָט געדויערט חדשים לאַנג.

אומגעהויערע שווערקייטן זענען אָנטשטאַנען וועגן די באַשרייבונגען דאָס פֿאַרטיי־לעבן. געווען פֿאַרטיי מענטשן, וואָס האָבן ממש פֿאַנאַטיש גע־

קעמפט פאַר א קיצו של יוד וועג ס׳האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ קליינעם פרט וועגן שילדערן זייער פאַרטיי־טעטיקייט. פאַרשטענדלעך האָבן זיי געוואָלט אויך, אַז זייער פאַרטיי זאָל אַרויסגעהויבן ווערן אַלס די צענטראַלע פאַרטיי אין שטעטל, פאַרשאַטנדיק די אַנדערע פאַרטיען, געפאָדערט באַשרייבונגען וועגן זייערע פאַרטיי טוער און וועג די זאָך איז נישט מעגלעך געווען צוליב די אָביעקטיקייט און אויטענטישקייט פון די דערהאַלטענע אינפאָרמאַציעס איז אויפסניי פאַרגעקומען שטרייטונגען.

די צייט איז דער בעסטער לעזער פון אַלע שטרייטונגען. אָלע דיסקוסיעס זענען פאַרשוויגן געוואָרן און די אַרבעט איז פאַרגעזעצט געוואָרן. וועג אָבער דער בוך־קאָמיטעט האָט זיך דערווּסט, אַז דאָס בוך וועט האַלטן איבער 400 דרוק זייטן, האָט ער אויף אַ זיצונג מיטגעטיילט אַז דער קאָמיטעט קען נישט פינאַנסירן אַזאַ אויסגאָבע ווייל ער האָט נישט די פינאַנסיעלע מעג־לעכקייט. מ׳האָט געמוזט אויפסניי אָנהויבן זאַמלען געלט. די גריצער אין ישראל האָבן נישט אַרויסגעוויזן קיין צו גרויסע ענטוזיאַזם אָנטקעגן צו קומען דעם נייעם רוף פון בוך־קאָמיטעט צו נייע שפּענדונגען. דאָן האָט באַדראָט, אַז די אַרבעט זאָל זיך אָפּשטעלן. געראָטעוועט האָט די סיטואַציע גניה רינקעוויטש און יעקב רינקעוויטש ז״ל. נאָך זייער אומקערן זיך פון אָמעריקע האָבן זיי מיטגעטיילט, אַז ס׳איז זיי געלונגען, בשעתן באַזוך אין אָמעריקע, צו זאַמלען אַ באַדייטנדיקע סומע פאַרן יזכור־בוך.

אָבער טראָץ אָלע קריטישע פּעריאָדן אין דער חבלי לידה תקופה איז דאָס בוך דערשינען מיט איבער 400 הונדערט זייטן רייך מאַטעריאַל, עסטעטיש אַרויסגעגעבן: געדרוקט אין האָלץ־פריי פאַפּיר, גוט געבונדן מיט אַ ברוין־שוואַרצע הילע און 120 פאָטאָ בילדער. איך האָב אָנגעשריבן דעם „אומקום״־טייל, זיך באַטייליקט אויך מיט נאָך אַ רייע אַרבעטן: „אייניקלעך״, „מיין תורה־רבי״, „מיין פאַרשווונדענע וועלט״, „די ציוניסטישע געשיכטע״ (לויט די געשריבענע אינפאָרמאַציעס פון ש. מ. קעטלער), „גרינדונג און טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרויץ אין ישראל״ און אנד. אין בוך זענען אויך פאַרעפנטליכט געוואָרן זכרונות פון די שרייבער יואל מאסבוים און יוסף העפטמאַן ז״ל, וועלכע האָבן באַזוכט גריצע און ספּעציעל פאַרן בוך אָנגעשריבן זכרונות; די גאַר פיינע עסיי

פון הרב שמחה עלבערג וועגן גריצער רב אליהו ליפשיץ זצ״ל, לידער פון אונדזער בן־עיר, דיכטער מאלץ, וואס ווינט אין אמעריקע און אנדערע.

דאס בוך „מגילת גריצע״ האט באלד נאכן דערשינען געמאכט א קאלאסאלן רושם אויף שרייבער און זשורנאליסטן, אויף גריצער לאנד־סלייט אין לאנד און אין אויסלאנד. א קורצע צייט נאכן דערשינען פונעם בוך זענען פארעפנטלעכט געווארן פאזיטיווע, וואס רעצענזעט אין יידישע און אין עברית צייטונגען אין ישראל, אין פראנקרייך און אין ארגענטינע (די רעצענזיעס פארעפנטלעכן מיר אין דעם העפט).

דאס בוך איז באלד פארלאנגט געווארן פון די אין לאנד באקאנטע אינסטיטוציעס: „יד ושם״, העברעישער אוניווערסיטעט אין ירושלים, קיבוץ „מורדי הגיטאות״ און אנדערע וויכטיקע קולטור־אינסטיטוציעס, וועלכע וועגדן זיך נאך נאך מיט דער ביטע צוצושיקן דאס בוך אין זייערע ביבליאטעקן. אונדזער ועד ארגון יוצאי גרוייץ שיק עס צו אן שום אפצאל.

נאכן פונאנדערשיקן א גרויסע צאל ביכער זענען געדעקט געווארן כמעט אלע חובות, וואס זענען נאך איבערגעבליבן נאכן אפדרוקן דאס בוך. אויב עס איז געבליבן אן עודף איז עס זיכער איבערגעפירט געווארן צו דער גמילת־חסד־קאסע. דאס האט דערמעגלעכט צו געבן מערערע הלואות און זאגאר פארגרעסערט די סומעס.

צום סוף מוז פארצייכנט ווערן: ווען נישט די איבערגעגעבענע, ממש מסירות הנפשדיקע, מיפולע ארבעט פון דריי קאמיטעט מיטגלידער, וואלט דאס בוך קיינמאל נישט געזען די ליכטיקע שיין. די קאמיטעט מיט־גלידער זענען: דער נישט לאנג פארשטארבענער שמואל משה קעמלער, וואס האט זיין גאנץ וועזן, כוחות, טעמפעראמענט, אוועקגעגעבן פאר אלע טעכנישע ארבעטן פארן בוך. ער האט געהאט אויסצושטיין גרויסע, אומ־גלויבענע שוועריקייטן און א דאנק זיין טיפן גלויבן, באשלוס־פעיקייט, האט ער אלץ גובר געווען. גניה רינקעוויטש — די גוטע מוטערלעכע גניה איז געווען א פראקטפולע, טרייע מאמע פאר אלע גריצער אין ישראל. טראץ דעם וואס זי איז אליין נישט געווען קיין גריצערין האט זי זיך באטראכט פאר א בת עיר. פאר גניהן איז נישט געווען קיין שום שווערייטן בכדי צו העלפן יעדן איינעם אן אויסנאם. ווען געניע האט זיך דערוווסט, אז דאס בוך

געפינט זיך אין אַ סכנה ס׳זאָל נישט דערשינען צוליבן מאַנגל אין געלט, האָט זי געזאָגט: „איך וועל וועלטן אייגלייגן און דאָס בוך מוז אַרויסגיין". זי האָט געהאַלטן וואַרט. באַזוכנדיק אַמעריקע האָט זי טאַקע דאַרט „אייג־ גלייגט וועלטן", געזאַמלט ביי די גריצער לאַנדסלייט געלט און קומענדיק צוריק אין לאַנד, האָט געניה געפונען פּאַר נויטיק דעם ערשטן באַזוך צו מאַכן ביי מיר. עס ערינערט מיך: אין אַוונט קלאַפּט מען נערוועז אין טיר, עס באַווייזן זיך געניה מיט יעקב רינקעוויטש. געניה אַ פריידיקע כאַפּט מיך אַרום, דרוקט מיך צו איר און קושט מיך: „אַלטערמאַן", האָט זי אויסגערופן פריידיק, „איך האָב געבראַכט געלט פאַרן בוך! דאָס בוך וועט שוין דערשינען. זעצט פאַר אייער אַרבעט". עס איז געווען מיין חוב, די בשורה איבערגעגעבן דריי פּערזאָן, אייך, קעטלערן און גרינפּאַרב. אַזוי האָב איך צוגעזאָגט די גריצער אין אַמעריקע ווי נאָר איך קום. מיין צוזאָג האָב איך דערפילט". געניע איז באַוווסט געווען פאַר די גרי־ צער אַלס טרייער „מאַמע" פאַר אַלע נויטבאַדערפטיקע, קראַנקע, מיט וועלכע זי האָט זיך געמוזט באַלד פאַראינטערעסירן מיט דעם געגעבענעם פאַל און שוין געזאַרגט צו העלפן מיט אַלע מעגלעכקייטן. געניע האָט קיינמאָל זיך נישט גערעכנט מיט איר צייט, מי און אפילו געלט. דאָס האָבן אַלע גריצער געווווסט, אַז דער אַדרעס פון וועגדן זיך ערלעדיקן נויטיקע ענינים איז געניע.

ואחרון אחרון חביב מוז דערמאַנט ווערן דער באַשיידענער, שטילער לייבל גרינפּאַרב. אויבנויפיק דוכט זיך, אַז לייבל איז פאַסיוו צו די ארגון־ ענינים. אַבער די ווירקלעכקייט איז גאָר אַ צווייטע. נישטאָ אַ ענין אַדער פּראָבלעם וואָס זאָל ערלעדיקט ווערן פאַזיטיוו אַן דער צושטימונג פון לייבל. ער איז אויך באַווווסט אַלס „מכבי אש" פון אַלע צעהיצטע געמיטער. נישט איינמאָל וואָלטן ענינים קיינמאָל נישט ערלעדיקט געוואָרן ווען לייבל באַרואיקט נישט. תמיד געפינט ער פּשרה־וועגן אַדער שמועסט מיט די „צעשטרייטע צדדים" און מען קומט אויפסניי אַדורך. אויך אין דער תקופה פון יזכור־בוך איז נישט געווען קיין סכסוך, אַז לייבל זאָל נישט באַרואיקן ביידע געמיטער און צופירן צו אַ פאַרגלייך. נישטאָ קיין שום ספק, אַז אַן לייבלס אַקטיוויטעט מיטאַרבעט אין בוך־קאַמיטעט, וואָלט דאָס בוך נישט

דערשינען. ער האָט זיך אויך אין דער תקופה אויסגעצייכנט מיט העלפן זאַמלען געלטער פאַרן בוך און צוהעלפן אין אַלע טעכנישע אַרבעטן.

א דאַנק די דריי אויבן־דערמאָנטע פערזאָן, האָבן מיר, נאָך אומגעהוירע שווערקייטן, געהאָט די מעגלעכקייט אַרויסצוגעבן דאָס יזכור־בוך: „מגילת גריצע" — אַן אייביקע מצבה, לדור דורות, נאָך די אַזוי טראַגיש אומגעקומענע יידן פון דעם שטעטל גריצע, וואָס האָבן אַזוי שווער געקעמפט ביים לעבן פאַר זייער רעכט, פרנסה, פאַר נאַציאָנאַלער און סאָציאַלער באַפרייונג.

* * *

מה קא משמע לן „מגילת גריצע"?

דער באַווּסטער שרייבער יואל מאָסבוים ז"ל, וועמען כ'האָב באַגעגנט אין דער רעדאַקציע „לעצטע נייעס", האָט מיך געפרעגט: „וואָס האָט איר, אַלטערמאַן, מחדש געווען מיט נאָך א יזכור־בוך?".

„ריכטיק געפרעגט", האָב איך געענטפערט דעם חשובן פרעגער און און אים דערציילט: „די ערשטע טעג, וועו כ'האָב אַנגעהויבן אַרבעטן אויבער מגילת גריצע', האָב איך זיך, אפט מאָל, געפרעגט די זעלבע קשיא: 'וואָס דאַרף מען, דער עיקר, מחדש זיין?', נישט איין מאָל האָב איך זיך ערינערט די ריכטיקע ריידּ פון מיין תורה־רבין, דעם אין גריצע גוט באַקאַנטן למדן, בעל מקובל און מחבר פון רעליגיעזע מאמרים, ר' בענעדיט רינקעוויטש זצ"ל, וואָס פלעגט אונדז, זיינע תלמידים, לערנען: 'נישטאָ אין דער תורה קיין סתם ריידּ'. אויך וועו ס'איז מחבר א ספר, מוז כאָטש עפעס מחדש זיין. סתם שרייבן איז נוצלאָז — דברים של מה בכך".

טראָכטנדיק אַבער וועגן חידושים, האָב איך מורא געהאַט, אויב מ'וועט די אַנגעזאַמלטע מאַטעריאַלן: פערזענלעכע איבערלעבונגען, פאַרצייכנטע פאַקטן, און אויסגעהערטע גביות עדויות, אַנהייבן באַאַרבעטן „שיין", פאַר ליטעראַטעווען, מיט קינסטלערישע חידושים, קען מען ווייט, ווייט אַוועק־בלאָנדזשן פון דער ווירקלעכקייט. די „חידוש"־מלאכה וועט מאַכן קאליע, פאַרקריפלען און אַנטשטאָט א יזכור־בוך, וועט גאָר אַרויסקומען א מין שעטנזנדיקע מאַכערייקע, וואָס וועט נישט געבן קיין ריכטיקע אַפשפיגלונג

פון דעם ברויזנדיקן, געזעלשאפטלעכן יידישן לעבן אין גריצע און טראגישן אומקום פון דער קהילה.

נישט לייכט איז דאן געווען צו דעצידירן. אפט מאל, ווי איך האב געשריבן אין דער הקדמה בוך, „איז מיך פשוט באפאלן א פחד, צוליב דעם וואס מ׳האט אויף מיר ארויפגעלייגט אזא אחריותדיקע אויפגאבע״.

געווען מאמענטן וועו כ׳האב געטראכט צו רעזיגנירן. ספעציעל ווען ס׳האבן זיך אנגעהויבן די מחלוקתן וועגן יא אדער נישט פארעפנטלעכן די פארעטערישע האנדלונגען פון טייל יודן־ראט מיטגלידער; יא אדער נישט פארעפנטלעכן די וויכטיקע גביות עדות פון א געווישן לאנדסמאן, וועלכער האט געלייטעט אין יודן־ראט מיטן ארבעטס אמט. געווען פאזי־טיווע און גאר נעגאטיווע מיינונגען. מחלוקתן וועגן אינהאלט פון בוך. ס׳האבן זיך אנגעהויבן ארויינמישן פערזאנען, וואס האבן נישט דעם מינדעסטן באגריף אין שרייבערישער ארבעט בכלל און פארשטייען נישט וואס עס דארף מיט זיך פארשטעלן א בוך זכרונות. דוקא פון זיי איז געווען אויס־צושטיין גרויסע צרות. זיי האבן געוואלט ווייזן זייער „באהאונטקייט״ און מיט גרויסער חוצפה געפאדערט אנצונעמען זייערע לעכערלעכע עצות. אין די מאמענטן האב איך איינגעזען, אז דאס בוך איז פאר מיר פערזענלעך א אומגליק (א זאך וואס האט זיך שפעטער פארווירקלעכט. צוליב קנאה האט א געוויסע פערזאן זיך אין מיר שטארק נוקם געווען מיט גאר מיאוסע מיטלען), איך האב באשלאסן צו רעזיגנירן, אבער דאך צוריק באשלאסן פארצוזעצן די ארבעט צוליב פאלגענדיקע טעמים:

צונויפזאמלען וואס מער כראניש מאטעריאלן, זיי באארבעטן און ארויסגעבן אין בוך־פארם. געטראכט האב איך: אויב כ׳וועל פארן צוקונפטיקן היסטאריקער דינען מיט די צונויפגעזאמלטע כראניקעס מיט עפעס וואס נאר ער זאל זיך מיט זיי בלויז באנוצן אלס רוי־שטאף איז שוין ווערט מיין מי. אויב גאר כ׳וועל פאר דער געשיכטע עפעס וואס נאר מוסיף זיין נאך אומבאקאנטע עפיזאדן פון דעם יידישן לעבן אין די פוילישע שטעטלעך און נאך נישט באווסט מעשים־גרויל־טאטן פון די דייטשישע הענקער מיט זייערע פוילישע מארד־שותפים איז שוין כדאי מיין שוועכע ארבעט און אויך דאס אומזיסטע ארומרייסן זיך

געווען פאַר מיר אַבער אַ עיקרדיקער פּריצפּ:

מיט געזאַמלטע פאַקטן נאָך אַ מאָל באַשטעטיקן די שותפותדיקע פאַרבערעכעריי פון די נאַצישע באַנדיטן מיט די פּרום־קאַטוילישע און „סאָציאַליסטיש"־פּרעדיקנדיקע פּאָליאַקן. שוין אין דער הקדמה צו „מגילת גריצע" ווערט ספּעציעל אונטערגעשטראָכן די הויפּט כוונה פון דעם בוך: „מיט דעם בוך „מגילת גריצע" שטעלן מיר אויף אַ מצבה, לזכרון נצח, פאַר אַלע ברוטאַל־פאַרפייניקטע יידן פון דער קהילה קדושה גריצע, וואָס איז אָפּגעמעקט געוואָרן דורך די דייטשע און זייערע פּוילישע מיטהעלפער. אָפילו דאָס יידישע בית־עלמין, וואָס די דייטשן האָבן, על־פּי טעות, איבערגעלאָזט, איז מיאוס געשענדעט געוואָרן: פּרום־קאַטוילישע פּאָליאַקן, האָבן אויפגעגראָבן די קברים, פון דאָרט אַרויסגענומען די שוין פאַרטריקנטע בייגער פון די טויטע, זיי אַוועקגעשליידערט און דאָס איבער־געבליבענע שטיקל ערד צעאָקערט, בכדי ס'זאָל קיין שום זכר נישט איבערבלייבן פון דער יידישער קהילה".

דאָס איז פאַקטיש געווען מיין הויפּט אויפגאָבע, אַרויסגעבן אַ באַשול־דיקונגס אָקט קעגן די נאַצי מערדער מיט זייערע שותפים די „פּרומע", „סאָציאַליסטישע" פּאָליאַקן, וואָס זיי, און נאָר זיי האָבן דערמעגלעכט און אויך אָקטיוו מיטגעהאָלפן מיט אייפער, אַז דאָס פּוילישע לאַנד זאָל פאַר־וואַנדלט ווערן אין אַיין גרויס פאַרניכטונגס־לאַגער, אין אַן אינקוויזיציע־לאַנד, ווי מיליאָנען יידן, כמעט פון גאַנץ איראָפּע, זענען אויף פּוילנס ערד געוואָרן געפּייניקט, געשענדעט, באַרויבט און צום סוף אַזוי ברוטאַל דער־מאָרדעט. עס איז נישט אפשר פאַראַן קיין שום ספק: אַן דער אָקטיווער מיט־הילף פון די פּרומע פּאָליאַקן און מן הסתם מיט דער שטילער הסכמה פון די מכלומרשט „פּראָגרעסיוו־סאָציאַליסטיש־דענקנדיקע", וואָלטן די דייטשן נישט געקענט אויספירן זייער רויב, שאַנד און מאָרד־טאַטן.

פון אַנהויב בוך ביזן סוף. מערקט זיך אַרויס די אַ טענדענץ, דער צענ־טראַלער געדאַנק, אַז די פּרומע פּוילישע קריסטן זענען געווען די גרעסטע שונאי ישראלים און די אָקטיוווסטע מיטהעלפער אויסצופירן אָלע פּייניקונגס און מאָרד אָקציעס.

אויפצווייזן, אַז די היטלער־„תורה" ציט איר יניקה פון די קריסט־

לעכע „מאַראַל" און „ליבע"־פּרעדיקער, וואָס האָבן במשך יאָרהונדערטער, געהעצט קעגן יידן, זייערע דינים, מנהגים, אָרט לעבן, זיי אויסגעלאַכט, באַשמוצט, באַקעמפט, געזייעט יידן־שנאה און במשך דורות פאַרגאַסן יידיש בלוט, אַרגאַניזירט מאַסן־פּאָגראָמען, איז נישט געווען די אויפגאַבע אַרויסצובערענגען אין די ראַמען פון אַ יזכור־בוך, וואָס דאַרף בלויז פאַרצייכענען געשעענישן, בכדי דאָס יזכור־בוך זאָל ווירקלעך אָפּשפּיגלען דאָס יידישע לעבן און אומקום פון אונדזער קהילה קדושה גריצע. אָבער דאָך האָב איך זיך באַמיט,ביי יעדער געלעגנהייט, זיך נאָכפרעגן די גביות־עדות־דערציילער די באַצי־

מרים רעכטשייד ז״ל

רחל לוקסבערג ז״ל
געבוירן אין גריצע. געווינט אין בריסעל
אומגעקומען אין דייטשלאַנד

אונגען פון די פאַליאַקן צו יידן. אַלע, אָן אויסנאַם, האָבן דערציילט גרויליקע פאַקטן פון די „פרומע" קריסטן, וואָס האָבן געמסרט, מיטגעהאָלפן די דייטשן

כ׳האָב אין די ערשטע טיילן פון בוך זיך באַמיט אַרויסצובערענגען דאָס אַמאָליקע גריצע מיט אירע בתי מדרשים, חסידים שטיבלעך, געזעל־

שאַפּטלעכע טוער, אינסטיטוציעס, פּאַרטיי טוער, קולטור אַנשטאַלטן, פּערזענלעכקייטן אין זייער וואָכעדיק און יום־טובדיק לעבן. מיט דעם, האָב איך אין זינען געהאַט צו ווייזן דער וועלט וואָס פּאַראַ פּאַרבערעכנס די דייטשן האָבן געמאַכט, אומבערגענדיק די אַלע תורה און קולטור אַנשאַל־טונגען מיט זייערע שטילע, ערלעכע מענטשן.

זיסל שפּייזער מיט די בריידער און גוסטה געבוירן און געווינט אין גריצע אומגעקומען אין דייטשלאַנד

לאה אסתר אַלטערמאַן ז״ל

לאה אסתר אַלטערמאַן איז געווען די באחנסטע און שענסטע טאָכטער פון דער משפחה חיה און ירחמיאל אַלטערמאַן ז״ל.

לאה אסתר גרינבאַטש אַלטערמאַן ז״ל

מיין ליבע שוועסטער לאה האָט פּאַרמאָגט אַ ספּעציפּיש יידישן חן, געווען איבערגעגעבן דער משפחה, געלערנט פּלייסיק און זיך אויסגעצייכנט מיט אַ געבוירענער אינטעליגענץ צו אַנאַליזירן אידעען, פּראָבלעמען און ענינים.

אין יאָר 1939 האָט זי חתונה געהאַט מיט משה גרינבאַטש.

לאה מיט איר מאַן משה זענען אַרויסגעטריבן געוואָרן קיין ביאַלאָזשעג. דאָרט איז זי שווער קראַנק געוואָרן, געליטן הונגער און אירע הויפּט ליידן זענען געווען איר אינזאַמקייט. זי איז אין דעם טראָגישן צושטאַנד געבליבן אַליין.

ווו זי איז אומגעקומען איז נישט באַוווּסט. זאָלן די שורות און איר יוגנט־בילד דינען אַלס מצבה לזכרון נצח, בלומען אויף איר אומבאַקאַנטן קבר.

„מגילת גריצע"

אַ דעלעגאַציע פונעם היגן פאַראיין פון גריצע האָט אַריינגעבראַכט אין רעדאַקציע אַן עקזעמפּליאַר פון בוך „מגילת גריצע", וואָס איז אין יאָר 1955 דערשינען אין תל־אביב, אונטער דער רעדאַקציע פון י. ב. אַלטערמאַן.

דאָס בוך איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פונעם „ארגון יוצאי גרוייץ בישראל", ביי דער מיטהילף פון די גריצער לאַנדסמאַנשאַפט־קאָמיטעט אין ישראל, אַרגענטינע, דרום און צפון־אַמעריקע און פאַריז. עס איז אַ באַנד פון העכער 400 זייטן. 340 זייטן האַלט דאָס יזכור־בוך, 60 זייטן ווערן אָפּגענעבן פאַר יזכור־אַליין. זייער אייגנדרוקספול זענען די נעקראָלאָגן וואָס ווערן געדרוקט אין דעם טייל. זיי דאַרפן דאָך דינען ווי מצבות, וואָס קינדער קענען אויף אַן אַנדער אופן נישט שטעלן נאָך זייערע עלטערן!

אין דער הקדמה ווערט אָנגעוויזן, אַז „מיט דעם יזכור־בוך ‚מגילת גריצע' ווילן מיר פאַראייביקן דאָס לעבן און שאַפן פון גריצער יידן ביז דער היטלער־אָקופּאַציע און די פּיין און מאַטערניש בעת דער נאַצישער הערשאַפט — די ליידן פון אונדזערע עלטערן, קרובים, פריינט און נאָענטע, זייער געטאָ־לעבן און אומקום על קדוש־השם והעם פאַר זייער ‚זינד' — ווייל זיי זענען געווען יידן". און ווייטער: „מיט דעם בוך שטעלן מיר אויף אַ מצבה, לזכרון נצח, פאַר אַלע ברוטאַל־פאַרפייניקטע יידן פּן דער קהילה קדושה גריצע, וואָס איז אָפּגעמעקט געוואָרן דורך די דייטשן און זייערע פּוילישע אַנטיסעמיטישע מיטהעלפער".

ווייל — „אַפילו דעם יידישן בית־עלמין, וואָס די דייטשן האָבן על־פּי טעות איבערגעלאָזט, איז מיאוס געשענדעט געוואָרן. פרומע קאַטוילישע פּאָליאַקן האָבן אויפגעגראָבן די קברים, פון דאָרט אַרויסגעשליידערט די שוין

פֿאַרטריקנטע ביינער פון די טויטע און דאָס שטיקל פעלד צעאַקערט. די מצבות זענען נאָך פריער פֿאַרניכטעט געוואָרן פון די נאַציס".

און דער טראַגישער סך הכל: „דאָס יידישע גריצע איז אינגאַנצן אָפּגעמעקט געוואָרן".

טרויער וויעט פון יעדן בלאַט פון דעם פיעטעטפולן אַרויסגעבענעם יזכור־בוך „מגילת גריצע". דאָס בוך הויבט זיך אָן מיט דער הקדמה פונעם רעדאַקטאָר, זאַמלער און באַאַרבעטער פון אַ סך מאַטעריאַלן, י. ב. אַלטערמאַן און עס קומען דערנאָך סיי אין העברעיש, סיי אין יידיש די אַרבעטן פון אינזשיניער דוד דאַווידאָוויטש „די אַלטע גריצע שיל".

די וויטערדיקע טייל איז געווידמעט דאָס יידישע געזעלשאַפֿטליכע לעבן אין גריצע, אין קורצע אַרבעטן, וואָס ווערן אילוסטרירט מיט פאָטאָ־גראַפיעס וועלכע באַשריבן די ציוניסטישע באַוועגונג, די אגודה, דער בונד, דער פּראָפעסיאָנעלער אַרבעטער־פֿאַראיין, די הילף פֿאַר יידישע קינדער און דער וויטשאָפּטלעכער אַנטיסעמיטישער קאַמף קעגן יידן.

עס קומט דערנאָך אַ טייל וואָס איז אָפּגעבן די טיפּן און געשטאַלטן פון דער איצט שוין אַמאָליקער קהילה. דאָס שטעטעלע, דער רב, פֿאַרשיי־דענע אינטערעסאַנטע מענער און פרויען ווערן געשילדערט אין אַרבעטן פון יוסף העפטמאַן און יואל מאָסטבוים ע"ה און, זיי צו לענגערע יאָר הרב שמחה עלבערג, י.ב. אַלטערמאַן און אַ ריי לאַנדסלייט, וואָס האָבן אויפגעשריבן זייערע זכרונות. צו לאַנדסלייט געהערן אויך די אַרבעטן, וואָס גייען אַריין אין דער טייל „עפיזאָדן און בילדער".

דאָקומענטאַריש וויכטיק איז דער טייל „אומקום פון דער יידישער קהילה", וואָס באַשטייט פון פערזענלעכע איבערלעבונגען, גבית־עדות און פֿאַרצייכנטע פאַקטן. די אָפּטיילונג נעמט אַרום דעם גאַנצן טראַגישן קאָפּיטל. עס הויבט זיך אָן מיטן אויסברוך פון דער מלחמה, די אָקופּאַציע פון גריצע, ערשטע אָבלאָוועס, פּראָוואָקאַציעס, פֿאַרשיקונגען, די הערשאַפט פון יודען־ראַט, דאָס לעבן אין געטאָ און קאַטאַרגע, דער טראַגישער סוף פון אייגע־פונדעוועט יידיש לעבן אויף פוילישער ערד. אַ מוסטער דערפון איז דער קאָפּיטל: „200 גריצער יידן וואָס זענען באַגראָבן געוואָרן לעבעדיקערהייט".

דאָס בוך ווערט דערגענצט מיט לידער פון שאול מאַלץ, אינפאָרמאַציעס וועגן דער טעטיקייט פון די לאַנדסמאַנשאַפט־פאַראיין אין פאָרשידענע לענדער און דער יזכור־טייל .

„מגילת גריצע" געהערט צו די בעסטע יזכור־ביכער, וואָס פאַראייביקן די אומגעברַאכטע יידישע קהילות אין מזרח־אירַאָפּע.

באַמערקונג: דעם צייטונג־אויסשניט, ווו עס איז אָפּגעדרוקט די רעצענזיע, האָבן מיר דערהאַלטן פון אַ גריצער לאַנדסמאַן אין בוענאָס־איירעס. ליידער ווייסן מיר נישט דעם נאָמען פונעם חשובן חבר און אויך נישט דעם נאָמען פון דער צייטונג, וואָס דערשיינט אין בוענאָס־איירעס, ווו די רעצענזיע איז אָפּגעדרוקט געוואָרן.

משה קושניר

מצבת־זכרון לעיירה

כל ימי חייו, עד זקנה ושיבה, דבק אדם בזכרונות ילדותו ונעוריו. כל פרט, שבזמן התרחשותו לא עורר כל הד, חוזר ומופיע במחשבה, ונודעת לו חשיבות מיוחדת. כמעט כל גדולי הסופרים רואים צורך לעצמם, נוסף על לפרטים האוטוביוגרפים הכלולים ביצירותיהם, להקדיש ספר מיוחד לזכרונות נעוריהם. זכרונות אלה נכתבים לאור הנסיון הרב, שקנה לו הסופר בחייו; הם נקראים בענין רב ומשמשים פתח להבנת היוצר והיצירה.

גם ארגון יוצאי גריצה (גרוייץ) הוציא ספר („מגילת גריצה") לזכר עירת מולדתם. נחליף את השם גריצה בשם אחר משמות העירות היהודיות בפולין ושום דבר כללי ויסודי לא ישתנו: חיים יהודיים תוססים פעילים מבחינה כלכלית ותרבותית, מלחמת אמונות ודעות, מאבק חריף בין מפלגות, הרוצות לכבש את לב הנוער, שהצד השוה ביניהן: אי־שביעת רצון מהמצב הקים ושאיפה לשנות את פני המציאות מן הקצה אל הקצה. כאילו נבא הלב את העתיד להתרחש.

התמונה המצטירת מעל דפי הספר שהיא כאמור אפינית לכל העירות היהודיות היא: עסוקם הראשי של היהודים — מסחר. הם היו מביאים לכפר את תוצרת התעשיה והמלאכה העירונית ומקבלים תמורתה את עדפי התוצרת החקלאית. מעמלם זה היו מתפרנסים, מי ברוח ומי בצמצום. לעתים היו היחסים ביגם לבין עם הארץ טובים וידידותיים, אך לפעמים נתלהטו היצרים הרעים ונתגעשו הרוחות ובני הכפרים זכרו ליהודים את „צליבת המשיח".

כל זה — כלפי חוץ. וכלפי פנים — רגש של ערבות הדדית מפתח

ביותר, חיי תרבות מגונים, תורה והשכלה, חסידות ולמדנות, ציונות וסוציאליזם.

שר האמה דאג להשאיר זכר ושריד לחיים אלה העתידים להכרת והעביר חלק מבני העירות, את הצעירים והתוססים ביותר, לארץ־ישראל ולאמריקה. בארץ הוא שתל את העולים בשדמות המולדת הנבנית, בעיר ובכפר, בסדנה ובמשרד, ומכשירם ליעודם: לעזור בהקמת מדינת ישראל.

גם סופה הטרגי של גריצה אינו מצטיין ביחודו. כך היה סופן של כל העירות היהודיות: תחילה היו נציגי השטן הנאצי אדיבים, שקטים ומנמסים, כדי להשקיט ולהמית את רגש ההגנה העצמית. כשנראתה השעה כשרה, זנקה החיה הנאצית, התנפלה בחמת זעם, דרסה ורמסה באכזריות רשע.

הספר נכתב רובו אידיש, ורק רשימות מעטות בו הן עברית. הוא מרים תרומה רבה לחקר הפולקלור ולתולדות המרטירולוגיה וקדוש השם של עם ישראל. ולא רק יוצאי עירית גריצה יברכו את העורך י. ב. אַלטרמן, על שלא חסך טרחה ולקט גרגר לגרגר כדי להוציא ספר רב כמות ומשבח איכות; ואת העסקן של יוצאי גריצה, ש. מ קטלר, שפעל הרבה בחמר וברוח למען הוצאת הספר, למען רמתו הספרותית וההסטורית הנאה.

25-יעריקער יובילעאום פון
ארגון יוצאי גרוייץ אין ישראל

י.ב. אלטערמאַן

25־יעריקער יובילעאום פון ארגון יוצאי גרוייץ

ש. מ. קעטלער ז״ל האָט מיר דערציילט:

„אין די יאָרן נאָכן אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך „מגילת־גריצע״, האָט דער ארגון געפירט זיין סטאַבילע טעטיקייט: געשאַפן געלט, ספעציעל אין אויסלאַנד, געגעבן הלוואות, שפענדונגען פאַר נויט באַדערפטיקע, איינ־געאָרדנט, יאָר אײַן יאָר אויס, יזכור־פאַרזאַמלונגען, מסיבות פאַר אויסלענ־דישע געסט. ספעציעל דאַרף פאַרצייכנט ווערן די גאָר וויכטיקע טעטיקייט פון באַזוכן קראַנקע און זאָרגן פאַר פערזאָנען וואָס האָבן זיך געפינען אין שוועָרע סיטואַציעס. מיט דער טעטיקייט האָבן זיך אויסגעצייכנט ז״ל חברטע הניה האַמער און דוד פריידנבערג. ווי נאָר דוד האָט זיך דערוווסט אַז אַ גריצער איז אין אַ עת צרה איז ער באַלד צוגעפאָרן, געברענגט אַ גרוס, אַ טרייסט און אויך עפעס ממשותדיק. האָט זיך ווער געוויטיקט אין אַ ערנסטע הילף, איז דער ענין געבראַכט געוואָרן פאַרן קאָמיטעט און ער איז פאַרמעל באַשטעטיקט געוואָרן פאַזיטיוו״.

די אַ טעטיקייט איז אָבער פאַר ש. מ. קעטלער נישט געניגנד געווען.

אין אַ געוויסן טאָג קלינגט צו מיר ש. משה קעטלער: „אַלטערמאַן, איך דאַרף זיך מיט דיר זעען וועגן אַ וויכטיקן ענין. אויב דו האָסט צייט קען איך היינט אָוונט דיך באַזוכן״. „ביטע״, האָב איך פאַרשטענדלעך אַפגע־ענטפערט און אין אָוונט איז שוין שמואל משה געקומען נאָך אײַדער איך האָב זיך אומגעקערט פון דער אַרבעט. אין קורצע ווערטער האָט ער מיר איבערגעגעבן פרטים פון זיין משפחה־לעבן, פריוואַטע פראָבלעמען און ער האָט אָנגעהויבן דערציילן די אַרבעט פון ארגון. בייַ די איבערגעגעבענע פרטים וועגן ארגון האָט ער אויפגעלעבט, געערעדט מיט ברען, גלייך דאָס וואָלט געווען זיין לעבנס־מיסיע. כ׳האָב אָבער אַלץ נישט געווסט

צוליב וואָס ער איז געקומען און פרעגן אים האָב איך נישט געוואָלט. ביים אָוונט־ברויט, האָט ער מיך געפרעגט: „פֿאַרוואָס אינטערעסירט דיך נישט וועגן וואָס כ׳בין היינט געקומען צו דיר?״, „כ׳האָף אַז דו וועסט נאָך מיר דערציילן. קודם עס אָפּ רואיק״, האָב איך באַמערקט, וויסנדיק אַז אויב הויבט ער אָן דערציילן אָדער ווי ער האָט זיך געפירט רעפערירן דעם ענין און מן הסתם אַ וויכטיקן ענין, ווייל אַנישט וואָלט ער דאָך זיכער נישט געקומען, איז דער אָוונט ברויט פֿאַרשפּילט. ש. משה האָט אָבער גאָרנישט געוואָרט און אָנגעהויבן: „זע אַלטערמאַן, מיר עלטערן זיך. הלואי מיר זאָלן דערלעבן אויסצוגעבן די קינדער אין פרייד. אָבער קיינער ווייסט אָבער נישט וועמענס מאָרגן עס איז. איז מיר איינגעפאַלן אַ נייער פּלאַן: מיר האָבן אַריינגעלייגט אַ סך כוחות בכדי צו פֿאַראייביקן די טויטע. ס׳איז אויך דער חוב אונדזערער צו פֿאַראייביקן די אַרבעט פֿון דעם ארגון. דו ווייסט דאָך. מיר זענען דער לעצטער דור וואָס געדענקט די טראַגישע פֿאַרגאַנגענהייט. אונדזערע קינדער אינטערעסירן זיך דאָך נישט מיטן „גלות״ — אַזוי לערנט מען זיי אין די היינטיקע שולן: נעגירן דעם גלות. איז וואָס זשע וועט זיין? ווער וועט אַמאָל וויסן אַז ס׳איז געווען אַן ארגון. אַקטיוויסט טוער, וואָס האָבן געאַרבעט מיט אייפער, איבערגעגעבנהייט. ווער וועט דאָס וויסן? און וואָס וועט זיין מיט די אַנגעזאַמלטע געלטער? אַלזאָ, אַלטערמאַן, וויל איך איינאַרדענען אַ גרויסע יובילעאום־פייערונג. מיר וועלן איינלאַדענען אַלע גריצער אין ישראל און טאָקע מיט די קינדער אויף דער מסיבה. אויך וועלן מיר זיך באַמיען אייַנצולאַדענען אויסלענדישע געסט. די מסיבה וועלן מיר מאַכן אין אַ גרויסן תל־אביבער לאָקאַל, אין איינעם פון די שענסטע לאָקאַלן. וואָס איז? מיר באַגעגענען זיך תמיד נאָר אויף טרויעריקע צוזאַמענטרעפונגען, קבלות־פּניסם מאַכן מיר וויניק. איז וויל איך איין מאָל מיר זאָלן זיך טרעפן אויף אַ ארגון שמחה, און אַ גרויסע שמחה. מיר וועלן מאַכן אַ גרויסע סעודה. מ׳וועט זיך פרייען און טאָקע אויך טאַנצן. כ׳וועל נעמען דעם בעסטן אַרקעס־טער. וואָס זשע כוועל זשאַלעווען געלט? וויס איך דען וואָס וועט זייַן מיטן געלט? ווער וועט דען נאָך אונדז זיך פֿאַראינטערעסירן מיטן ארגון?

„וואָס זשע האָט עס אַ שייכות מיט מיר?״, האָב איך אים געפרעגט, נישט איך בין אויסגעווייַלט אין דער פֿאַרוואַלטונג און נישט איך דאַרף דעם

פּלאַן באַשטעטיקן. איר וועט מיך איינלאַדן, וועל איך אייך וויסן וואַרעמע וועלטער, וואָס ווילסטו פון מיר ?", האָב איך אויפסניי געפרעגט.

„פון דיר ווילן מיר זאָלסט אָנשרייבן די געשיכטע פון אונדזער ארגין אין ישראל : איר גרינדונג, טעטיקייט און די צוקונפטיקע אויפגאַבן. מיר ווילן פאַרשטענדלעך ביי דער פייערלעכער געלעגנהייט אַרויסגעבן אַ העפט, געווידמעט די פייערונג פון דער אַלב־יובלדיקער טעטיקייט פון דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל. פאַר האָנאָראָר און אַלע אויסגאַבן בין איך פערזעגלעך פאַראַנטוואָרטלעך".

איך האָב געפרוווט קעטלערן איבערצייגן ער זאָל רעזיגנירן פון אַרויסגעבן דעם העפט, דערמאָנענדיק אים די אַמאָליקע חילוקי דעות, וואָס האָבן גורם געווען אַזוי פיל אומזיסטע צרות און צער. „ווער דאַרף דאָס !", האָב איך אים געוואָלט אָפרעדן פון אויפסניי זיך אנגאזשירן מיט שרייבעריי פאַרן ארגון, „געדענקסטו נישט וואָס ס'האָט זיך אָפגעטאָן ווען מ'האָט זיך אַזוי פיל געקריגט צוליב די מינדסטע קלייניקייטן ? אויב מען דאַרף עפּעס אָנצושרייבן, האָסטו זיך נישט צו וועמען צו וועגדן. קיינער באַציט זיך נישט פאַזיטיוו צו די וועגדונגען, ווען דו אָבער האָסט פֿאַרטיק געמאַכט אַ געוויסן פּרק, איז דאָן הויבן זיך דיסקוסיעס. אַלע ווערן פֿלוצים פאַרוואָגדלט אין ליטעראַטור־קריטיקער און גיי שרייב ס'זאָל יעדן איינעם געפעלן. דאָס איז אומעגלעך. כבעט דיך קעטלער, לאָז מיך אָפּ פון דעם פלאַן. כ'וויל זיין אַ לאַנדסמאַן וויי יעדער איינער. כ'האָב געגוג געהאַט איינמאָל אַ יזכור־בוך. נעם יעדן איינעם וועמען דו ווילסט. כ'וועל דיר העלפן מיט געבן אַדרעסן פון שרייבער, וואָס וועלן גערן מאַכן די אַרבעט, פאַרשטענדלעך פאַר האָנאָראָר. איך וויל נישט מער שרייבן פאַרן ארגון און אויך נישט מער פאַרדינען געלט ביים ארגון, וואָס זאָמלט נדבות און שפּענדונגען".

„לעולם פאַרשטיי איך דיך. איידער כ'האָב צו דיר געקלונגען, האָב איך פאַרשטאַנען דעם ענין. אָבער דו מוזט אויך פאַרשטיין. קיינער קען נישט אַזוי אָנשרייבן וועגן ארגון ווי די. כאָטש דו האָסט געהאַט פון אונדז גרויסע עוולות. אָבער אָן דיר וועט דער העפט נישט דערשינען". ער האָט מיט מיר וועגן דעם ענין גערעדט ביז צוויי ביינאַכט און פון מיר אַרויס־

באַקומען אַ הסכמה. „נו איצט", האָט ער באַרואיקנדיק געזאָגט, „ גיי איך מיט אַ רואיק האַרץ שלאָפן". זיין פנים האָט זיך אויסגעלייטערט. געזען האָב איך, אַז בלויז צוליב זיין פַּרייד, אַז ר׳האָט ביי מיר געפּועלט איז כדאי מסכים צו זיין. אינדערפרי האָט ער מיך באַגלייט צו דער אַרבעט און מיר האָבן באַשלאָסן דעם ענין צו באַשטעטיקן אויף אַ ספּעציעלער זיצונג פון דער פאַרוואַלטונג.

אין חודש מערץ 1968 איז אויף אַ ועד זיצונג באַשטעטיקט געוואָרן די יוביליאום פייערונג און דאָס אַרויסגעבן דעם העפט געווידמעט דעם האַלבן יובל פון ארגון. ס׳איז אויך באַשלאָסן געוואָרן אַז י. ב. אַלטערמאַן זאָל אויף זיך נעמען די אחריות פון זאַמלען, באַאַרבעטן די מאַטעריאַלן און דאָס אַרויסגעבן דעם יובל־העפט.

דער ארגון האָט אין חודש אַפּריל אַרויסגעגעבן אַן אויפרוף, אין עברית און אין ייִדיש צו אַלע גריצער לאַנדסלייט אין ישראל און אויך אין אויסלאַנד. אין דעם אויפרוף האָט דער ארגון אָנגעוויזן אויף דער פילזייטיקער טעטיקייט פון דעם ארגון: 1) העלפן אויפנעמען עולים; 2) סאַציאַלע הילף פאַר נויטבאַדערפטיקע און קראַנקע; 3) געבן אָנפּראַצענטיקע הלוואות פאַר אַלע, אַן אויסנאַם, לאַנדסלייט, וואָס האָבן זיך געוויטיקט אין פינאַנסיעלער הילף; 4) געבן געלט שטיצע פאַר נויטבאַדערפטיקע; 5) הילף מיט ראַט פאַר גריצער, וואָס האָבן זיך געפונען אין שוועריקייטן. ס׳איז אויך אין דעם אויפרוף אָנגעוויזן געוואָרן אויף דער קולטור־טעטיקייט פון דעם ארגון, ווי אייגנאַרדענען יזכור־פאַרזאַמלונגען, דאָס אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך, אַרגאַניזירן קולטור־אָוונטן, קבלות פנים פאַר לאַנדסלייט פון אויס־לאַנד.

אויף דער זיצונג איז אויך אויסגעקליבן געוואָרן אַ יובל־קאָמיטעט פון פאָלגנדיקע חברים: ש. מ. קעטלער, י.ב. אַלטערמאַן און דוד גוטמאַן — אַרויסגעבן דעם העפט. דוד פריידבערג, לייבל גרינפאַרב און הניה האַמער — אייגנאַרדענען דעם באַנקעט.

דער יובל־קאָמיטעט האָט אַרויסגעשיקט דעם אויבנדערמאַנטן אויפרוף צו אַלע גריצער יידן אין ישראל און אויסלאַנד מיטן ציל אַז יעדער גריצער,

וואָס איז טעטיק אין אַ לאַנדסמאַנשאַפט, זאָל צושיקן מאַטעריאַל: אַפהאַנדלונגען, באַגריסונגען און פּערזענלעכע זכרונות.

עס זענען אַוועק חדשים און קיינער האָט אויף דער וועגדונג זיך נישט אָנגערופן. „וואָס וועט זיין?", האָט קעטלער צו מיר אַלע מאָל טעלעפאָנירט און צוגעגעבן: „דאָך וועל איך נישט רעזיגנירן".

אין אַ גענויסן טאָג קלינגט קעטלער: „אַלטערמאַן, דו מוזט אַליין שרייבן. קום צו מיר. איך וועל דיר דערציילן עפּיזאָדן און דו וועסט פאַרצייכענען", „גיין", האָב איך קאַטעגאָריש אָפּגעענטפערט, „אויב די גריצערווילן נישט דאָרף מען נישט. אַ מענטש מאַכט אין מאָל אַ פּעלער. ס'צווייטע מאָל טאָר ער די נאַרישקייט נישט איבערחזרן". קעטלער האָט אָבער באמת נישט רעזיגנירט. מיך איינגעלאָדן אויף אַ באַזוך צו זיך אין בני־ציון. נאָך אַ לענגערן געשפּרעך האָט ער מיך אויפסניי איבערגעצייגט דערווייל נישט אויפצוגעבן דעם פּלאַן און נאָך אָפּוואַרטן. „איך וועל נאָך אַ מאָל שרייבן צו די גריצער, זיי דערמאָנען. אפשר פּאַרט וועט זיך ווער אָפּרופן".

מיר האָבן געוואַרט נאָך עטלעכע חדשים. יעדעס מאָל האָב איך געמיינט: אָט וועט קעטלער קלינגען, מיר מיטטיילן אַ בשורה: ס'האָט זיך ווער אָפּגערופן.

באַקומען האָב איך אָדער אַ צווייטן טעלעפאָן: „מיין מאַן איז געווען אין שפּיטאָל אויף בדיקות. ר'איז צוריקגעקומען, פּילט זיך נישט גוט. עו־בעט אייך איר זאָלט אים באַזוכן". קומענדיק צו קעטלערן בין איך דער־שטוינט געוואָרן. איך האָב אים נישט דערקענט. בלאַס, פאַרלאָשענע אויגן, אויסגעדאָרט, קוים קוים זיך געשלעפּט אויף די געשוואָלענע פּיס און די הויפּט צרה: מ'קען מיט אים נישט רעדן. קוים מען פאַרשטייט אים. „דו זעסט אַלטערמאַן וואָס ס'איז מיט מיר געוואָרן?", האָט ער געזאָגט און טרערן זענען אים גערונען פון די מאָדנע קוקנדיקע אויגן. איך האָב אים געטרייסט, געמוטיקט. קעטלער האָט דאָן אַרויסגענומען עטלעכע פאַר־שריבענע בלעטער און מיר געגעבן: „איך האָלט וואָרט. וואָס כ'האָב געקענט האָב איך אָנגעשריבן. נאָ, דו וועסט שוין דערפון עפּעס מאַכן. אַלטערמאַן דערבאַרעם זיך און מאַך דעם העפּט. דו זעסט דאָך ווי איך האָלט. נאָך מיר וועט דיר שוועדער זיין. קיינער וועט דיר נישט העלפן און די זאָך וועט גיין

לאיבוד. וועי וועט אמאל וויסן פון אונדז?". כ'האב אים נאכאמאל גוט אנגעקוקט און געטראכט: „דער פלאן איז שוין לאיבוד". איך האב אים פארשטענדלעך נישט געזאגט מיין געדאנק. געזעען האב איך, אז דאס איז ביי אים א וויכטיקער ענין. „אלטערמאן", האט ער קוים געריעדט, „שרייב מיר אן מיין אויטאביאגראפיע. כ'וועל דיך גוט באלוינען. האב איך דאך אין מיין לעבן עפעס געטאן פארן ארגון און געווען מיין גאנץ לעבן טעטיק אין פארשידענע געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס, אין דער ציוניסטישער באוועגונג. כ'וויל אז מיינע קינדער זאלן דאס וויסן. פארשרייב עס". „יא, דאס זאג איך דיר צו. אבער גיב פרטים". ער האב אבער קיין פרטים שוין נישט געקענט מיר געבן. זיין קראנקייט האט אים רוינירט אינגאנצן און קעטלער איז שוין אויפסניי אין שפיטאל „מאיר". אין א געוויסן שבת האב איך אים באזוכט אין שפיטאל, האב איך איינגעזעזן אז זיין מצב פארערגערט זיך. ש. משה גיב מיר כאטש פרטים וועגן דיין לעבן, דיין פארטייאיש-געזעלשאפט-לעכער לעבן". „דו זעסט דאך אלטערמאן ווי איך זע אויס. אבער דער יובל-העפט זאלן מיר ארויסגעבן. נישט וויכטיק יא מיט מיר אדער אן מיר, אבער טוטס עפעס. דער העפט מוז דערשינען. אבער וועי וועט דען עפעס טאן?".

דאס איז געווען מיין לעצטער געשפרעך מיט קעטלערן. און באלד נאך דעם, מיט א צווייי וואכן שפעטער, וועז כ'בין געפארן אין בית חולים מאיר אים מבקר חולה זיין, האט מען מיר איבערגעגעבן אין שפיטאל די בשורה: „קעטלער איז נפטר געווארן מיט עטלעכע שעה פריער" — נישט געזעגנט זיך מיט אים אפילו — היה איש ואיננו.

עטלעכע חדשים נאך קעטלערס פטירה האב איך באזוכט דוד פריידנ-בערג. מיר האבן דאן געשמועסט וועגן א קאנדידאט אויפן אמט פון פארזיצער פון יובל קאמיטעט, און צו ס'איז כדאי ממשיך צו זיין די ארבעט פון ארויס-געבן דעם העפט און איינארדענען א יובל באנקעט, לויטן פלאן פון נפטר ש. מ. קעטלער ז"ל. „באשטימט", האט מיר קאטעגאריש דערקלערט דוד פריידנבערג, „ערשטנס איז עס א באשלוס פון ארגון, צווייטנס איז דאס דאך געווען דער ווילן פון שמואל משה. ביי מיין לעצטן באזוך ביי אים, האט ער מיך געבעטן צו באאיינפלוסן די ארגון חברים, אז דער באשלוס פון ארויס-

געבן דעם יובל־העפט זאָל וואָס שנעלער רעאַליזירט ווערן. גו, קען איך זיין קעגן דעם ווילן פון אונדזער נפטר, דעם אַזוי לאַנג יעריקן פאַרזיצער פון ארגון ?".

זעענדיק פריידענבערגס דעצידירטקייט, אויסצופירן די צוואה פון ש. מ. און קענענדיק דודן אַלס מענטש, וואָס היט אַפּ יעדע פרוטה פון דעם ארגון, וואָס איז ביי אים טייער וי, זיין פּריוואַט געלט און אויך וויסנדיק זיין באַציען זיך צו געזעלשאַפטלעכע ענינים מיט אחריות, האָב איך אים פאַר־געשלאָגן אַנצונעמען דעם אַמט אַלס פאַרזיצער פון יובל קאַמיטעט. פון מיין זייט, האָב איך אים צוגעזאָגט אונטערצושטיצן אויף דער פאַרוואַלטונג־זיצונג, וואָס האָט געדאַרפט פאַרקומען דעם זעלבן אָוונט, ווי אויך זיך באַמיען צו העלפן אין אַלע טעכנישע ענינים, ווי פירן די קאַרעספּאַנדענץ וועגנדונגען צו גריצער אין ישראל און אין אויסלאַנד, זיי זאָלן שיקן מאַטעריאַל און אַנדערע ענינים, וואָס ס׳האָט אַזוי מסירות נפשדיק געמאַכט שמואל משה.

דוד פריידנבערג האָט מסכים געווען צו מיין פאַרשלאָג און אויף דער זיצונג, וואָס איז פאַרגעקומען ביי לייבל גרינפאַרב אין שטוב האָב איך מיין פאַרשלאָג מאַטיווירט און נאָך א מיינונג — אויסטוישן פון די אַנווועזנדע ועד חברים, איז מיין פאַרשלאָג אַנגענומען געווארן : דוד פריידנ־בערג איז אויסגעוויילט געווארן אַלס פאַרזיצער פון יובל־קאַמיטעט. מיר האָבן דאָן באַשלאָסן צו וואַרטן מיטן דערשינען פון דעם יובל־העפט — מיר האָבן נאָך אַלץ געהאַפט אַז די לאַנדסלייט אין ישראל און אין אויסלאַנד וועלן אונדז צושיקן מאַטעריאַל, וואָס זאָל באַרייכערן דעם אינהאַלט. אונדזער מיינונג איז געווען וואָס מער מאַטעריאַל צו פאַרעפנטלעכן פון די אַקטיווע לאַנדסלייט, וואָס האָבן במשך יאָרן געווידמעט פאַר די גריצער לאַנדסמאַנ־שאַפטן, פאַרעפנטלעכן מאַטעריאַל פון דער טעטיקייט פון אַלע עקזיס־טירנדיקע גריצער קאַמיטעטן. דאָס וועט מאַכן דעם העפט קאַליירפולער. אינהאַלטסרייכער און אינטערעסאַנטער. קיין מאַטעריאַל איז נישט געקומען. די עטלעכע קאַרגע אַפּרופן פון די גריצער „סאַסייטעס" אין אַמעריקע, קאַנאַדע, האָבן געטראָגן א מער פּריוואַטן באַגריסונגס כאַראַקטער ווי אינ־פֿאַרמאַטיוו אַפּהאַנדלונגען, וואָס זאָל אַפּשפּיגלען זייער טעטיקייט פון די

קאָמיטעטן. אויך די גריצער אין ישראל האָבן נישט געענטפערט אויף אונדזערע וועגדונגען, זיי זאָלן באַשרייבן זייערע פריוואַטע לעבנס פאַרגאַנגענ־
הייט. „מיר טאָרן נישט מער ווארטן. אַלטערמאַן ענדיק די אַרבעט. דאָס וואָס מיר האָבן וועלן מיר פאַרעפנטלעכן" האָט געטענהט מיט רעכט דוד פריידנבערג. איך אָבער, זייענדיק פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן אינהאַלט, האָב אָבער געוואָלט דער העפט זאָל אַרויס מיט אינטערעסאַנטער לייען־מאַטעריאַל און באַשלאָסן נאָך אָפצוווארטן. איך האָב אַרויסגעשיקט בריוו צו אַלע לאַנדס־
מאַנשאַפט־קאָמיטעטן אין די אַמעריקאַנער לענדער . אַרגענטינע, פראַנקרייך און צו גריצער, וואָס לויט מיין מיינונג זענען געווען אַקטיוו אין דער לאַנדס־
מאַנשאַפט־טעטיקייט אין ישראל און איך צו אַזעלכע, וואָס קענען אונדז דערציילן וויכטיקע עפיזאָדן פון זייער אַמאָליק געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט.
אין גריצע. צום גרויסן באַדויערן זענען אַלע מיינע בריוו געווען אָ „קול קורא במדבר", מיר האָבן געראָפן אויפסניי אָ ועד־זיצונג מיט מיין באַטיילקונג, אין דער ווינונג פון דער משפחה האַמער און דאָן איז באַשלאָסן געווארן צו מאַכן די לעצטע הכנות אַרויסצוגעבן דעם העפט. אָבער אויך נאָך דעם באַשלוס האָב איך אויף מיין אייגענער איניציאַטיוו אַרויסגעשיקט צוואַנציק בריוו אין וועלכע כ׳האָב דערמאַנט צו צישיקן מאַטעריאַל שוין מיט אָ לעצטן טערמין, דעם 30.11.70. דוד פריידנבערג האָט מיין אַרויסשיקן די בריוו באַשטעטיקט און מיר האָבן אַנטגילטיק באַשלאָסן אַז דער טערמין דרייסיקסטער נאָוועמבער 1970 איז פאַקטיש דער לעצטער און וואָר ס׳וועט נאָכער קומען מיט טענות וועט זיין אָ קול קורא במדבר. מיר האָבן זיך געוואַנדן, געוואָרנט און נישט געקענט מער ווארטן.

ס׳איז כדאי אונטערצושטרייכן, אַז אָ טייל מאַטעריאַל איז איבערגע־
זעצט געוואָרן אויף עברית, בכדי צו דערמעגלעכן, אַז אונדזערע קינדער זאָלן כאָטש האָבן עפעס אָ באַגריף פון דער ארגון טעטיקייט אין ישראל.

און ווי דער שטייגער איז אויסגעבראַכן אָ מחלוקה און דוד פריידנ־
בערג האָט דעמיסיאָנירט פון זייַנע אַמטן אין ארגון. צו דעם יובל־
קאָמיטעט איז ציאקאפירט געוואָרן דער לאַנדסמאַן שמואל זילבער־
שטיין, וועלכער האָט אויף זיך געגומען די אויפגאָבע צו לייטן מיט

אַלע טעכנישע אַרבעטן, וואָס זענען פאַרבונדן מיטן אַרויסגעבן דעם העפט.

אין מיין ערשטן געשפּרעך מיטן הער שמואל זילבערשטיין איז באַשלאָסן געוואָרן אייניצואַרדענען אַ יום־עיון. דער צוועק פון דעם „יום־עיון" איז געווען אייניצולאדענען דעם גאַנצן ועד ארגון יוצאי גרוייץ אין ישראל פאַר וועלכן כ'וועל פאַרלאָזן דאָס אַנגעשריבענע מאַטעריאַל בכדי באַשטעטיקן די אויטענטישקייט פון די אַנגעשריבענע פאַקטן, טעטיקייט, ציפערן און פערזענלעכע איבערלעבונגען.

אין אַ שבת טאָג, אין חודש פעברואַר 1971, איז אין דער ווויינונג פון משפּחה האַמער אין תל אביב פאַרגעקומען דער „יום עיון" מיט דער באַטיילונג פון די פאַלגענדיקע חברים: ש. זילבערשטיין, א. ראדזאנאַ־וויטש, דוד גוטמאַן, לייבל גרינפאַרב, הנה אַלטערמאַן, הנה וויגנסבערג־האַמער, יוסף האַמער, א. לענגא, מינדל ראַזענבלום און דער שרייבער פון די שורות.

במשך אַ גאַנצן טאָג האָב איך פאַרגעלייענט פאַר די פאַרזאַמלטע אַלע אַנגעשריבענע קאַפּיטלען פון דעם יובל־העפט און צום סוף איז אַנגעשריבן געוואָרן אַ פראָטאָקאָל, אונטערגעשריבן פון די אַנוועזנדע, וועלכע האָבן באַשטעטיק די אויטענטישקייט פון די פאַרגעלייענט מאַטעריאַלן.

ביי דער געלעגנהייט איז באַשלאָסן געוואָרן די מאַטעריאַלן צו פאַר־עפנטלעכן אין בוך־פאָרם.

שבת, דעם 25.12.1971 איז אין דער ווויינונג פון דער משפּחה העניג און יוסף האַמער אין תל־אביב פאַרגעקומען דער צווייטער יום־עיון. י. ב. אַלטערמאַן און שמואל זילבערשטיין האָבן פאַרגעלייענט די מאַטעריאַלן וואָס זענען צוגעקומען נאָכן ערשטן יום עיון און זענען דעמאָלט באַשטעטיקט געוואָרן צום פאַרעפנטלעכן אין יובל־בוך „קיינמאָל נישט פאַרגעסן". עס זענען אויך קאָנטראָלירט געוואָרן אַלע אָפּגעדרוקטע בילדער

נאָכן אַדורכלייענען און איבערקוקן די פאַרעפנטלעכטע בילדער איז דאָס גאַנצע מאַטעריאַל און די בילדער איינשטימיק באַשטעטיקט געוואָרן און עס איז געחתמעט געוואָרן פאַלגנדיקער פראָטאָקאָל:

„אַנו, החתומים מטה, חברי ועד אָרגון יוצאי גרוייץ בישראל, מאשרים בזאת, כי עברנו ביום עיון, ב־25.12.71, על כל החומר בכתב והתמונות בספר „קיינמאָל נישט פאַרגעסן", לרגל חצי היובל של ארגון יוצאי גרוייץ בישראל.

„אנו מאשרים את התוכן של כל המאמרים ומאשרים כל התמונות לפרסום".

החתומים:

1. י. ב. אלטרמן, עורך
2. ש. זילברשטיין, חבר הועד
3. יוסף האַמער, חבר הועד
4. הניה האַמער, חברת הועד

פייערלעכע אויפנאַמען
פאַר אויסלענדישע געסט

ש. מ. קעטלער ז״ל

פייערלעכע אויפנאמען פאר אויסלענדישע געסט

אויסער דעם שריפטלעכן קאָנטאַקט מיט אונדזערע שוועסטער־אָרגאַניזאַציעס אין ניו־יאָרק, פּאַריז, בוענאָס איירעס און מיט יחידים־גריצער לאַנדסלייט, וואָס זענען צעשפרייט אין אַלע וועלט־טיילן, האָבן מיר געהאַט די געלעגנהייט צו האָבן אויך אַ לעבעדיקן קאָנטאַקט מיט אויסלענדישע געסט, וואָס האָבן באַזוכט מדינת ישראל. די באַזוכן האָבן געהאַט אַ וויכטיקע ווירקונג און אַנטוויקלונג אויף דער גאַנצער טעטיקייט פון ארגון. דאָס האָט דערמעגלעכט די גריצער אין אויסלאַנד זיך צו באַקענען מיט אונדזער טעטיקייט, זענען באיינפלוסט געוואָרן פון דער אַרבעט פון דער ליי און שפּאָר קאַסע. צוריק פּאַרענדיק אין זייערע לענדער האָבן זיי טאַקע באַווירקט די לאַנדסמאַנשאַפט קאַמיטעטן צו פּאַרשטאַרקן די זאַמלקאַציעס פאַר אונדזערע געברויכן.

אונדזער קאַמיטעט האָט מקפּיד געווען איינצוואַרדענען קבלת פּנים כמעט פּאַר יעדן גריצער, וואָס האָט באַזוכט דאָס לאַנד. ווי נאָר מיר האָבן זיך דערווויסט וועגן קומען פון אַ גריצער קיין ישראל, האָבן מיר באַלד זיך באַגעגנט מיט אים, געהאַלפן אים זיך פּאַרבונדן מיט זייערע קרובים און פריינט, איינגעלאדנט אויף אַ קאַמיטעט זיצונג, בכדי אים צו באַקענען מיט דער אַרבעט פון אונדזער ארגון און איינאַרדענען אַ פייערלעכן קבלת פּנים.

באַזוכט האָבן אונדז די פאָלגנדיקע לאַנדסלייט:

פון אַמעריקע:

ר׳ פרץ לערנער ז״ל פון קענזיס סיטי
סעם הילער ז״ל פון ניו־יאָרק
פרוי הילער פון ניו־יאָרק

פרוי טייטלבוים ע״ה פון ניו־יאָרק, וועלכע האָט געשפענדעט 5.000 פונט פאַר דער גמילת חסד קאַסע.

כדאי צו פאַרצייכענען, אַז איר מאַן, מ. נ. טייטלבוים ז״ל, טאַכטער און איר מאַן אינזשינער יצחק רינקעוויטש, וועלכע האָבן נאָכן טויט פון רבקה טייטלבוים פאַרגרעסערט די שפּענדונג מיט נאָך 1.000 פונט. מיר האָבן טאַקע געפונען פאַר נויטיק צו רופן די גמלת־חסד קאַסע אויפן נאָמען פון זייערע פאַרשטאָרבענע עלטערן ערע זייער אָנדענק.

משפּחה דעגענפיש פון אַמעריקע

ᐃᓕᓴᕐᓂᖅ ᐊᑐᕐᓇᖅ ᓄᓇᓕᖕᓂᖅ ᐊᓂᒍᖅᑎᑦᑎᓂᖅ ᐊᑐᕐᓇᖅ ᓄᓇᓕᖕᓂᖅ ᐃᓕᓴᕐᓂᖅ ᐊᑐᕐᓇᖅ ᓄᓇᓕᖕᓂᖅ

ס׳האָבן אונדז אויך באַזוכט ווייַנבערגער ז״ל פון ניו־יאָרק, פרוי בלה דרייער־דעגענפיש, מיעטעק ווייַנרייך, ליפשיץ פון ניו־יאָרק, א. באָרנשטיין און פרוי, געוועזענער פרעזידענט פון דער ניו־יאָרקער „סאָסייטע״, יצחק רינקעוויטש און פרוי טובה רינקעוויטש, מור און מאַן, נ. בלאַטמאַן און פרוי, יוסף שמידט און פרוי — איצטיקער ווייס־פרעזידענט פון דער נוי־יאָרקער „סאָסייטע״, סעריל בערקאָוויטש, גוטמאַן פון לאָס־אַנדשעלעס.

און אחרון אחרון חביב פאַרצייכענען מיר דעם וויכטיקן באַזוך פון דעם איצטיקן פרעזידענט פון דער נוי־יאָרקער „סאָסייטע״, אונדזער חשובער פריינט בנימין שיינבוים.

באַזוכן פון אַרגענטינע

דער געוועזענער פרעזידענט פון גריצער ל. ל. פּאַראיין, ה׳ מעסינגער און פרוי, געוועזענער סעקרעטאַר פון ג. ל. ל. פּ. אין אַרגענטינע, ה׳ לייבל קולה, וועלכער איז עולה געווען קיין ישראל מיט זיין משפּחה. ס׳האָבן אויך באַזוכט: די ה׳: ראָזענבלום, אשר באַמבאָלסקי און פרוי, אברהם פרידמאַן, איצטיקער פרעזידענט פון ג. ל. ל.־פּאַראיין אין בוענאָס אייראָס, פרוי קאפּער יורקעוויטש און איר מאַן, איצטיקער פּאַרוואַלטונגס מיטגליד אין ב.א.

באַזוכער פון פּאַריז:

שלמה גאָלדבערג און פרוי, רחל לענגא און איר מאַן

באַזוכער פון קאַנאַדע:

פיל האָמער און פרוי, שימקאָוויטש און משפּחה, אריה באָרנשטיין און פרוי, וועלכע האָבן אַהיימקומענדיק אַרגאַניזירט א באַדייטנדיקע געלט אַקציע, אויף וועלכער עס איז געזאַמלט געוואָרן פּאָרן ארגון אין ישראל א בכבודיקע סומע געלט.

פון שוועדן האָבן אונדז באַזוכט די לאַנדסלייט הער מאָרדענפעלד און פרוי.

פון אַסטראַליע האָבן באַזוכט חיים יוסף פרידמאַן און פרוי.

פון לאַנדאָן האָט באַזוכט די גברת ציפּע פריידנרייך.

די גרעסטע טייל באַזוכער האָבן זייער פיל געווירקט אויף די גריצער לאַנדסלייט אין זיערע ווויין לענדער צו פֿאַרשטאַרקן דעם קאָנטאַקט מיט זייערע משפחות, פריינט און באַקאַנטע אין לאַנד. זיי האָבן אויך באַאיינפלוסט אויף די לאַנדסלייט קאָמיטעטן אין די אויבנדערמאַנטע לענדער צו פֿאַרשטאַרקן זייער פינאַנסיעלער הילף פֿאַרן ארגון אין לאַנד, וואָס איז אַלעמען געשטאַנען פאָר נייע שווערע פּראָבלעמען, וואָס האָבן געפֿאָדערט באַדייטנדיקע געלט־סומעס.

באַזוך פון געניע און יעקב רינגקעוויטש אין אַמעריקע

די באַליבטע געניע רינקעוויטש מיט איר מאַן, דעם געזעלשאַפטלעכן טוער יעקב רינקעוויטש האָבן אונדז מיטגעטיילט, אַז זיי פֿאָרן אויף אַ לוסט־רייזע, באַזוכן זייערע קינדער אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן און בייַ דער געלעגנהייט וועלן זיי פֿרוּווון אָנקניפֿן אַ קאָנטאַקט מיט דער גריצער סאָסייטע אין אַמעריקע.

אַרויסגעוויזן האָט זיך גאָר פֿאַרקערט: די הויפּט צייט פון זייער קורצן באַזוך אין אַמעריקע האָבן זיי געווידמעט אויף פֿערזענלעכע באַזוכן בייַ גריצער יידן, וואָס לעבן אין אַמעריקע און איבערהויפּט די מיטגלידער פון די לייטנדע מיטגלידער פון דער סאָסייטע. אומעטום האָבן זיי געבראַכט אַ לעבעדיקן גרוס פון קרובים און פריינט אין ישראל און דערציילט פון דער טעטיקייט פון דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל. זייערע באַזוכן האָבן געמאַכט אַ גאָר פֿאַזיטיוון רושם. ספּעציעל האָט רירנדיק געווירקט געניעס דראַמאַטיש שילדערן דעם געראַנגל פון ישראל ארגון ביים אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך „מגילת גריצע", די שווערייקייטן פון זאַמלען געלט שפּענדונגען, וואָס זאָל דערמעגלעכן אַז דאָס בוך זאָל דערשינען. דער נוי־יאָרקער סאָסייטע האָט טאָקע באַשלאָסן צו רופן אַ ספּעציעלע זיצונג, געווידמעט צו אַרגאַניזירן אַ געלט־אַקציע: געניע און יעקב האָבן געבראַכט פון אַמעריקע 800 דאָלאָר. ווי גאָר זיי האָבן זיך צוריקגעקערט פון אַמעריקע האָבן זיי פֿערזענלעך באַזוכט דעם שרייבער פון די שורות און דעם רעדאַקטאָר פון יזכור־בוך און זיי מיטגעטיילט די פריידיקע בשורה. עס איז טאָקע באַלד באַשלאָסן געוואָרן צו צוטרעטן

דאָס אונטערשרייבן אַ קאָנטראָקט מיט דער דרוקערייַ פון דער טאָג־צייטונג „לעצטע נייעס", וווּ דאָס בוך איז דערשינען.

געניע און יעקב האָבן אויך צוריקקומענדיק באַזוכט פיל גריצער אין לאָנד, זיי איבערגעגעבן אַ לעבעדיקן גרוס פון זייערע קרובים און פריינט און פאָר טייל ממשותדיקע שטיצע.

פרוי רחל קעטלערס דערפאָלגרייכע געלט־אַקציע אין פראַנקרייך

אין יאָר 1957 האָט פרוי רחל קעטלער באַזוכט פראַנקרייך. איר באַזוך איז געווען אַ פערזענלעכער: צו ערלעדיקן משפחה־ענינים. דער גריצער ל. ל. פאַראיין אין פאַריז, דערוויסנדיק זיך פון איר באַזוך, האָט אָרגאַ־ניזירט אַ פריילעכע אויפנאַמע לכבוד איר. אין דער מסיבה האָבן זיך באַטייליקט כמעט אַלע גריצער, וואָס ווינען אין פאַריז.

הער י. ראָכפעלד, פרעזידענט פונעם פאַריזער ל. ל.־פאַראיין עפנט די אויפנאַמע, באַגרוסט מיט האַרציקע ווערטער דעם גאַסט. אין נאָמען פון דער אַקטיוון קאָמיטעט און אין זיין פערזענלעכן נאָמען דריקט הער ראָכפעלד אויס די פרייד צו האָבן די מעגלעכקייט אויפצונעמען אַ לעבע־

אַ מסיבה — רחל קעטלער רעפעריט

דיקן גרוס פון גריצער יידן אין ישראל און פון דער טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרויץ בישראל.

פרוי רחל קעטלער האָט געדאַנקט פאַר די פייערלעכע אויפנאַמע און די וואַרעמע באַגריסונגען און זיך אַלע, וואָס האָבן נישט געקוקט אויפן שלאָגס־רעגן און זיך באַמיט אין אָפצוגעבן כבוד מיטן אָנטייל נעמען אין דעם פייערלעכן אָוונט, געוויידמעט איר באַזוך אין פראַנקרייך. פרוי רחל קעטלער גיט איבער די אַנוועזנדע אַ לעבעדיקן גרוס פון די גריצער לאַנדסלייט אין ישראל און איבערהויפט באַריכטעט זי וועגן דער הילפס־טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרויץ בישראל און וועגן די וויכטיקע און קאָמפּליצירטע אויפגאַבע, וואָס דער ארגון האָט אויף זיך געזומען מיטן אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך „מגילת גריצע" און טראָץ אַלע שוועריקייטן איז די אויסגאַבע דערשינען אין פראַכט באַנד. דאָס בוך, באַריכטעט פרוי ר. קעטלער, האָט אין די שרייבערישע קרייזן אין ישראל און אויך אין אויסלאַנד און צווישן די לאַנדסלייט־קאָמיטעטן אין ישראל געמאַכט אַ גאָר פאָזיטיוון רושם.

אַלס אויסדרוק פון אַנערקענונג פאַר דער פאָזיטיווער טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרויץ אין ישראל, האָבן די פאַרזאַמלטע געשפּענדעט אויפן אָרט 35.000 פראַנק לטובת דער ארגון אין ישראל. עס מוז באַצייכנט ווערן, אַז לויט די קליינע צאָל גריצער אין פראַנקרייך און ס׳רוב אַרבעטס מענטשן, איז די סומע פון 35.000 פראַנק דאָן געווען אַ באַדייטנדיקע, אַ וויכטיקע.

די אַנוועזנדע האָבן זיך נישט בלויז באַגניגנט מיט זאַמלען געלט. אין וואַרעמע ווערטער האָבן זיי אויסגעדרוקט אַנערקענונג פאַר די פאָזיטיווע דערגרייכונגען פון ארגון יוצאי גרויץ אין ישראל אויפן געביט פון העלפן נויטבאַדערפטיקע און ספּעציעל פאַר דער קולטור־טעטיקייט. זיי האָבן גלייכצייטיק אויסגעדרוקט צופרידנקייט פון דעם באַזוך פון פרוי קעטלער, וואָס האָט זיי געגעבן די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען, פון אַן אויטענטישע קוועלע, די אָרבעט פון ארגון יוצאי גרויץ אין ישראל.

באַזוך פון דעם פאַרוואַלטונגס־מיטגליד דוד גוטמאַן אין די פאַרייניקטע שטאַטן

אין יאָר 1967 האָט אונדזער פאַרוואַלטונגס מיטגליד, חבר דוד גוט־מאַן, באַזוכט די פאַרייניקטע שטאַטן. געווײַלט האָט גוטמאַן אין אַמעריקע זעקס מאָנאַט. דאָס האָט אים דערמעגלעכט זיך געוני באַקענען מיט דער

דוד גוטמאַן

טעטיקייט פון דער דאָרטיקער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט־סאָסייטע. חבר ד. גוטמאַן האָט אָנטייל גענומען אין 4 פאַרזאַמלונגען, אין וועלכע ס׳האָבן אָנטייל גענומען אָ גרעסערע צאָל חברים. אַלס חבר פון דער לוואה־קאַמיטעט ביים ארגון יוצאי גרוויץ אין ישראל און אַלס בוכהאַלטער, האָט ח׳ ד. גוטמאַן געקענט איבערגעבן די פאַרזאַמלטע אָ גענוי אויטענטישן באַריכט פון אַלע אַרבעטן פון דעם ארגון. ער האָט אויפגעקלערט די נויטוועניקייטן אויפן געביט פון ערטיילן גמ״ח־הלוואות, סאָציאַלע הילפס־

טעטיקייט. זיינע אויפקלערונגען און געניוע באריכטן האבן געמאכט א גוטן איינדרוק אויף די פארזאמלטע. חבר דוד גוטמאן האט זיך אויך באמיט פערזעגלעך צו באזוכן גריצער יידן אין אמעריקע. זיין טיכטיקייט און מי האבן גורם געווען אז די גריצער יידן אין אמעריקע האבן געזאמלט פארן ארגון אין ישראל גרעסערע געלט־סומעס.

צוריקקומענדיק אין לאנד האט די פארוואלטונג אויסגעדרוקט אנאר־קענונג פאר זיין מי. די אנארקענונג איז אויסגעדרוקט געווארן אויף א ספעציעל ארגאניזירטע אויפנאמע לכבוד די פאזיטיווע לייסטונגען פון דעם חבר דוד גוטמאן בעת זיין באזוך אין אמעריקע. אויף דער אויפנאמע איז אויך אויסגעדרוקט געווארן אנערקענונג פאר דוד גוטמאנס בוך־פירונג. עס מוז פארצייכנט ווערן, אז חבר גוטמאן פילט אויס זיין אמט אלס בוכהאלטער פון דעם ארגון בהתנדבות ולא על מנת לקבל פרס.

די דערפאלגרייכע אקציע לטובת דעם ארגון יוצאי גרוויץ אין ישראל

דער ארגון האט אין יאר 1967 פראקלאמירט א ספעציעלע געלט אקציע לטובת דער גמ״ח־קאסע און ספעציעל פארן פאנד ארויסצוגעבן דעם האלב יעריקן יובל־העפט. די אקציע איז אנגעפירט געווארן פון דעם שרייבער פון די שורות, דוד פריידנבערג און לייבל גרינפארב. אויף די ארגון־וועגדונגען צו די חברים אין לאנד און אין אויסלאנד, האבן די גריצער געענטפערט מיט באדייטנדיקע שפענדונגען. לויט די רשימה, וואס דער לעזער וועט געפונען אין די ווייטערדיקע קאפיטלען פון דעם העפט וועט ער זיך איבערצייגן מיט וואס א סימפאטיע די גריצער אין דער גארער וועלט, באציען זיך צו אונדזער הילפס און קולטור־טעטיקייט.

אין דער זעלבער צייט האבן מיר באקומען אויך צוגעשיקט געלט פון דער ניו־יארקער סאסייטע און פון גריצער, וואס האבן לעצטנס באזוכט ישראל און אויפן ארט זיך באקענט מיט אונדזער ארבעט.

ס׳איז גאר וויכטיק און כדאי אונטערצושטרייכן די גרעסערע שפענ־דונגען וואס מיר האבן באקומען פון אייניקע פערזאנען: הער יצחק רינ־

קעווטיש און גברת טובה מוס (די קינדער פוּן געניה און יעקב רינקעוויטש) וועלכע יעדע פון זיי האָט געשפּענדעט איבער 1.300 פונט.

אין דער זעלבער צייט זענען איינגעפלאָסן געלטער פון גריצער אין אויסלאַנד און אויך אין לאַנד.

די ברייטהאַרציקייט פון די גריצער אין דער גאַרער וועלט, וואָס האָט זיך אויסגעדרוקט אין זייערע וואַרעמע אָפרופן און געלט־שפּענדונגען באַוויזן זייער צוטרוי, אַנאַרקענונג און שעצונג פאַר אונדזער הילפּס־טעטיקייט און קולטור־אַרבעט.

מיר פאַרעפנטלעכן אַן אויפרוף צו אַלע גריצער לאַנדסלייט אין ישראל פון יולי 1968:

אויפרוף צו אַלע גריצער לאַנדסלייט אין ישראל

זעהר חשובע חברים און פריינט!

נאָך עטלעכע מאָנאַטן אַרום פייערט דער ארגון יוצאי גרויִיץ אין ישראל זיין 25 יעריקער־עקזיסטענט. אינעם האַלב־יובל־העפט, וואָס וועט דערשיינען, באַריכטן מיר אויספירלעך די ערפאָלגרייכע דערגרייכונגען פון דער געוועזענער טעטיקייט אויף פאַרשידענע געביטן וויי: סאָציאַל־פינאַנסיעלע הילף און קולטור־טעטיקייט.

די איצטיקע פאַרוואַלטונג און ראַט פון ארגון וויל זיך נישט באַפּרידיקן מיט די ביז היינט דערגרייכטע דערפאָלגען נאָר שטרעבן מיט אַלע כוחות צו פאַרגרעסערן די הילפס־טעטיקייט סיי דורך די גמילת־חסד קאַסע, סיי דורך סאָציאַלע הילף אין וועלכע ס׳נויטיקן זיך פיל פון אונדזערע גריצער אין ישראל. באַזונדערס איז געוואָלדיק נויטיק צו פאַרגרעסערן די געלט אונטערשטיצונגען פאַר אייניקע פאַמיליעס, וועלכע געפונען זיך, ל״ע אין זייער שווערע מאַטעריעלע באַדינגונגען צוליב די כראַנישע קראַנקייט פונם הויפּט שפּייזער.

אויף דער פלענאַר זיצונג פונעם ראַט און פאַרוואַלטונג, דעם 15.6 ה. י. איז דעריבער פראַקלאַמירט געוואָרן דור־כצופירן אַן איינמאַליקע

פרייוויליקע געלט באַשטייערונג, לטובת די אויבנדערמאַנטע צוועקן. אויפן אָרט איז דורך די אָנווועזנדע געשפּענדעט געוואָרן אַ בעדייטנדע סומע.

מיר וועלן זיך צו אַלע וועמען די הילפס־טעטיקייט פון אונדזער ארגון איז טייער צו באַשטייערן זיך מיט אַ ברייטע האַנט און בעין יפה.

מיר ווילן אויך אונטערשטרייכן: דאָס זייט די באַשטייערונג פאַרן יזכור־בוך „מגילת גריצע" מיט 15 יאָר צוריק האָט דער ארגון נישט דורכגעפירט קיין געלט־זאַמלונג אין ישראל.

די פאַרגרעסערונג פון אונדזערע געלט פאָנדן זענען פון דאָן אָנ־געקומען אויסשליסלעך פון די שפּענדונגען דורך גב' טייטעלבוים ז"ל און ללח"א דורך אירע קינדער און פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד ווי אויך פון יחידים־גריצער אויסער ישראל.

אגב לויט דעם אבמאַך מיט די חשובע פרייַנט אינזשינער יצחק רינקעוויטש און פרוי, שפּענדען זיי אַ זעלבע סומע וואָס וועט געזאַמלט ווערן דורך אונדז אין ישראל.

די געשפּענדעטע סומעס ווילן פאַרעפנטלעכט ווערן אין יובל־העפט.

מיר האָפן און גלויבן אַז יעדער פון אייך וועט זיך אָפּרופן פאַזיטיוו אויף אונדזער וועגדונג פאַר וועלכן מיר דאַנקען פאַרויס.

מיט גרויס אַכטונג און ל. ל. גרוס

פאַרזיצער: ש. מ. קעטלער

לייטער פון דער זאַמלט־אַקציע: דוד פרייַדנבערג

קאַסירער: א. גרינפאַרב

תל־אביב, יולי 1968

אַ מסיבה

אַ מסיבה

פון רעכטס: י. ב. אַלטמאַן, ד. פרידנבערג, ד. גוטמאַן, הניה האַמער און ל. גרינפאַרב

מסיבה לכבוד דער משפחה רינקעוויטש פון אַמעריקע, י.ב. אַלטמאַן רעפערירט

אַ מסיבה

אַ מסיבה

ש. זילבערשטיין רעפערירט

אַ מסיבה

דוד גוטמאַן רעפערירט

דוד פריידנבערג רעפערירט

אַ מסיבה

אַ מסיבה

אַ מסיבה — ש.מ. קעטלער ז"ל רעפעריט

קבלת פנים — מסיבה

פעולות ארגון יוצאי גרוייץ בישראל

פעולות ארגון יוצאי גרוייץ בישראל

זמן רב לפני יסוד „ארגון יוצאי גרוייץ בישראל" נרתמו יוצאי העירה, מותיקי הארץ ובוניה, לפעולות עזרה והקלת חבלי־הקליטה של העולים החדשים בני עירנו. קשת הפעולות היתה רחבה ומגוונת והתבטאה במסירת מידע (אינפורמציה) על הנעשה בארץ ובמוסדותיה, השתדלויות בפני המוסדות השונים למען העולים; המלצות עבור מקומות העבודה, הלוואות ומענקים לנצרכים ועוד.

הפעולות הנ"ל נעשו על פי רוב ע"י יחידים ליחידים בפרטיות מוחלטת ובצנעה גמורה ללא כל שמץ של פרסומת אלא אך ורק מטעמי הוקרה וידידות שבין איש לחברו, ללא שום אינטרסים אישיים.

בשורות הבאות נסקור את המטרות שעמדו לנגד עיניו של הארגון ודרך התגשמותן. נשתדל לפרט רק חלק מן הפעולות, המבצעים וההישגים העקריים שבמרוצת הזמן הלכו ונתרחבו: הקיפו שטח רב ומגוון: הן בשטח הסוציאל־פיננסי והן בשטח התרבותי־רוחני.

לפני כן אנו מוצאים לנכון להביא בפני הקורא את הקשיים, הלבטים והספיקות בהם נתקלו חלק ממייסדי הארגון.

החברים האלה לא היו שלימים בנפשם עם הקמת ארגון מסוג „לאנדס־מאנשאפטים" בארץ ישראל. חברים אלה היו חלוצים, חדורי הרעיון, שיש צורך היסטורי להגיע בהקדם לידי התמזגות של בני כל העדות וכל הארצות, הנמצאים בארץ והעולים החדשים הזורמים מכל הארצות. אחת ולתמיד יש להשתחרר מההשפעות הגלותיות והמנטליות הגיאוגרפיות. הם סברו שיש לאחד את האופי העממי בחיינו החדשים ולהגשים צורת חיים לאומית חדשה ויפה יותר בארץ ישראל הישנה ומחודשת.

אבל המציאות שעמדנו בפניה והצורך בהגשת עזרה לנצרכים מבין העולים החדשים ופליטי השואה, גברה על כל הלבטים והספקות ולכן הוחלט להתארגן.

יש גם לציין, כי בשורותינו היו ספקנים וציניקיים, שהתייחסו בקלות ראש ובזלזול לקומץ הבטלנים הפעילים, המתחילים ל„שחק" בארגון „לאנדסמאנשאפט" ושואפים להגיע לידי כך שיוכלו להגיש עזרה ממשית לנזקקים בימים הקשים ההם. אפילו החברים שתמכו בהקמת הארגון לא תארו לעצמם, אפילו בחלומותיהם הכי ווורודים, שהארגון יגיע תוך תקופה קצרה להישגים רבים כל כך ויבצע פעולות כה רבות וחשובות ערך.

מבין הפעולות החשובות שבוצעו ע"י הארגון בשטח התרבותי רוחני ראוי לציין לשבח את הוצאת ספר הזכרון „מגילת גריצע", בעריכת בן עירנו, י. ב. אלטערמאן, שעבד במשך 7 שנים באיסוף גרגיר לגרגיר, איבוד ועריכת הספר.

להלן מספר פעולות שנעשו בתקופת 25 שנות קיום הארגון:

לאחר שנודע לנו מידידים בארץ שקבלו מכתבים מפליטי השואה — יוצאי גרויץ בחו"ל, סוכם לקיים פגישות סדירות וקבועות בכדי לדון בצורה הנאותה, כיצד אפשר לעזור לפליטים במדה והם זקוקים לעזרה. בפגישות שהתקיימו נמסרו ידיעות, הוקראו מכתבים, שנתקבלו ע"י המש־ תתפים וכתוצאה מכך, סוכם שהעזרה שיש להגיש לפליטים צריכה להיות ציבורית ומאורגנת. לשם כך יש צורך לייסד מוסד ציבורי, שיארגן כל הפעולות. ארגון זה יש להקים ללא שום דיחוי ובהקדם האפשרי.

בהמשך להאמור למעלה, התקיימה אסיפת היסוד של הארגון, ביום 2 לאוקטובר 1943, בבית התאחדות עולי פולין בתל אביב. בפגישה זו השתתפו כעשרים יוצאי גרוייץ ורובם מתל־אביב.

לאחר דיון מקיף הוחלט לייסד את „ארגון יוצאי גרוייץ בישראל" כמו כן הוחלט: א) להגיש עזרה לפליטים יוצאי גרוייץ, הנמצאים בפזורה. ב) לעזור לעולים החדשים להקלט בארץ. למטרות הנ"ל יש לנצל כל האמצעים, העומדים לרשות הארגון ג) להגיש תמיכה כספית לכל יוצאי עירנו הזקוקים לכך. לשם הגשמת המטרות הנ"ל היו דרושים אמצעים כספיים, לכן הוחלט שכל אחד ואחד מיוצאי גרוייץ, הגר בישראל, חייב לשאת בעול ולתרום,

בעיין יפה. תרומה חד־פעמית וכל אחד מחברי הארגון ישלם דמי חבר חדשיים קבועיים.

בישיבה זו נבחר ועד הארגון בהרכב הבא: ז. קולא, גניה רינקביץ ז"ל, א. לנגה, וש. מ. קטלר ז"ל. לועדת הביקורת נבחרו החברים הבאים: ד. פרידנברג, ש. בראון וא. רכטמן.

בישיבת הועד, שהתקיימה ביום 20 לנובמבר 1943 הוחלט שהחבר ז. קולא יעמוד בראש הארגון ויכהן כיושב ראש. אריה גרינפרב יכהן כגזבר וש. מ. קטלר ינהל המזכירות.

הועד ארגן מספר פעולות בהצלחה: הגשת עזרה; נשלחו מספר חברים לחיפה ולירושלים למטרת ייסוד סניפים מקומיים של ארגוננו. כן נעשה מאמץ לקשור קשר הדוק עם יוצאי גרויץ ,הגרים במקומות שונים בארץ. אחרי פעולות התארגנות בארץ התחלנו להתקשר עם פליטים יוצאי עירנו בארצות אחרות (כמובן במקומות שאפשר היה לעשות קשר) יש לציין שהמלחמה היתה אז בעיצומה. מידיעות ושמועות, שהגיעו אלינו, נודע לנו שהרבה יהודים מגרויץ מצאו מקלט ברוסיה הסובייטית, פנינו אז במברק לעתון האידי „אייניקייט", שהופיע במוסקווה ובקשנו שיפרסם מודעה לכל יוצאי גרוייץ, הנמצאים ברוסיה, שיתקשרו עם ארגוננו ויודיעו לנו לאיזה עזרה הם זקוקים ומה נוכל לעשות למענם.

בתשובה לפרסום הנ"ל נתקבלו מכתבים מיוצאי עירנו ממקומות שונים בברית המועצות. לפי כתיבת המכתבים ראינו שמצבם קשה. הבאנו את העניין לישיבה דחופה של הועד והוחלט להגיש עזרה מידית: לשלוח חבילות מזון והלבשה בליווי מכתבי עידוד לכל אלה שפנו אלינו.

המבצע של משלוחים אלה לא היה קל. חברינו הפעילים עמלו קשות ובמסירות נפש. בפעולה זו הצטיינה במיוחד, החברה היקרה גניה רינקביץ ז"ל. הלכה ממקום למקום אספה כספים, מזון והלבשה. זמן מה לאחר שליחת החבילות לרוסיה קבלנו מכתבי תודה מאנשינו בברית המועצות בעד התעניינותנו ועידודנו ובעיקר בעד החבילות, שהכילו מצרכי מזון והלבשה, שערכם בימים ההם היה בשבילם לאין שעור.

פעולה זו נמשכה במשך חודשים רבים.

אחרי תום מלחמת עולם השניה נודע לנו על חורבן קהילת גרוייץ

ועל החיסול הטרגי והטוטאלי, ע"י הנאצים בעזרת הפולנים, של יהודי עירנו בתאי הגאזים, במחנות ובגיטאות. ניצל רק קומץ קטן של פליטים, הנמצאים במחנות ד.פ. באוסטריה, גרמניה ויחידים בפולניה.

אנו בארץ ישראל, היינו מלאי כאב, אבל ויגון. היינו מוכי הלם מהאסון הגדול, שפקד את בני משפחותינו וקהילתנו. חיפשנו איזה נחמה פורתא בהגברת פעולותינו ובליכוד כל כוחותינו ואמצעי הארגון דאז להגשת עזרה לניצולים אלה. השקענו מאמץ רב בחיפושים אחרי הניצולים, שהיו מפוזרים בארצות שונות באירופה ובעיקר במחנות ד. פ. בגרמניה ובאוסטריה. מטרת החיפושים היתה: לקשור קשר עמם ולעזור להם. לשם כך נעזרנו בפרסומים בשידורי קול ישראל וברשימות, שפורסמו בעתון של הסוכנות היהודית, כ"כ שלחנו מכתבים למכרים פולניים, שגרו בגרויץ וכן למועצת העיריה (מגיסטראַט) ובקשות לשלוח לנו ידיעות על הניצולים היהודים בני עירנו.

כתוצאה מהפעולות הנ"ל קבלנו הרבה מכתבים עם כתובות של אנשי עירנו, שהיו בארצות שונות (בפולין, גרמניה, איטליה, ארגנטינה) ורשימות שמיות מפורטות של הניצולים.

הידיעות הראשונות שהגיעו מגרוייץ נתקבלו מכמה יהודים, שגרו אז שם. מיד לאחר ידיעה מגריצה שלחנו להם חבילות עם מצרכים חיוניים רבי ערך. כסף אי אפשר אז לשלוח לחו"ל בגלל איסור החוק. הארגון תמך בפליטים שחיו בגריצה כל הזמן שהם גרו שם.

ידיעה „חיה" וחשובה על קומץ הניצולים בגרוייץ קבלנו מבן־עירנו קופל זנגר — בנו של ישראל זנגר ז"ל — שהיה אז בשירות הבריגדה העב־רית. בהיותו בגרמניה „קפץ", באופן מיוחד, לגרוייץ, בכדי לראות במו עיניו את המתרחש שם. מפיו שמענו, בפעם הראשונה ,תיאור מלא ומפורט על חורבן קהילתנו.

זרם המכתבים מהניצולים מחו"ל התגבר מיום ליום. תוכן כמעט כל המכתבים היה: בקשות עזרה מיהודי גרוייץ בארץ ישראל. התחילו גם להגיע ארצה עולים חדשים. הם היו זקוקים לעזרה מידית ודחופה. בכדי לפתור הרבה בעיות „בוערות" היה צורך לעשות מאמץ עליון.

החלטנו על כן להכניס לפעולותינו אנשים נוספים מיוצאי עירנו,

שהשתתפו במגביות למען עזרה לניצולים ולעולים חדשים. היה צורך להתארגן מחדש ואת עבודתנו להתאים לצרכים, המוגברים החדשים.

בינואר 1946 התקיימה אסיפה כללית של יוצאי עירנו. לאחר שמיעת דו"ח־פעולות והצורך בהגברת הפעילות נבחר ועד חדש בהרכב הבא: ל. רכטמן — יו"ר, ש. מ. קטלר ז"ל — סגן יו"ר, א. גרינפרב — גזבר, מ. אוסטוינד — מזכיר, ש. בראון, ג. רינקביץ ז"ל — חברי הועד. דוד פרידנברג ופ. המר — חברי ועדת הביקורת.

הועד התחיל את עבודתו במרץ רב והשתדל בכל כוחו להדק הקשר עם יוצאי עירנו, המפוזרים בארצות שונות. על כל המכתבים והפניות. שהגיעו ארצה, הוחלט לשלוח תשובה מידית. הוחלט גם לשלוח רשימות של הניצולים לכל הועדות (קאמיטטים) של יוצאי עירנו בארצותיהם עם שמות וכתובות של 150 ניצולי השואה ובקשנו מהם את השתתפותם המידית והדחופה בעזרת הנזקקים לכך. ועדי ארגוני יוצאי גרוייץ בחו"ל התיחסו לפניותינו בחיוב רב ותודות לעזרתם הנדיבה יכולנו לעמוד במשימות ולבצע כל תוכניות הועד.

בשנים 1948/50 הגיעו ארצה — כבר למדינת ישראל — יחד עם הזרם הגדול של עולים חדשים, רובם משארית הפליטה מאוסטריה וגרמניה, עשרות יוצאי גרוייץ. על הארגון היה לפתור בעיות רבות: מתן עזרה מידית, הלואות רציניות סידור בעבודה, שיכון, בעיות משפחתיות. הוחלט אז, בישיבת הועד למסור את ניהול הארגון לידי החבר שמואל משה קטלר ז"ל, שנבחר פה אחד לתפקיד יו"ר ארגון יוצאי גרויץ בישראל.

ועדת הארגון, בניהולו של החבר ש. מ. קטלר, עשתה מאמצים ניכרים באיסוף תרומות־סכומים רציניים, שחולקו לעולים, הנזקקים בתור מענקים והלואות ללא ריבית.

המאמץ היה גדול וכל פעולות־ההתרמות בוצעו בהצלחה גדולה.

במשך כל שנות קיומו של הארגון יש לציין הרבה פעולות והישגים חיוביים בשטחים שונים:

א. עזרה כספית וסוציאלית

1. עזרה בקליטת עולים בני עירנו.
2. עזרה סוציאלית לנזקקים וחולים.
3. מתן הלוואות בלי ריבית לכל בני העיר, שהיו זקוקים לשיכונים, שיקום, שמחות וגם מקרי אבל. כל אחד שפנה לועדת הארגון בענין עזרה כספית נענה בחיוב.
4. קשר איש עם בני העיר, שהיו במצבים מיוחדים וקשים והושטת עזרה ביעוץ ובמעשים.

ב. פעולות תרבות

1. ארגון אסיפות אזכרה של קדושי גרוייץ, שנפלו, נהרגו ונרצחו ע"י הנאצים.
2. קיום ערבי תרבות ליוצאי גרוייץ בישראל וקבלות פנים לכבוד אורחים מחוץ לארץ — בני עירנו שבאו לבקר בישראל.
3. הוצאת ספר זכרון „מגילת גריצה" בעריכת בן עירנו הסופר י. ב. אלטרמן. ספר זה זכה לביקורת חמה וחיובית ע"י מבקרים וחוקרי השואה בעתונות בארץ ובחוץ לארץ. הספר „מגילת גריצה" צויין כאחד מטובי הספרים, שהופיעו לאחר השואה לזכר הקהילות שנכרתו והושמדו, וקדושי יהדות אירופה, לאחר שנרצחו ע"י הנאצים ועוזריהם הפולנים האוקריינים ועוד.

בכדי לציין כל הפעולות וההשגים הנ"ל במשך 25 שנות קיום הארגון הוחלט בישיבת הועד לפרסם חוברת מיוחדת ולצורך זה הוחלט בישיבת הועד מיום 30.12.67 לבחור בועדה מיוחדת, שמתפקידה להוציא החוברת ולארגן מסיבה.

לועדה נבחרו החברים הבאים:

ש. מ. קטלר ז"ל, שנפטר בשנת 1969, י. ב. אלטרמן וד. גוטמן — הוצאת החוברת דוד פרידנברג, ל. גרינפרב והניה המר — ארגון המסיבה.

לאחר פטירתו של יושב ראש הארגון, נבחר במקומו לועדת הוצאת החוברת החבר דוד פרידנברג. כ״כ צורף לועד החבר ש. זילברשטיין.*

בישיבה הנ״ל סוכם לפרסם בחוברת מאמרים, המוקדשים לתולדות ופעולות הארגון במשך כל שנות קיומו ; רשימות על מארגני ופעילי הארגון ; דו״חות מפעילות קופת גמ״ח, ועד הנשים לעזרה סוציאלית, דו״ח כספי, ברכות מבני עירנו בישראל ובחוץ לארץ.

בכדי לממן הוצאת החוברת, והגברת פעולות מוסדות העזרה של הארגון הוכרז על מגבית מיוחדת — פרק זה חובר לפי ידיעות בכתב ביידיש שהשאיר ש. מ. קטלר ז״ל. (חלק מחומר זה תורגם ע״י החבר דוד גוטמאַן).

להלן אנו מפרסמים חוזר מיוחד לכל יוצאי גרוייץ, שיתרמו למימון פעולות הארגון. אנו מפרסמים גם רשימת התורמים בישראל ובחו״ל.

ארגון יוצאי גרויץ בישראל

תל־אביב, רח׳ תל־חי 5

גמילת חסד קאסע א. נ.
פון מ. נ. טייטעלבוים ז״ל
פרויען קאמיטעט פאר סאציאלע הילף
א. נ. פון גניה רינקעביץ ז״ל

לכל יוצאי גרויץ בישראל

חברים וידידים יקרים !

בעוד חדשים מספר יחוג „ארגון יוצאי גרוייץ בישראל 25 שנה לקיומו ופעילותו.

בחוברת־היובל שתופיע נמסור בפרוטרוט על הצלחת פעולתנו עד כה, ע״י עזרה כספית וסוציאלית.

---

* לאחר התפטרותו של הח׳ ד. פרידנברג החבר ש. זילבערשטיין ממלא, למעשה, את התפקיד של המנוח ש. מ. קטלר ז״ל והודות לעבודתו המסורה ספר־יובל זה יצא לאור.

מאחר ורצוננו ושאיפתנו להגדיל את העזרה לבני עירנו הנזקקים לה, במיוחד כשקיימים מקרים בהם נמצאות משפחות במצבים קשים מפני שמפרנסיהם העיקריים חולים ל״ע במחלות כרוניות.

בישיבת הועד והמועצה מיום 15/6 ש. ז. הוחלט להעביר מגבית חד־פעמית לטובת המטרות הנ״ל. בו במקום תרמו הנוכחים סכומים ניכרים.

אנו פונים לכל אשר יקרות להם פעולות העזרה לבני עירנו, שיתרמו בעין יפה וביד רחבה. אנו מוצאים לנכון להדגיש, שמאז שנתקבלו תרומות עבור ספר־יזכור „מגילת גריצה״. וזה למעלה מחמש עשרה שנה לא העברנו שום פעולות התרמה בינינו בישראל.

הגדלת הקרנות הכספיות שלנו, באה בעיקר ע״י גברת רבקה טייטלבוים ז״ל וע״י חתנה ובתה, יבדלו לחיים ארוכים, כמו־כן תרמו אירגוני גרוייץ בחוץ לארץ וכן יחידים מספר מבני עירנו מחוץ לישראל.

אגב, לפי ההסכם עם ידידינו הנכבד המהנדס יצחק רינקביץ ורעיתו הם יתרמו סכום דומה לסכום שיתקבל מהתרומות בישראל.

סכומי התורמים מהמגבית הנ״ל יפורסמו בחוברת היובל.

אנו תקוה שכל אחד מכם יתרום את תרומתו המתאימה.

בתודה מראש ובכבוד רב,

— **ש. מ. קטלר** יושב ראש
— **א. גרינפרב** גזבר
— **ד. פריידנברג** מרכז המגבית

ת״א, יולי 1968

שליחת חוזר־הפניה ליוצאי גרוייץ בישראל ולועדות הארגונים בחוץ לארץ היתה פעולה מבורכת ומוצלחת. חברי הארגון תרמו בעין יפה לפי יכולתם ולמעלה מזה. לפי התגובות בעל פה ובכתב, חוץ מהתרומות, נוכחנו לדעת, כי חברים קבלו הכרזת המגבית כדבר חיובי, חיוני, במיוחד שחלק מהכספים הוקדש והוקצב להוצאות חוברת פעולות ארגון יוצאי גרוייץ במשך 25 שנות קיומו.

רשימת התורמים מאמריקה, אַרגנטינה וישראל

התאריך	פ ר ט י ם	בדולארים	בלירות	בשטרות
3.68	ע"י מר שיינבאום מ„פרויען פארבאנד" באמריקה	150		
" 5	ע"י מר שיינבאום מ„סוסייטה גרויץ"	350		
" 5	גברת סרל גוטמן, לוס אנדזשליס			365
" 5	גברת יורקביץ מארגון יוצאי גרויץ בארגנטינה			730
" 6	משפחת דגן/אמריקה	10		
" 6	ע"י מר שיינבאום־רוטמן מ„סאסייטה באמריקה נוי יארק	100		
" 12	גברת מניה הרצברג/נוייארק	25		
" 12	יורשי גניה ויעקב רינקביץ ז"ל		1.360	
" 12	גברת טובה יצחק רינקביץ		1.320	
" 12	מר אדלר ע"י דוד פרידנברג אוסטרליה			100
" 12	גברת וינברג אסתר מאמריקה	20		
2.69	מר גרינבטש משה מאמריקה	200		
" 3	סאסייטה ו„פרויען פארבאנד" בנוי יארק	275		
" 4	מר אשר בומבלסקי מארגנטינה			70
	ס"ה	1.130	1.265	2.680

רשימת התורמים בישראל

מס. סד.	המשפחה	והשם
1	אבו טור	זהבה
2	אבנר (מפן)	אברהם
3	אוסטויגד	משה
4	אלטרמן הניה וישראל	
5	בומברד	דוד
6	ברמן דוד	
7	ברנע (בלזיצקי)	שמחה
8	בקר	לאה וגרשון
9	בלייר	הנה
10	בלנקר	יהושע
11	ברגמן	וולף

מס. סד.	המשפחה	והשם
12	ברום	יצחק
13	ביטר	ליאון
14	ברונשטין	ישראל
16	ברוק	חוה (וירזביצקי)
15	ביטר	ישראל
17	גרינפרב	אריה ובתיה
19	גרובר	זרח
18	גוטמן	דוד
20	גלבוע	שולמית
21	גולדברג	שרה
22	גוטסמן	בלומה

מס. סד.	המשפחה	והשם
23	גרינאו	גיטל
24	גרובס	גרשון
25	דרייער	דוד
26	דרזנר	יעקב
27	הופנר	מאיר ז"ל
28	הופנונג	טובה
29	המר	הנה
30	הנדל	חנינא
31	הירשברג	משה
32	הרשקוביץ	חוה
33	וינברג	אברהם
34	ויסקוס	פנחס
35	וינטרוב	צבי
36	וינר	חנה
37	וירזביצקי	אהרון
38	זילברשטין	שמואל
39	זנגר	קופל
39	זונדר	נחמה
41	זנגר	משה
42	זנגר	יחיאל וחנה
43	טורנר	פרלה
44	טפר	יוסף
44	טפר	יוסף
45	טפר	רחל ואדיס
46	טופר	זליג
47	טפר	חיים
48	ליפר	אליעזר
49	לנרמן	יונה
50	לנגר	אברהם
51	ליפשיץ	יוסף
52	ליפשיץ	טרייטל
53	לויתן	חנה ומרדכי
54	מוראל	משה
55	נוימן	יצחק
56	נחומי	חוה
57	סמלסון	נתן
58	סושקוביץ	מרים

מס. סד.	המשפחה	והשם
59	פרבר	יוסף
60		יחזקאל
61	פינקלשטיין	חיים
62	פריד	אליעזר
63		יהושע
64	פלרמן	משה
65	פרישבלט	חוה
66	פרל	יחיאל
67	פלינק	רבקה
68	פלדברג	יוסף
69	פרידנברג	זלדה ודוד
70	"	צבי
71	פרימן	דוד
72	פרבר	יצחק
73	פינקלשטין	אסתר ומשה
74	פיקמן	אברהם
75	פריד	צבי
76	צוקרט	חוה
77	קטלר	שמואל משה ז"ל
78	קלופוט	שרה
79	קריסטל	רבקה ואליעזר
80	מהנדס	קלמנזון משה
81	קליימן	יעקב
82	קאופמן	יצחק
83	"	ברוניה
84	קליין	פרלה
85	קורנוסר	הרשל
86	רדזנוביץ	אברהם
87	רכטשייד	מרים
88	רייטר	צבי
89	רוטהייזר	אריה
80	רוזנגרט	ברכה
91	רויטקופ	יהושע
92	רוכפלד	יצחק
93	רכטמן	אריה
94	שץ	מנדל
95	שמיר	צבי

התרומות מיוצאי גרוייץ בישראל מסתכמות בסך —1,527. לירות

ש. מ. קטלר ז״ל

י. ב. אלטערמאן

שמואל משה קטלר ז״ל

(במלאת שנה לפטירתו)

נולד ב־20 לספטמבר 1900 בעיר גריצה למשפחת עמלים וישרים. כבר בגיל צעיר היה תלמיד טוב, חרוץ, אהוב על חבריו בבתי ספר („חדרים״), נמרץ, תוסס ונועז. בהיותו נער גילה תכונות של מנהיגות,

שמואל משה קעטלער ז״ל

לוחם, נוטה להתחברות. כשהתבגר היתה לו נטיה לפעולה ציבורית וכל ימי חייו הקדיש למען הציבור:

בשנות מלחמת העולם הראשונה היתה בעיר גריצה „קופת מלווה וחסכון", שהצילה משפחות יהודיות רבות מכליון כלכלי. הקופה תמכה בעיקר בבעלי מלאכה וסוחרים זעירים, שלחמו כל השנים על קיומם. עקב המלחמה הקופה כמעט הפסיקה את פעילותה. אך תודות ליוזמה חדשה והתארגנות של מספר עסקנים עם שמואל משה בראשם, הקופה חידשה את פעילותה והגיעה לאחר המלחמה למספר של 700 חברים.

בשנת 1918 היה שמואל משה בין מייסדי האגודה הציונית „התקווה". השתתף בהפצת עתונות ציונית, חומר הסברה לאומי, ארגן אסיפות, פגישות, הרצאות. לקח חלק פעיל בארגון הלהקה הדרמטית ופעולות תרבותיות שונות. במיוחד יש לציין ארגון התהלוכה המפורסמת בגריצה לרגל פרסום הצהרת בלפור. לעיתים קרובות הופיע, גאם על נושאים שונים מענינא דיומא. תודות לפעילותו הנמרצת נבחר כחבר מזכירות „התקווה".

לאחר מספר שנים ארגן את „התאחדות הפועל הצעיר וצעירי ציון".

הרבה מזמנו ומרצו הקדיש לבעלי מלאכה. היה חבר פעיל בהנהלת בעלי מלאכה, לקח חלק פעיל במאבק נגד חוקי הפרלמנט (סיים) הפולני נגד הגבלות זכויות בעלי מלאכה וסוחרים זעירים.

בשנת 1926 נבחר כחבר מועצת עירית גריצה. רוב פעולתו במועצת העיר הקדיש למען שיפור תנאי קיום האיש הקטן ובעיקר למען הכבוד היהודי.

בשנת 1929, בזמן המאורעות בארץ ישראל, ארגן אסיפת מחאה גדולה. באסיפה זו השתתפו אלפי יהודים. שמואל משה הופיע בנאום מוצלח נגד המשטר המנדטורי בארץ ישראל. הרצאתו עשתה רושם רב על הנוכחים: יהודים וגם נציגות של מוסדות פולניים, שהוזמנה לאסיפת מחאה זו.

בשנת 1933 עלה לארץ ישראל. מיד עם בואו הצטרף כחבר פעיל לתנועה הציונית. את לחמו הוציא מעבודת בנין ביציקה. היה פעיל

בארגון פועלי הבנין בתל אביב. עבד גם בפקידות, היה זמן מה טייח ועצמאי, עבד בפקידות ולבסוף ניהל משק בכפר בני ציון.

כחבר פעיל במרכז התאחדות בעלי מלאכה נבחר בשנת 1902 להנהלה, ועדת ביקורת ולנשיאות.

באוקטובר 1943 היה בין מייסדי „ארגון יוצאי גרוייץ" בארץ ישראל. עיקר פעולתו בארגון היתה אז: איסוף תרומות, הלבשה ומזון לעזרת יוצאי גרוייץ ברוסיה. נשלחו אז למעלה ממאה חבילות מזון והלבשה לבני גריצה, שהיו במצבים קשים ביערות ובעיירות רוסיה.

בינואר 1946 נבחר כיו"ר „ארגון יוצאי גרוייץ בישראל". אז גילה את כושרו הארגוני. שמואל משה הקדיש את כל מרצו, כוחו וזמנו למען הארגון. מיד עם קבלת תפקידו כיו"ר הורגש שינוי מהותי בהפעלת מוסדות הארגון בכל שטחי הפעולה: ארגונית, משקית ו־תרבותית.

בשנת 1949 הגיעו ארצה עשרות יוצאי גרוייץ. שמואל משה ארגן עזרה גדולה לפליטים — ניצולי השואה. כל איש שפנה בבקשה לקבל עזרה קבל הלואה או מענק, יעוץ והדרכה.

כשנודע לו שהגיע ארצה כותב שורות אלה מיד התקשר עמי. „יודע אני," התחיל את שיחתו אתי, „כי בהיותך בבגרמניה התחלת באיסוף חומר אצל ניצולי גריצה על החיים בגיטו גריצה, על הענויים, הרעב ועל ההשמדה. באתי אני להודיע לך ולעודד אותך: תמשיך בעבודתך ובשם הארגון אני מבטיח לך שאנו נוציא את החומר. הספר יצא לאור". הבטחתו קיים. עשה רבות למען הספר. יש לציין שרק תודות למסירותו באיסוף כספים ופעולות טכניות רבות, הספר יצא לאור בשנת 1955.

בתקופת כהונתו, ארגון יוצאי גרוייץ גם הקים הצבת זכרון במרתפי השואה בירושלים.

תודות ליוזמתו, הארגון ייסד „קופת גמ"ח", ועדת נשים לעזרה סוציאלית. ארגן אסיפות, פגישות ישיבות קבועות של ועד הארגון,

אסיפות אזכרה, ערבי תרבות, קבלת פנים לאורחים מחוץ לארץ — יוצאי גרוייץ.

בשנה האחרונה לא הפסיק את פעילותו בארגון על אף הבריאות הרופפת השתתף בישיבות, קבל בני העיר, ארגן ועדת החגיגות לרגל מחצית היובל לקיום הארגון. שמואל משה היה האיש, שהביא לישיבת ועדת הארגון ההצעה להוציא חוברת: דו"ח פעולות הארגון. היה לו כושר שכנוע בשיחה עם אנשים ובזמן הדיונים.

שמואל משה היה אהוב על חבריו, על כל יוצאי גרוייץ בארץ ובחוץ־לארץ. בפעילות הציבורית היה כמו בימי נעוריו, נמרץ, תוסס ונועז. מסירותו וחריצותו בארגון יוצאי גרוייץ היו ללא גבול ודוגמה.

חלפה שנה מאז נלקח מאתנו, בגיל 70 שנה ועדיין מסרב הלב והמוח להשלים עם פטירתו.

קשה, מאוד קשה להשלים עם הגורל האכזרי, שלא נראה אותך, חברנו היקר, בנהול ישיבות הועד, אסיפות, בפעולות סעד, עזרה, עצה, הדרכה ודאגה לזולת.

בשנה האחרונה, כשסבל מאוד ממחלתו הממארת היתה עיקר דאגתו נתונה לגורל המשפחה: 2 הבנים. תמיד בפגישות עמי הביע דאגה עמוקה להמשך ולקיום הארגון תמיד אמר „האם אזכה עוד אני לראות את החוברת המודפסת?".

שמואל משה, היית אהוב ויקר על כולנו. תמיד פעלת למען הנזקקים. להגיש להם עזרה, עידוד במצוקתם על אף הבריאות החלשה שלך.

מי שהכיר אותך לא ישכח אותך.

היכרנו אותך כבעל לב ער וטוב, הנכון תמיד ובכל עת לעזור לזולת.

„היה איש ואיננו"

יהי זכרו ברוך.

דוד פרידנברג

שמואל משה בן ר' מאיר קטלר

היה אחד העסקנים הציוניים הפעילים ביותר בעיירה וגם פעיל בחיים הציבוריים וחבר במועצת העיר. כנציג הציונים בעיירה, הרבה לחם על זכויות הציבור היהודי, הואיל ולפולנים היה רוב במועצת העיר והנציגות היהודית היתה מוכרחה לעמוד על המשמר ולהילחם נגד הגויים, שתמיד רצו לגזול מזכויות יהודי העיירה. היה חתנו של הרב ר' אליהו ליפשיץ ז"ל, רבה הראשי של גרוייץ והסביבה. מנעוריו התמסר לעבודה ציבורית. ב־1933 עלה לארץ, עבד בעבודות שונות בבנין, ביציקה ועוד. פעיל בארגון העובדים הכללית, מרכז עבודה ונציגם בהנהלת קופ"ח. משנת 1940 היה פעיל גם בהתאחדות בעלי מלאכה ותעשיה זעירה בת"א ובשנת 1946 נבחר לועדת הבקורת ומשנת 1948 עד 1956 היה חבר בהנהלה והנשיאות.

כשנודע על מצבם הקשה של ניצולי אנשי עירינו ברוסיה, אירגן את כל יוצאי העיירה שחיו בארץ למשלוח סיוע בכסף ובחבילות לרוסיה ועזרה קונסטרוקטיבית לעולים שהצליחו לעלות לארץ. עד יומו האחרון אירגן יוצאי גריצה וייסד את הארגון, את קופת גמילות חסד, הקופה לעזרה סוציאלית לבני עירנו הזקוקים. פעל רבות בהוצאת הספר „מגילת גריצה" שהוצנח בו את העיירה נצחה עולמית. הן הארגון והן הקופות קיימים עד היום ומושיטים עזרה כספית וסוציאלית לאנשי העיר גרוייץ.

שמואל משה קטלר היה יושב ראש ארגוננו עד יומו האחרון.

יהיה זכרו ברוך.

י. זונדר

ש. מ. קטלר ז"ל

בשחר נעוריו התמסר לתנועה הציונית בגריצה, עיר מולדתו, בה ידם של אנטי־ציונים היתה תמיד על העליונה.

במפלגת ה„בונד" ולאחר מכן בפלגת הקומוניסטים התרכזו בנים של פועלים ואף של בעלי־בתים עשירים וחסידים־קנאים של הרבי מגור.

קבוצת המייסדים של התנועה הציונית במקום היתה מורכבת מאנשים בעלי כושר שכנוע, לוחמים־קנאים לרעיון הציוני, אשר עמדו על המשמר יום ולילה, לגיוס הנוער לתנועה ומניעת הצטרפותם לתנועות אנטי ציוניות.

בקבוצה זו היו הח"ח: וולוול קולה, לייבל גרינפרב, שמואל זילבר־שטין, דוד פרידנברג ואחרים, הנמצאים אתנו כאן בארץ. כ"כ היו פעילים בתנועה הציונית החברים ישראליק קלפפיש, מרים ונתן גרינברג ושמואל משה קטלר ז"ל.

שמואל משה פעל בכל השטחים: באיסוף כספים לקרן הקימת, קרן היסוד, מכירת שקלים, גיוס קולות לקונגרס הציוני עבור מפלגת „התאחדות". ש.מ.ק. גם ייסד את תנועת הנוער „גורדוניה".

בכל הפעולות הללו נפגשנו: כותב השורות האלה וחבריו מתנועת צעירי ציון במוגלניצה, בגריצה ובורשה. כחברים לרעיון אחד פעלנו יחד ללא חילוקי דעות וללא ויכוחים יתרים.

שמואל משה היה נציג נאמן ומשכנע של התנועה הציונית במקום במועצת העיר, בהנהלת התאחדות בעלי מלאכה.

ברם, העבודה הזאת לא הסיחה את דעתו מהיסוד העיקרי בציונות: ההגשמה של העליה לארץ ישראל. אמנם לא היה מראשוני הראשונים

מגריצה לעליה שהם וולוול קולה, לייבל גרינפרב, דוד וולדה פרידנבערג, הרי בהזדמנות הראשונה השאיר אחריו כל התפקידים המכובדים בגריצה ונרשם לעליה. למד מקצוע כמרפא שיניים. בבואו לארץ ישראל עבד כטייח, כאורג, כפקיד וכעצמאי. בכל עבודותיו עשה חיל ולבסוף אף עשה את הצעד המכריע, שבדרך כלל עושים אותם עולים בצעירותם בבואם ארצה, היינו: הליכתו למקום התישבות.

עם קבלת הידיעות המרות על גורל אחינו בפולניה היה בין מיסדי ארגון יוצאי גרוייץ יחד עם החברים: וולוול קולה, דוד פרידנברג, לייבל גרינפרב ואחרים שיחיו לאריכות ימים. הארגון נתן יד לעולים, שהגיעו ארצה, סייעו בהלואות, בסידורים בעבודה. יצרו קרן לעזרה סוציאלית ועוד.

לזכות גדולה, שתנציח את שמו תיחשב מסירותו הגדולה להציב יד ושם לעיר מולדתו גריצה. למשימה זו מסר זמנו ומרצו במשך כמה שנים. פעל בעצמו והפעיל אחרים להוציא ספר „מגילת גריצה". זה עלה לו בדמים — תרתי משמע.

עם זאת השתתף בפעולות הארגון עד ימי מחלתו המרה והממושכת. קשה היה לחברי הועד להאמין שקיצו כל כך קרב ואף ציינו שהוא יפתח את אסיפת האזכרה האחרונה.

ביום ג' אור ליום ט"ז בטבת 3 ימים לפני פטירתו, הם לא ידעו, כי מעגלו של העסקן המסור נסגר לעד.

בשמי אני ובשם חברינו מארגון יוצאי מוגלניצה, בלנדוב וביאלה ראווסקא בישראל, בשם רעיו וידידיו ממוגלניצה, שלא יכלו לבוא, מחמת מחלה, הננו מביעים את צערנו ותנחומים למשפחתו וידידיו.

לעד יכון שמו כאיש ועסקן מסור לציון, שימצא את מנוחתו במושב, הנושא את השם הסמלי: „בני ציון".

לאַנדסלייט דערציילן:

שמואל זילבערשטיין

אַ „גניבה...“

(ערב פּסח אין מיין אַלטער היים)

מיט הייליקער פּאַרזיכטיקייט האָט מיין מאַמע געליפּטערט די ספּרים. פּונ באַגינען ביז נאָכט איז זי געווען באַשעפטיקט. זי האָט געמוזט יעדעם ספּר, עס אָפּגעשטויבט, צעבלעטערט, געריניקט. וועז דער טאָג האָט זיך שוין געמוזט טונקלען, האָט זי די ספּרים צוריק אַרייגעטראָגן אין שטוב. יעדעס ספּר איז צוריק אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף זיין אָרט אויף דער ספּרים־שאַנק (קרעדענץ).

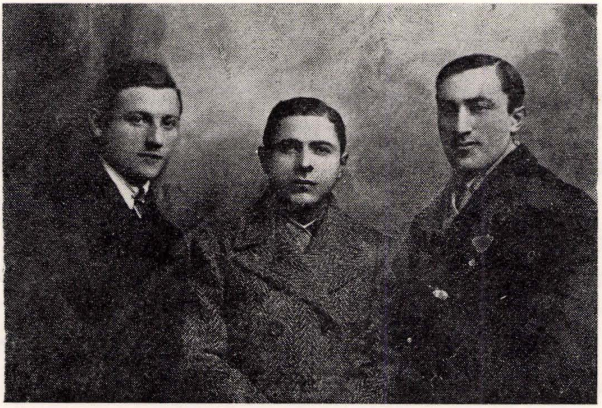
מיין מאַמע האָט גוט געוווסט דעם סדר פון אונדזער ספּרים: די גמרות פון אויבנאָן, נאָכער די משניות, חומשים, מחזורים, סידורים און די מאַמעס באַליבט ספּר די „צאנה וראנה“. געווען ביי אונדז אויך אַנדערע ספּרים אָבער נישט אַזוי קיין מיוחסדיקע, האָט מיין מאַמע זיי אַוועקגעשטעלט צום סוף.

נאָכן פּאַרטיק ווערן מיט דעם ריניקן און ליפּטערן די ספּרים, האָט זי צוגעגרייט די „כלים“ פּאַרן טאָטן בודק חמץ צו זיין. זי האָט געמוזט אַ הילצערנעם לעפּל, בעזעמל פון פעדערן, אַ ווייס שמאַטקעלע, אַ רויטן פּאַדעם אַרומצובונדן דאָס חמץ.

וועז מיין טאַטע איז צוריקגעקומען פון גאָס איז שוין אַלץ געווען „גרייט“. ער האָט אָפּגעגעסן מיטאָג צוזאַמען מיט די „וועטשערע“ (אָונט ברויט) און זיך געגרייט צו גיין אין בית המדרש דאָוונען מנחה ומערב. שוין שטייענדיק ביי דער טיר איז ער שטיין געבליבן אַ בלאָסער. שטילער־

הייט האָט ער געשטאמלט: „און וואָס וועט זיין מייטע, מיט אַ שטיקעלע ברויט אויף בדיקת חמץ?".

מיין מאַמע האָט צוזאַמענגעקליבן די חמצדיקע כלים, וואָס זענען נאָך איבערגעבליבן אין שטוב און זיי אַוועקגעשטעלט אויפן בוידעם. די פסח־דיקע כלים וואָס מ׳האָט געגעסן איין מאָל אין יאָר, האָבן חנעוודיק אַראָפ־געשיינט פון דער קיך־קרעדענץ, מבשר געווען: „סקומט אַ פריילעכער יום־טוב". אויך דאָס צעברענטע האָלץ, וואָס האָט זיך צעפלאַקערט און רויט געמאַכט די בלעכן אויף דער קיך האָט אונדז דערפרייט. ספּעציעל האָט גוט געווירקט דאָס כשרן די כלים. די מאַמע האָט פון דעם פּלאַקערדיקן האָלץ אַרויסגענומען רויט־אָנגעגליטע שטייגער, זיי אַרײַנגעשליידערט אין אַ גרויסן טאָפּ מיט כלים, אויף די שטייגער אַרויפגעגאָסן וואַסער און אין שטוב איז געוואָרן אַ געדיכטער נעפּל פון דער פּאַרע. די אין פייער געריי־ניקטע כלים, נאָר־וואָס געכשרט אויף פּסח, האָט זי אַוועקגעשטעלט צו די מיוחסדיקע פּסחדיקע כלים. נאָכער האָט זי אַוועקגעשאָרט דאָס זאָמד פון דער געכשרטער קיך און אָנקוקנדיק די אויסגעשטעלטע כלים און די

פון רעכטס: וועלוויל ווײַנטראָוב ז״ל, יהודה קירשנבוים ז״ל, ויב״ל שמואל זילבערשטיין (אינמיטן)

אויסגעגליטע קיך, האָט זי צו זיך געמורמלט: „כשר לפסח, כשר לפסח. אוי רבונו של עולם, הלואי כ׳זאָל יום־טוב נישט זיין פאַרשעמט...".

דער טאַטע איז צוריקגעקומען פון בית המדרש, פריידיק האָט ער געזאָגט צו דער מאַמען: „מייטע! מיר האָבן אַ גוטן פאָטער אין הימל. יידן זענען רחמנים בני רחמנים. הער, כ׳בין געגאַנגען צו רחל די בעקערין (רחל אברהם פעלערמאַנס) און זי האָט מיר געגעבן אַ שטיק ראַזעווע ברויט. דאָס וועט שוין סטייען אויף בדיקת חמץ. געלויבט זיין ליבען נאַמען וועלן מיר מקיים זיין די מצווה פון בדיקת חמץ. אבי זיך געזאָרגט". זיינע אויגן האָבן זיך שמחהדיק צעגלאַנצט. דאָס האָלב בריטל, וואָס ער האָט געהאַלטן פעסט אין דער האַנט, ווי אַ טייער, הייליק חפץ, האָט ער פריידיק אַוועקגעגעבן דער מאַמען.

איך בין שטוינענדיק שטיין געבליבן, דערזעענדיק דאָס ברויט. כ׳בין זיכער געווען, אַז מ׳וועט מיר געבן דערפון אַ שטיקל צום עסן. ברויט איז ביי אונדז אין שטוב, במשך די ווינטער חדשים, געווען אַ יקר המציאות, ממש אַן אוצר. איז טאַקע פאַר מיר געווען דאָס ברענגען אַ האָלב ברויט אין שטוב אַ פריידיקער סיורפריז.

מיין מאַמע דערפילנדיק מיין גאַרנדיקע פרייד, האָט מיך געפרעגט: „שמואל, ווילסט אַ שטיקל? ביסט דאָך הונגעריק מיין קינד". „זיכער בין איך הונגעריק, מאַמע", האָב איך נערוועיש געענטפערט. „נאָ", האָט זי צו מיר געזאָגט, דערלאַנגענדיק אַביסל זופ.

זי האָט געפרעגט דעם טאַטן: „יאָסקה, אפשר קענסטו אַפשפּאָרן אַ פּיצעלע ברויט פאַר שמואלן?".

דער טאַטע איז געבליבן דערשטוינט. מיך גוט אַנגעקוקט מיט צוויי ווונדערדיק־טרויעריקע אויגן און אויך געקוקט אויפן ברויט. ער האָט אַפּגעבראָכן אַ שטיקל ברויט, עס מיר דערלאַנגען און געזאָגט: „נאָ, עס מיין קינד. דאָס איבעריקע דאַרף איך אויף בדיקת חמץ".

דאָס פּיצל ברויט האָב איך מניה וביה אַראָפּגעשלונגען און מיין הונגעריקן מאָגן נאָך מער צערייצט.

דער טאַטע האָט דאָס איבעריקע שטיקל ברויט צעשטיקלט, צעלייגט פּיצלעך ברויט אויף דער שאַפע, אונטער די בעטן, אין די צעעפּנטע

שיפלאָדס, קיך־טיש, וואָס איז געשטאַנען נעבן מיין בעטל. כ׳בין געווען זיכער, אַז דאָס שטיקל ברויט, וואָס ער האָט אַוועקגעלייגט נעבן מיין בעטל איז איבעריק און דאָס האָט ער מיר געגעבן. כ׳האָב דאָס קרישקעלע שנעל אַראָפגעשלינגען.

ווי ס׳האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן האָב איך געהאַט אַ טעות. מיין טאַטע האָט דאָס שטיקל ברויט, וואָס כ׳האָב אויפגעגעסן, מיינעדיק אַז עס איז פאַר מיר, לאַנג געזוכט און דערזעענדיק אַז עס איז פאַרשוווּנדן, האָט ער ציענדיק מיט די אַקסלען רעזיגנירט, פאַרבונדן דעם הילצערן לעפל מיט דער ווייסער שמאַטע און דאָס „געפונענע״ חמץ אַוועקגעלייגט אויפן קיך־טישל נעבן מיין בעטל — דאָס איינציקע אָרט, וווּ עס איז נאָך פאַרבליבן חמצדיק.

נאָכן פאַרטיק ווערן מיטן אַריינפירן דעם יום־טוב אין שטוב, האָבן מיר, אין די שפּעטע אָוונט־שעהן, זיך געלייגט שלאָפן. פון מידקייט און הונגער האָבן אויך מיך נישט געקענט אינשלאָפן, פאַר מיינע אויגן האָבן די שטיקלעך ברויט, פאַרבונדענע אין דעם הילצערן לעפל, פּשוט געשוועבט, מיך געריצט. פאַרשידענע אַפּיקורסישע געדאַנקען האָבן געמאַטערט מיין מוח: „וואָלט נישט מער מצווה געווען מיר אַוועקצוגעבן די שטיקלעך ברויט איידער זיי פאַרברענען?״. איך האָב אַנגעהויבן זיך איינרעדן. „מיין טאַטע האָט דאָך שוין די מצווה פון בדיקת חמץ מקיים געווען: „געזוכט״ און „געפונען״, מעג איך שוין דאָס חמץ אויפעסן״. וואָס מער איך האָב געטראַכט, געפּשטלט וועגן די שטיקלעך ברויט, פאַרבונדענע אין דעם לעפל, וואָס איז געלעגן נעבן מיין בעטל, אַלס גרעסער איז געווארן מיין אַפּעטיט, מיין הונגער און דער ריַיץ זיי אויפצועסן.

אין די אַ מינוטן איז ביי מיר פאַרגעקומען אַ אינעלעכער קאַמף: „זיי נישט קיין זולל וסובה, פרעס נישט אויף די פּיצלעך ברויט פון בדיקת חמץ״. „עס זיי אויף און פּטור אַ עסק. דער טאַטע וועט דעם לעפל פאַר־ברענען און וועט גאָרנישט וויסן וואָס ס׳האָט פּאַסירט״ — אויב דער טאַטע וועט זיך דערוויסן, אַז כ׳האָב אויפגעפרעסן די פּיצלעך ברויט, וועט ער זיך בייזערן, מיך באַשטראָפן״. „אַ גרויסע זינד איז צו זיין אַ זולל וסובה״. צום סוף האָב איך באַשלאָסן: זאָל פאַסירן אַלץ מיט מיר. מיך

אַרט גאָרנישט. כ׳בין הונגעריק און מוז כאָטש פאַרזוכן אַ פּאָר קרישקעס ברויט.

אויף די שפּיץ פינגער בין איך אַראָפּגעקראָכן פון בעט, שטיל און פאַר־זיכטיק צוגעגאָנגען צום טישל, ווו עס איז געלעגן דער „אוצר". מיין הערצל האָט ביי מיר געקלאָפּט ווי ביי אַ גזלן. כ׳האָב מורא געהאַט טאָמער וועק איך אויף די מאַמען אָדער גאָר דעם טאַטן וועט זיין אַ סקאַנדאַל. כ׳בין געבליבן שטיין און געטראַכט: „אפשר רעזיגנירן?". „ניין", האָב איך צו זיך געזאָגט, „כ׳מוז די פּיצעלעך ברויט אויפעסן. טאָמער אַפילו דער טאַטע וועט מיך טרעפן ביי דער „גניבה", וועל איך אים דאָך דערקלערן, זיך מתוודה זיין, אַז דער פאַרברעך האָב איך געטאָן צוליב מיין הונגער, וואָס האָט מיך געמאַטערט אין די נאַכט־שעהן און נישט געלאָזט מיך שלאָפן". אָבער דאָן האָב איך פאָרט מורא געהאַט, געווּוסט אַז אויסער פאַרן טאָטן דאַרף מען אויך מורא האָבן פאַר גאָט. כ׳האָב גוט געווּוסט, אַז אויפעסן דאָס ברויט, וואָס איז צו פאַרברענען, איז אַן עבירה. די פאַרשידענע געדאַנקען וואָס האָבן גערויעט אין מיין קאָפּ, האָבן מיך געמאַטערט, נישט געווּוסט וואָס צו טאָן. פלוצים איז מיך באַפאַלן אַ תאווה־געפיל. כ׳האָב אַ כאַפּ געטאָן דעם הילצערנעם לעפל, אים שנעל אויפגעבונדן און אַריינגע־כאַפּט אין מויל עטלעכע ברעקלעך ברויט.

די שטויביקע און פאַרזאַמדיקע שטיקלעך ברויט, האָבן געקריצט אין מויל צווישן די ציין. טויזנטער טעמים האָב איך געפילט קייענדיק די פּיצלעך ברויט. אויפעסנדיק עטלעכע שטיקלעך, האָב איך געפרווּוט נעמען נאָך עטלעכע שטיקלעך און אויך איבערגעלאָזט עטלעכע קרישקעס צו פאַרברענען. אָבער ענדיקן קייען האָב איך נישט געקענט גובר זיין דעם הונגער־לוסט און אויסגעליידיקט דעם גאַנצן לעפל. נאָך דער נאַכט־„סעודה", האָב איך צוריק פאַרבונדן דעם לעפל מיט דער ווייסער שמאָטע, אים אַוועקגעלייגט אויף זיין פריערדיקן אָרט און בין אַ „בארויקטער" צוריק אַריין אין בעט. נאָכן שטילן מיין תאווה האָט מיר באַהערשט אַ פחד. הענט און פיס האָבן אָנגעהויבן ציטערן. ס׳האָט מיך באַגאָסן אַ שווייס. כ׳האָבן אָנגעהויבן הערן אַ מאָדנע קול: „אויסווּורף, וואָס האָסטו געטאָן? !". כ׳האָב זיך צעווייגט, חרטה געהאַט פאַרן אויפעסן די שטיקלעך ברויט. מורא געהאַט

פֿאַרן טאַטן, אַז ער וועט מיך „מקיים פּסק זיין" פֿאַר דער „גניבה". כּמעט אַ גאַנצע נאַכט האָט מיך געמאַטערט דער פּחד. פֿאַרטאָג בין איך קוים איינגעשלאָפֿן.

ערב פּסח אין דער פרי, האָט מיין טאַטע מיך אויפגעוועקט. קוים קוים האָב איך געעפנט די אויגן. כּבין געווען מיד און שלעפֿעריק, צוליב נעכטיקן אַרבעטס טאָג איז שטוב מיטן צוהעלפֿן דער מאַמען און די נאַכט־מלאכה... אָבער באַלד האָב איך זיך דערמאָנט אין דער „גניבה". דערזעענדיק דעם טאַטן פֿאַר די אויגן, איז מיך באַפֿאַלן אַ חרטה־געפיל. כ׳וועל אים בעטן, ער זאָל מיר מוחל זיין. אײדער אָבער כ׳האָב צייט צו רעדן איין וואָרט, האָט מיין טאַטע מיר געזאָגט: „שמואל, שטיי אויף, מיר׳ן גיין פֿאַרברענען דאָס חמץ". „איז מעגלעך, אַז ער ווייסט דאָס גאָר נישט, וואָס כ׳האָב בײנאַכט אָפּגעטאָן?" האָב איך זיך זעלבסט געפרעגט. „נו שמואל, קום, קום!, מ׳דאַרף פֿאַרברענען דאָס חמץ" האָט ער איבערגעחזרט זיין באַפֿעל. שנעל בין איך אַרויס פון בעט, זיך אָנגעטאָן, אַרומגעוואָשן און מיטגע־גאַנגען מיטן טאַטן. מיר זענען אַריינגעגאַנגען צו יענקיל קאָפּערס ברעטער־סקלאד, וואָס איז געווען נעבן אונדזער הויף. מיר האָבן צוזאַמענגענומען עטלעכע שפּענער (האַלץ אָפּפאַל), זענען געגאַנגען ביזן סוף הויף ווו מיר האָבן געווויגט. דאָרט האָבן מיר אַוועקגעלייגט די שפּענער, זיי אָנגעצונדן און דער טאַטע האָט אויפן פּייער אַרויפגעלייגט דעם פֿאַרבונדענעם, הילצ־ערנעם לעפֿל מיטן חמץ און מיטן התלהבות אָנגעהויבן בעטן: „כל חמירא — דאָס גאַנצע חמץ, וואָס געפינט זיך אין מיין רשות. אַלץ וואָס איך זע אָדער כ׳האָב נישט געזען, דערקלער איך אַלס הפקר".

די שמאַטע אַרום דעם לעפֿל האָט זיך אויסגעברענט און מ׳האָט דערזען אַז דער לעפֿל איז ליידיק. מיין טאַטע האָט באַלד אַ בייזן קוק געטאָן אויף מיר און געקוקט אויפן ליידיקן לעפֿל. זיין ערנסטע בייזקייט איז כהרף עין פֿאַרשוווּנדן און אין זיינע אויגן האָבן זיך צעגלאַנצט טרערן. „אוי וויי איז מיר" האָט ער געזיפצט, „א, מיין גאָט אין הימל. זיי מיר מוחל פֿאַר מיין ברכה לבטלה". דערזעענדיק מיין טאַטנס פֿאַרטרערטע אויגן, זיין צער, הערנדיק זיין זיפצן און אָנשטאָט מיך אויספֿאַטשן, בעט ער גאָר מחילה ביי גאָט פֿאַר זיין ברכה לבטלה, האָב איך זיך צעווויינט, כ׳האָב

מיין טאַטן אַנגעכאַפּט ביי דער האַנט און ווייַנענדיק געבעטן: „טאַטע, איך בין שולדיק". כ׳האָב זיך צו אים פעסט צוגעטוליעט און צעווייַנט. מיין פאָטער האָט מיך צוגעדריקט צו זיך; אויך ער זיך צעווייַנט. „וויין נישט מיין קינד", האָט מיין פאָטער מיט אַ ווייַנענדיק קול זיך צו מיר געוואַנדן: „גאָט איז אַן אל רחום וחנין. אויך ער איז אַ פאָטער. ער וועט דיר מוחל זיין".

אַזוי ווייַנענדיק זענען מיר ביידע געשטאַנען צוגעדריקט אייַנער צום צווייטן און געקוקט ווי דער ליידיקער חמוצדיקער, הילצערנער לעפל ווערט פאַרברענט.

זילברשטין שמואל

זילברשטין שמואל בן יוסף נולד בגריצה בשנת 1909. בימי נעוריו למד בבית המדרש הקטן ברחוב פילסודסקגו הידוע „בית המדרש של הרבי מקוזשניץ" וגם ב„שטיבל" של הרבי מפיאַסטשנה זצ"ל. שמואל היה פעיל בתנועה הציונית. היה ממייסדי התנועה הציונית סוציאליסטית „דת ועבודה", עלה ארצה בשנת 1933. עזר בקליטת עולים. חבר בועד ארגון יוצאי גרוייץ בישראל. שמואל כותב: „כל חבר ממשפחת עולי ויוצאי גרוייץ בישראל ובעולם יקר לי. אני אוהב אותם, כי הם מזכירים לי את חיי הילדות והנוער בגריצה. שם נלחמנו וחלמנו על אידיאלים נשגבים, על דרור לעולם וחופש לאדם וחופש לכל עם ועם. היו ימים ולא נשכח אותם לעולם.

שמואל התמסר במסירות בחודשים האחרונים בהוצאת החוברת „קייני־מאַל נישט פאַרגעסן" ואחר פטירתו של ש. קטלר ז"ל שמואל משתדל לרכז כל עניני הארגון. בארגון מוכר כאיש בעל החלטה וכושר ביצוע. תודות להשפעתו י. ב. אלטרמן התחיל את עבודתו בעריכת החוברת ותודות לפעילותו ועד ארגון החליט להוציא החוברת לאור.

הנה אלטרמן

נולדה בגריצה בשנת 1920. בעיירה היתה פעילה ב„הנוער הציוני". בשנת 1939 התחתנה לי, ב. אלטרמן. בחודש המלחמה ספטמבר 1939 היו בורשה. לאחר זה חזרו לגריצה. בעלה ברח לביאליסטוק. בחודש ינואר 1940 ברחה מורשה והגיעה במצב הריון לביאליסטוק. שם נולדה

בן חיים. בחודש יולי 1940 חלתה יחד עם הבן הרך. במצב קשה עם חום גבוהה :40 מעלות של הנה וחיים גורשה כל המשפחה מביאליסטוק למחנה עבודה ברוסיה. חודש ימים המשפחה היתה בנסיעות עד שהגיעו למחנה עבודה ביערות ע״י עיר ולוגדה (וולוגדוסקה אובלסט) בדרך הנה הבריאה אבל חיים חלה על דלקת ריאות. רופא יהודי מבין המגורשים קבע שהילד צריך באופן דחוף להגיע לבית החולים. ההורים כמובן פנו מיד למרכז המחנה, איש נ.ק.וו.ד. בבקשה להעביר את הילד, בן כמה חודשים, במצב קשה לבית־החולים. מרכז המחנה, איש נ.ק.וו.ד. התנגד בכל תוקף להעביר את הילד החולה לבית־החולים באומרו : שימות („פוסקאַי זדוכניעט״). למרות כל המאמצים של הרופא המקומי הילד מת. לאחר פטירתו של הילד מרכז המחנה נתן סוס ועגלה והודיע לאביו (י. ב. אלטרמן) „סע לבית הקברות ואתה לבד חייב לקבור הילד״. במחנה עבודה היו עד לשיחרור של כל אזרחי פולניה לאחר ההסכם הידוע עם שיקורסקי. ברוסיה היתה יחד עם בעלה בכל מיני מקומות. עבדה במטבחים, בגני ילדים וכל מיני עבודות קשות. בשנת 1945 נולדה להנה ולי. ב. אלטרמן בת צפורה ואז נתקבלה

משפחת אלטרמן
מ י מ י ן : אברהם, מאיר און צפורה גולן (אַלטערמאַן) הניה און י.ב. אַלטערמאַן

פקודה לעזוב את רוסיה. בשנה זו המשפחה הגיעה לפולניה לעיר שטעטשין. מספר חודשים היו בקיבוץ ושוב נסעו לגרמניה המערבית. בגרמניה עבדה בתור גננת במחנה ד.פ. באולם בגן ילדים. בעלה, י. ב. אלטרמן, היה סופר בעתון "דאס וואָרט" במינכן. בשנת 1949 עלתה יחד עם המשפחה לישראל לחדרה.

עובדת כמטפלת בגן ילדים. פעילה בארגון אמהות עובדות וחברת מזכירות ארגון אמהות עובדות בחדרה.

בשנת 1949 נולד הבן אברהם.

גוטשאַ גרינאו (פון דער היים ווייגענסבערג), שעיה סטעלמאַכס טאַכטער. די שוועסטער פון הניה האַמער. אין די מלחמה־יאָרן געווען אין

גוטשאַ גרינאו

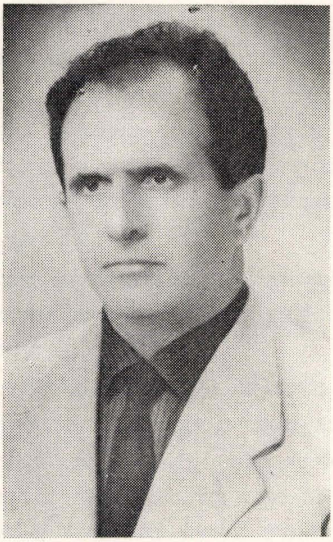
די לאַגערן: אַשוויענטשים, מאַידאַנעק און סקאַרזשיסקאַ. גוטשאַ איז ניצול געוואָרן על־פּי־נס.

זי האָט עולה געווען קיין ישראל אין יאָר 1949. וווינט אין בני־ברק.

גוטשאַ ווייגענסבערג

המר דוד

המר דוד בן אברהם משה נולד בשנת 1916 בגריצה למשפחה הידועה בעיירה כפעילה בתנועה הציונית. דוד הוא בעל השכלה אקדמאית: גמר אוניברסיטה ורכש מקצוע כצייר. מהמקצוע הזה הוא מתפרנס עד היום.

המר דוד

את פעילותו הציבורית התחיל דוד עוד בימי נעוריו: בגריצה היה מזכיר של קרן הקימת לישראל, ההסתדרות הציונית הכללית והנוער הציוני, בהתנדבות. עבור עבודתו המסורה קיבל פרס: „חזק ואמץ" ממרכז הנוער

העובד בורשה. בתקופת המלחמה, עד שנת 1945, שירת שנתיים בצבא ארה"ב בתור תותחן נגד מטוסים עד שנפצע ונקבע לו נכות בבתי חולים צבאיים ובבתי חולים אזרחיים בארצות הברית. לאחר מלחמת העולם השניה למד שנתיים ע"ח ממשלת ארה"ב, לפי חוקי החולים המשוחררים, באוניברסיטה. של מינסוטה. כאמור דוד המר הוא צייר מקצועי. יצירותיו הוצגו מספר פעמים והביקורת היתה חיובית. דוד עלה ארצה בשנת 1959, התיישב בחולון, שם הוא גר עם משפחתו עד היום.

דוד כותב לנו:

„אני הייתי בין הראשונים להתגייס לצבא ארצות־הברית במרץ 1941. אז הצבא לא היה מוכשר לצאת למלחמה באותו זמן עד שמצב חרום הוכרז וידיעות התחילו להגיע לאמריקה אודות הכוונות של היטלר והאמת אודות המתרחש אצלו. התעשיה לא היתה מוכנה ליצר את הציוד הדרוש לצרכי מלחמה מעבר האוקינוסים. המצב הזה נשתנה במהרה. אחרי זמן יחסי קצר, התעשיה התחילה ליצור בקני־מידה שהעולם לא ידע וארצות־הברית היתה מסוגלת לספק את הציוד הכבד לרוסיה בזמן גורלי לקיומה, בשעת מאבק נגד הגרמנים.

אחי דניאל שרת שלוש שנים בצבא ארצות־הברית ונשלח לצפון אפריקה, איפה הקורפוס האפריקני של גנרל רומל היה הגורם לדאגת גורל ישובנו בארץ־ישראל.

בצבא הייתי חייל תותחן נגד מטוסים. אז בעולם המדיציני והמחקר לא היה מפותח באיזה מדה נשק מסוגים שונים ותחמושת מקליברים מסוימים משפיעים על הבריאות. בגלל מצב הבריאות עברתי לחיל ההנדסה ואחרי שנתיים וחצי של שרות צבאי פעיל נשלחתי לבית־חולים צבאי ואחרי כן לבית־חולים לחיילים משוחררים בניו־יורק. שם קבעו במשך שנה שאיני מוכשר להמשיך לשרת בצבא. בבית־חולים בניו־יורק קבעו לי 100% נכות.

לפי אורך תקופת השרות הצבאי בארצות־הברית, חייל משוחרר זכאי לקבל חינוך חופשי. גם אני הייתי שלוש שנים וחצי תלמיד באוניבר־סיטאות שונות בארצות־הברית והשתלמתי בלימודים מקצועיים ואקדמאיים.

את החנוך העברי היסודי קבלתי בגרוייץ בבית־ספר „תרבות" שהורי ז"ל היו בין המארגנים והמיסדים. האמא שלי בת־שבע ז"ל שבקרה בארצות־הברית אצל קרובי מלפני יותר מ־40 שנה, הביאה תרומות מקרובנו בשביל בית־הספר „תרבות". הדוד שלי, משה סיסלר ז"ל, (אח של האמא שלי ז"ל) שרת בגדוד העברי בארץ־ישראל. האבא שלי אברהם משה המר ז"ל היה יו"ר ההסתדרות הציונית הכללית וחבר עירית גרוייץ.

דוד המר

בשנת 1932 כשהתכוננו לעלות לישראל אבי ז"ל מת. אז לא יכלנו לנסוע לארץ־ישראל. אני ואחי דניאל נסענו לארצות־הברית בשנת 1938 וגרנו אצל קרובנו בסינט־פול, מינסוטה. עשיתי מאמצים להביא את משפחתי לאמריקה אבל בגלל המלחמה הדבר היה אי־אפשרי. לא הכל שחשוב נכתב אודותי ומשפחתי. באופן כללי אני מופיע ב„מגילת גרוייץ" בין האלו שהיו בין החברים האקטיביים ביותר בתנועת „הנוער־הציוני" אבל שום דבר לא נזכר אודות עבודתי בלי שכר בתור מזכיר הקרן הקימת לישראל וההסתדרות הציונית והעבודות שתרמתי בתור צייר למען השוק של קרן קימת לישראל.

גם השתוממתי ששום דבר לא נזכר אודות בקורו של ח"כ יצחק גרינבוים ז"ל, מי שהיה חבר הסיים הפולני. כמו שרוב המבקרים מורשה וכן גם כ"ח גרינבוים ז"ל זכה לקבלת פנים יפות אצלנו ואבי ז"ל ברך אותו על הבמה בשעת הופעתו בקולנוע „אפולו" בגרוייץ, בתור יו"ר ההסתדרות הציונית בעיירה. אני לקחתי אתי לאמריקה את תולדות חייו של אבי ז"ל בצורה לא גמורה. אחי יעקב ואחותי גיטל עם בעלה ישעיהו נשארו בגרוייץ וגורלם לא ידוע.

בודאי הושמדו יחד עם יהודי גרוייץ. יהיה זכרם ברוך.*

* * *

אחי יעקב ואחותי גיטלה עם בעלה ישעיהו נשארו בגרוייץ ולא ידוע לנו גורלם.

בודאי נשמדו יחד עם כל יהודי העיירה.

יהיה זכרם ברוך!

* * *

כדאי לציין שבן־עירנו הצייר דוד המר תרם מספר מיצירותיו — תמונות — למנהיגי המדינה: להנשיא זלמן שזר, שהצטלם עמו בזמן מסירת המתנה לבית הנשיא, צייר פורטרט אישי לשר התיירות מר משה קול ומסר את המתנה בזמן שהשר ביקר בלוס אנג'לס — קליפורניה. תרם גם תמונה להנשיא המנוח יצחק בן צבי ז"ל. כ"כ תרם תמונה ל„הנוער הציוני".

דוד ממשיך בעבודתו האמנותית עד היום ומתכנן להציג את יצירותיו בתערוכה באחד האולמות בתל־אביב.

---

* מר דוד המר לא שלח לנו שום פרטים על פעולות אביו בגרוייץ וכנראה לא ענה לפנייתינו בתקופת הוצאת הספר „מגילת גריצה".

אברהם משה המר ז"ל

בית א.מ. המר היה מוכר בעיירה כ„בית ציוני גרוייץ". אברהם משה פעל הרבה למען הציונות ותרם מכספו לקרנות קרן קיימת, קרן היסוד ובית הספר „תרבות". זמן רב כיהן כיו"ר ההסתדרות הציונית וחבר עירית גרוייץ. היתה תקופה שהוא מסר את ביתו לקבוצת חלוצים בכדי לאפשר להם בהכשרתם לעליה.

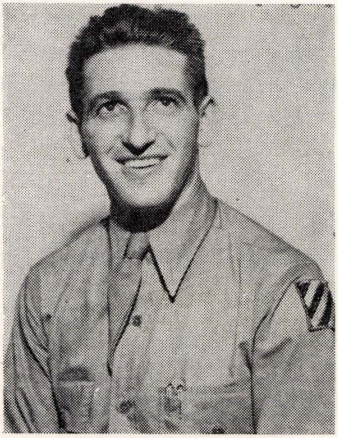
אברהם משה היה יהודי מסור עם לב חם. כל פעם היה מוסיף להקדיש את זמנו בכדי לטפל בבעיה יהודית: פרטית או ציבורית. השתתף בעסקת קניית קרקעות בארץ ישראל.

חבל אל תיאבדין.

עם פרסום צילום „קטע ממכתבו לילדים", אנו רואים את האיש אברהם משה המר זכרונו לברכה.

דניאל המר

נולדתי בפולניה. בשנת 1938 כשהייתי בן 18, נסעתי לארצות־הברית. הלכתי לבית הספר ללמוד אנגלית. עבדתי במשרה חלקית אצל דודי בבית חרושת שלו לצפוי כסאות לאוטומובילים.

אחי דניאל לאחר שחזר לאמריקה מפעולה
צבאית בצפון אפריקה

המלחמה באה. כמו מיליוני אמריקאים אחרים הייתי בשירות צבאי מחודש פברואר 1942 עד חודש אוקטובר 1945.

עם תעודת שחרור כבוד חזרתי למינאפוליס איפה למדתי באוניברסיטה של מינסוטה. למדתי במשך שנתיים באוניברסיטה זו. אחרי כן המשכתי את לימודי במכון אמריקאי לסחר חוץ אשר סיימתי בשנת 1949.

כשגמרתי את החנוך הפורמלי, נכנסתי לעולם המסחר, באתי לגור בסן־פרנסיסקו. עם שותף היה לי מספר מפעלים של משחקי ילדים, משרה למכירה כוללת, תפקיד הנהלת קשרים עם חנויות גדולות הקונות משחקי ילדים. את זה עשיתי במשך שנים אחדות עד שהתחלתי להכנס לשדה של עניני כסף.

בחודש יולי 1959 התחלתי קרירה חדשה עם **אינופטורם דיוורסיפיד** אחד המוסדות החשובים ביותר לעניני כסף בארה״ב במשך אחת עשרה שנים יעצתי לאנשי מסחר ומשפחות בסן־פרנציסקו וסביבתה בהשקעות, קרנות משותפות, בטחון חיים ותכניות כספיות אחרות.

אני בקרתי במדינת ישראל בספטמבר האחרון והתאהבתי בה. אחרי חזרתי לארצות הברית התקשרתי עם המשרד המקומי לעליה ואני עושה את ההכנות דרך המשרד הזה לעלות לישראל. אני מקוה לגמור עם העסקים שלי קרוב לגמר השנה ולהיות מוכן לנסוע לישראל בערך באותו זמן.

המר הנה

המר הניה, בת ישעיה ויגנסברג, נולדה בשנת 1916 בגריצה. מקצועה מטפלת ילדים. בגריצה היתה פעילה בתנועה הציונית. ביצעה בהצלחה כל המשימות שהוטלו עליה. השתתפה בארגון פעולות תרבות, במיוחד בארגון ערבי תרבות „קסטל־אוונטן". נבחרה לועדת נשים ע"י „לינת הצדק" בעיר. „בתקופת מלחמת העולם השניה, הייתי במחנה ריכוז", מספרת הניה, „במחתרת ופעלתי יחד עם העצירים בצ'רניקוב, ע"י ורשה, מאידנק ואושוינצים. השתתפתי בפעולות מחתרתיות נגד הנאצים בקבוצת „אַנטעק צוקרמן". בנס ניצלתי ממות במחנה מאידנק. הסיפוק הגדול שהיה לי בהיותי במחנות היה לעזור להאנשים האומללים בכל האמצעים וה־אפשרויות. התחלקתי עם סובלי רעב בפרוסת לחם אחרונה. זכור לי: לאחר המלחמה טיילנו בעיר לודז'. ניגשה אלינו גברת מגונדרת ומהודרת ושאלה את בעלי יוסף אם אני אשתו. בעלי כמובן ענה „כן". אז אמרה האשה: „הלואי שכל הבנות היהודיות תהיינה כמו רעיתך. איך היא עזרה לאנשים ללא שום ענין לקבל תמורה. אני לא היכרתי את האשה הזאת ושאלתי אותה: „מי את גברתי?" „אני אחת מאלה שעזרת להם. אני עתונאית ונוסעת לאטליה. טוב שפגשתי אותך יש לי הזדמנות להודות לך". מקרה דומה היה לי בתל אביב: הלכתי ברחוב ניגשה אלי אשה עם בעלה וילד. האשה חיבקה אותי ואמרה: „הניה את הצלת אותי, נתת לי מים לשתות בזמן שהייתי צמאה עד התעלפות. עוד מקרה: ביום האחרון של פסח (גרתי אז באבו כביר) באו אלינו החברים מאיר הימלשטין ז"ל עם בת דודתו הינדה הימלשטין — כעת היא בשודיה — בשם מורדנפלד. האשה חבקה אותי עד בכי ואמרה: „אני שמחה לפגוש אותך! את זוכרת שנתת לי ספל עם אוכל? הם שהו אצלי זמן רב. בילינו יחד. פעם אחת (זה היה

חורף) באה גברת הינדה ארצה עם בעלה משבדיה כתיירת ואז הארגון החליט לארגן לכבודה קבלת פנים אצל משפחת י. וגניה רינקביץ, בפגישה זו השתתפו החחברים: קופל זנגר, משפ' גרינפרב ומשפ' הימלשטין. גברת הינדה מורדנפלד אמרה לנוכחים: שאף פעם לא תשכח איך הניה עזרה לה ולאחרים, מבלי להכיר אותם אפילו. גם לגב' חנה בראון מגריצה, שגרה היום בארגנטינה, עזרתי בהיותה במצוקה".

בשנת 1949 עלתה הניה ארצה ומיד התקשרה עם ועד ארגון יוצאי גרוייץ והתחילה לפעול במחלקה לעזרה סוציאלית: הגשת עזרה ועידוד לחולים, נזקקים. עבור מסירותה הארגון מכבד אותה כל שנה להדליק גרות זכרון בזמן האזכרה השנתית.

גרינפרב אריה (לייבל)

גרינפרב אריה בן משה נולד בגריצה בשנת 1905. בהיותו עוד נער הצטרף לתנועת הפועלים: למפלגת פועלי ציון (ימין). במפלגה היה פעיל בארגון פעולות ובהנהלת הסניף המקומי. שאיפותיו היו לעלות לארץ ישראל והיה בין הראשונים, שנרשם לעליה וגם בין ראשוני הנוער שעלו בשנת 1925. בהגיעו ארצה התפרנס ממלאכה, שהוא עסוק עד היום: מנהל

לייבל גרינפאַרב

בית מלאכה לנעליים בתל-אביב. היה פעיל באגודה המקצועית, בהתאחדות בעלי מלאכה וזמן מסויים היה חבר הנהלת מרכז התאחדות בעלי מלאכה בישראל.

בארגון יוצאי גרוייץ משתתף באופן פעיל מיום היווסדו. במשך שנים אריה גרינפרב הוא חבר הנהלת הארגון, פעיל בכל שטחי הפעולות. במיוחד בפעולות כספיות. אין ענין שאריה גרינפרב לא לקח חלק פעיל בהחלטות הועד והוצאת לפועל. תודות למסירותה של רעיתו בתיה ז"ל, ביתו הפך כ„בית יוצאי גרוייץ" במשך שנים רבות. כל הישיבות, פגישות קבלות פנים לאורחים התקיימו בבית אריה ובתיה גרינפרב. ביתם מוכר בין יוצאי גרוייץ בארץ וחוץ לארץ.

אריה מצטיין בגלוית לבו, בעוז ובכושר החלטה. כמו כן מוכר אריה כאיש פשרות ו„עושה שלום". במשך 28 שנות קיום של ארגון יוצאי גרויץ בישראל התקיימו הרבה בירורים אישיים, ויכוחים, חילוקי דיעות סוערים ויש לציין כי בלי התפשרות לייבל, הארגון היה סובל ממשברים חמורים וקשים. תודות לכושרו לשכנע „היריבים" בלא כדאיות של העקשנות הענינים הסתדרו והארגון המשיך את פעולותיו.

משפחת גרינפרב

פריד אליעזר

אליעזר פריד בן יצחק דוד נולד בשנת 1911 בגריצה. בעיירה היה פעיל בתנועת הנוער הציוני, דת ועבודה — אחד ממייסדי התנועה בועד הציונים הכלליים בגריצה. השתתף בפעולות תרבות השתתפות פעילה.

לארץ ישראל עלה בשנת 1933. חי עם משפחתו בחיפה. מנהל חנות.

אליעזר פריד

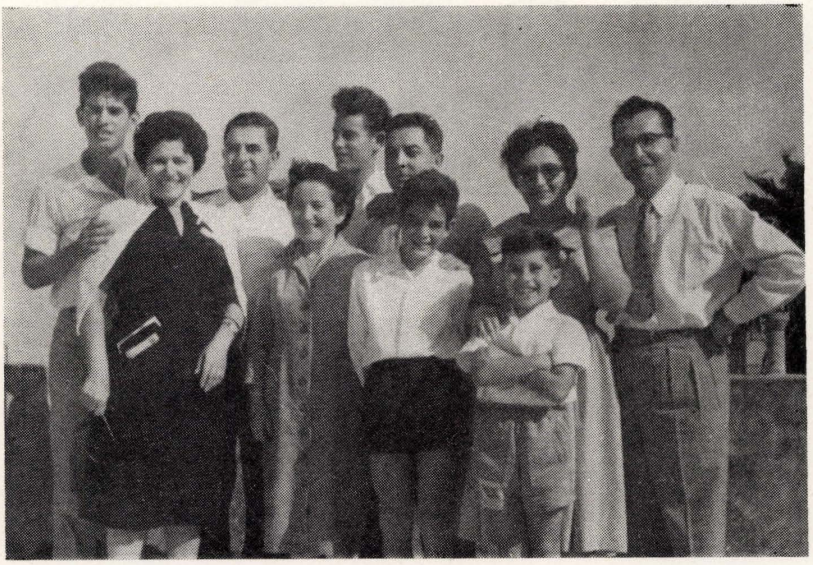
אליעזר פעיל בהתאחדות הסוחרים — חבר בהנהלת התאחדות הסוחרים הכללית וחבר מרכז של המפלגה הליברלית. נבחר כחבר בועד ארגון יוצאי גרוייץ בישראל. הוא נמנה כאחד מחברי הארגון הנאמנים נענה לכל קריאה, במיוחד לקריאה כספית. תורם לארגון ביד נדיבה ומשתתף בפעולות תרבותיות של הארגון.

עוד מימי נעוריו אליעזר מצטיין במסירותו ונאמנותו לחבר. נשאר נאמן להשקפותיו, נאמן לבני משפחתו, סגולה שרכש מהוריו, ונאמן לבני עירו.

זוכרים אנו איך אליעזר פעל בדביקות לארגן את התנועה: „ד ת ו ע ב ו ד ה". היה בין מארגני הסניף בגריצה. החברים במרכז דת ועבודה בוורשה: ויסבוים והלברשטט ז"ל שאלו פעם: „האם אליעזר מסכים"? התחשבו מאוד עם דעותיו וידעו באם א. פריד יסכים ויבטיח משהו, הדבר יקום.

זוכרים אנו איך אליעזר ארגן ערבי תרבות (קעסטל־אַוונטן) בחדרי בית הספר „תרבות" ברחוב פילסודסקי. דאג לכל פרט קטן: השתתף בויכוחים „סוערים" וכל פעם הביע דעות משלו בענינים שעמדו אז „ברומו של עולם". לאחר עליתו לארץ חברי התנועה הרגישו את החסר. אף אחד לא מילא את מקומו שנשאר ריק.

בסוף יש לציין, שאליעזר אוהב לכבד את הזולת להתיחס לכל דבר ברצינות ובאם מבטיח לא יאכזב.

משפחות יהושע ואליעזר פריד

קורנוסר הרשל

נולד בשנת 1908 בגריצה, בן מוטל. מקצועו טבח; בזמן המלחמה חי עד שנת 1943 ברוסיה, שירת בצבא אדום. משנת 1943 היה במחנה מידאנק. עלה ארצה בשנת 1957.

קאַרנוואַסער הערשל

מינץ אליעזר

נולד בשנת 1921 בגריצה, בן צבי (הרשל), מקצועו שרברב. בגריצה היה פעיל בתנועת „דרור", היה בהכשרה. עד שנת 1940 היה בפולין ומאז ברוסיה, שירת בצבא אדום משנת 1942 עד שנת 1944. בשנת 1944 גויס לצבא הפולני ולחם עד גמר המלחמה. עלה ארצה בשנת 1946. ער, עוקב ומתענין על הפעולות בארגון יוצאי גרוייץ בישראל.

ריטר הנה

נולדה בשנת 1903, פנסיונרית, בגריצה השתתפה בפעולות „פועלי ציון". בשנות המלחמה חיה בברית המועצות. עלתה ארצה בשנת 1967 יחד עם בעלה יקותיאל ז"ל שנפטר בשנת 1970 בעיר חולון. בתה, מהנדסת סטלל ובן גרים ברמת־אליהו.

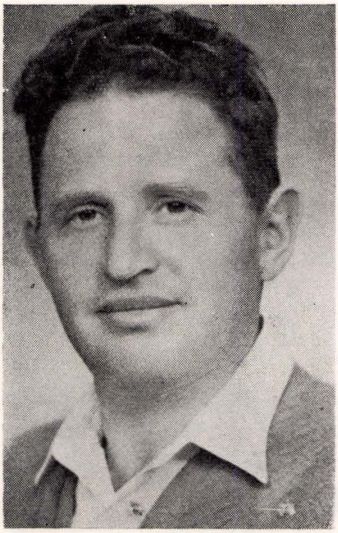

הנה דבורה ריטער פון דער היים ראַטבלאַט

בן יוסף (ויסקוס) זליג

נולד בשנת 1919 בגריצה, בן יוסף — מקצועו אופה, בזמן המלחמה חי ברוסיה במחנה ריכוז, עלה ארצה בשנת 1943.

ווין אהרון

ווין אהרון

נולד בשנת 1926, בן שלמה, מקצועו שוטר, בשנות המלחמה חי בגריצה ובמחנות ריכוז. אהרון הוזמן מספר פעמים לגרמניה, הופיע בבתי משפט בתור עד נגד הנאצים ונגד פושעי מלחמה שקבלו מאסר עולם. עלה ארצה בשנת 1947.

וינברג אברהם

נולד בשנת 1925 בן שמואל דוד, בוגר ישיבה, מקצועו לוטש מתכת — בזמן המלחמה חי בפולניה — עלה ארצה בשנת 1947.

שניי פולה

נולדה בשנת 1915, בת נחמן, בזמן המלחמה חיה ברוסיה עלתה ארצה בשנת 1957.

ריכמן לייב

נולד בשנת 1923 בגריצה, הוריו: חיים ומלכה לאה גרו ברחוב רדומסקה 13 בבית הרשקה רוזנבאום (אביו היה מוכר בשם „חיים בלאכאזש) היו לו 3 אחיות ו־4 אחים. גם לייב הוא פחח וממקצועו מתפרנס בכבוד. לייב כותב: „דודי היה יוסף טפר־כתב בקשות. בתקופת המלחמה הייתי בגיטו ורשה 3 שנים עד המרד הידוע. כל המשפחה מתו

רייכמאַן לייב און פרוי

מרעב. לאחר המרד הייתי נע ונד בכל מיני מקומות. מאוד קשה היה לי. נפצעתי מספר פעמים. מקרה אחד אינני יכול לשכוח: ברחתי מגיטו ורשה ובקושי הגעתי לגריצה. ברצוני היה לקחת מה שהוא מביתי. פגש אותי אחד פחח בשם דארמבוס ושאל אותי: „למה אין לך על היד מגן דוד ולמה ברחת מגיטו?" איים: „אם לא תברח מגריצה אמסור אותך לז'נדרמריה". נאלצתי לברוח מגריצה לגיטו ורשה". עלה ארצה ב־1944

הנה ווייגנסבערג־האַמער דערציילט *

„אין דער תקופה פון אומקום בין איך געווען אין די קאַנצענטראַציע־לאַגערן מאַידאַנעק און אַשוויענטשים. געווען דאָרט טעטיק און דער אונטער־גרונט־באַוועגונג אין דער „אַנטיק צוקערמאַן גרופּע". געווען אויך טעטיק

הניה האַמער

יעקב ווייגנסבערג
ברודער פון פיניע האַמער און גיטל גרינאו. געפינט זיך היינט אין דייטשלאַנד

אין צערניאַקאָוו נעבן ווארשע. צוזאַמען מיט די אַרעסטאַנטן האָבן מיר אויסגעפירט אייניקע אַקציעס.

אין מאַדיענק בין איך על־פי־נס ניצול געווארן פון טויט. די גרעסטע באַפרידיקונג איז פאַר מיר געווען בשעה כ׳האָב געהאַט אַ מעגלעכקייט אין

---

* די טאַכטער פון ישעיהו, געפונען אין גריצע ישעיה סטעלמאַך, געווינט אויף דער וואַרשעווער גאַס.

די לאַגערן יענעם צו העלפן. באַמיט האָב איך זיך העלפן מענטשן מיט אַלע מעגלעכקייטן און מיטלען.

איך ערינער זיך: נאָך דער מלחמה האָבן מיר שפּאַצירט אין דער שטאָט לאָדזש. עס איז צו מיר צוגעקומען אַ עלעגאַנטע דאַמע און געפרעגט מיין מאַן אויב איך בין זיין פרוי. מיין מאַן האָט פּאַרשטענדלעך באַשטעטיקט איר פראַגע. די פרוי האָט דאַן געזאָגט: „הלואי זאָלן אַלע יידישע טעכטער זיין אַזוי ווי דיין פרוי. זי האָט געהאָלפן מענטשן אָן אַ שום אינטערעס און נישט צו נעמען באַצאָלט".

איך האָב די פרוי נישט דערקענט און איר געפרעגט: „ווער זיינט איר מאַדאַם?".

איך בין אַ זשורנאַליסטן, פאַר קיין איטאַליע. גוט וואָס איך האָב אייך געטראָפן. דאָס איז אַ גוטע געלעגנהייט אייך צו דאַנקען. איך בין איינע, וואָס איר האָט מיר געהאָלפן".

אַן ענלעכער פאַל האָט פּאַסירט אין תל־אביב:

כ׳בין געגאַנגען אין גאַס. צו מיר איז צוגעגאַנגען אַ פרוי מיט איר מאַן און אַ קינד. די פרוי האָט מיך צו זיך צוגעדריקט און געזאָגט:

„הניה, דו האָסט מיך גערעטעוועט. האָסט מיר געגעבן צו טרינקען וואָסער אין אַ מאָמענט ווען כ׳בין געווען אַזוי דאָרשטיק ביז צום חלשן".

נאָך אַ פאַל: אין לעצטן טאָג פּסח (געווינט האָבן מיר דאַן אין אבו כביר) זענען צו אונדז געקומען חבר הימעלשטיין מיט זיין פעטערס טאָכטער הינדע הימעלשטיין (איצט איז זי אין שוועדן, הייסט מאָרדענ־פעלד). די פרוי האָט מיך שטאַרק געדריקט און מיט טרערן אין די אויגן האָט זי געזאָגט: „עס איז פאַר מיר אַ פרייד דיר צו טרעפן. דו געדענקסט ווען דו האָסט מיר געגעבן אַ טעפּל מיט עסן?".

זיי זענען ביי אונדז געווען אַ לענגערע צייט. מיר האָבן צוזאַמען פאַרברַאַכט. איינמאָל איז הינדע געקומען פון שוועדן מיט איר מאַן אַלס טוריסטן. דער ארגון האָט דאַן איינגעאָרדנט אַ קבלת־פּנים פאַר די געסט. די מסיבה איז פאָרגעקומען בייַ די גריצער לאַנדסלייט גוט באַקאַנטע שטוב פון די משפּחה יעקב און גניה רינקעוויטש. אין דער

אויפנאַמע האָבן דעמאָלס אַנטייל גענומען די משפחות: זילבערשטיין, פריידנבערג, גרינפאַרב, הימעלשטיין, קאַפל זאַנגער.

גברת הינדע מאַרדנפעלד האָט דאַן געזאָגט צו די אַנוועזנדע: „קיינמאָל וועל איך נישט פאַרגעסן ווי אַזוי העניע האָט מיר געהאָלפן און אויך אַנדערע, וועלכע זי האָט גאָר נישט געקענט".

אויך די גברת הניה בראון פון גריצע, וועלכע ווינט אין אַרגענטינע, האָב איך געהאָלפן ווען זי איז געווען אין אַ נויט.

האָמער יוסף

האָמער יוסף, געבוירן אין יאָר 1903, חיים אייזיקס זון פאָך: שוסטער. אין די מלחמה יאָרן געווען אין דייטשישע לאַגערן. עולה געווען אין לאַנד אין יאָר 1949. טעטיק אין ארגון יוצאי גרויץ אַלס אַקטיוועור פאַרוואַלטונגס־מיטגליד.

חבר האָמער דערציילט:

„זייענדיק אין לאַגער סמאָלענסק מיט נאָך גריצער יידן, איז אין אַ ווינטער־טאָג פאַרגעקומען אַ סעלעקציע פון אַלע יידן. מיר זענען געשטאַנען אין דריי שורות איינער אונטער דער צווייטן. איך בין דאָמאָלס געשטאַנען אין דער ערשטער שורה. די דייטשן זענען אַדורכגעגאַנגען, אַנגעקוקט גוט יעדן איינעם און ווער עס איז זיי נישט געפעלן געיוואָרן, האָבן זיי געמאַכט אַ פינגער־צייכן, ער זאָל אַרויסגיין פון דער שורה, אַנגעווייזן אַן אָרט אין דער זייט. די וואָס זענען אַרויס פון דער שורה האָט דאַן געהייסן אַ זיכערער טויט.

חיים־שאול גראָמאַנס פאָטער, ישראל בלאַכאַזש, איז דאַן געשטאַנען נעבן מיר און זיין זון הינטער מיר.

ווען די דייטשע ס.ס.־לייט זענען פאַרביגעגאַנגען, האָבן זיי חיים־שאולן אַרויסגענומען פון דער שורה. דערנאָך, ווען די מערדער האָבן נישט

באַמערקט, איז ער צוריק אַריין אין דער שורה פונקט הינטער מיר. ישראל האָט דאָן צו מיר געזאָגט: „יוסף קרוין ראַטעווט מיין קינד. מער פאַרמאָג איך נישט. אויב איך וועל לעבן וועל איך דיר דאָס תמיד געדענקען און אויב נישט, וועל איך זיך נאָכן טויט פאַר דיר מיען. יוסף, שטיי און רייר זיך נישט פונעם אָרט".

יוסף האָמער

דער פאַל האָט ביי מיר אַרויסגערופן פחד. ווען זיי וואָלטן מיך דאָמאָלס באַמערקט, אַז איך פאַרשטעל אים, וואָלטן די מערדער מיך מיט אים אַרויסגענומען און פאַרמשפט צום טויט. איך אָבער האָב באַשלאָסן

אויפן אָרט אים צו פרווון ראַטעוועזן. „כ׳וועל ריזיקירן״, האָב איך צו זיך געזעדט

פון רעכטס: יוסף און הניה האַמער, וויערש־ביצקי און זיין פרוי פון דער היים צעמאַך

מיין ריזיקע איז געלונגען. כ׳האָב אים אָפּגעראַטעוועט פון אַ זיכערן טויט.

חיים שאול גראָמאַן, לעבט היינט אין קאַנאַדע מיט זיין פרוי און קינדער.

זלדה פריידנבערג

זלדה איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1900 אין גריצע. אַ טאָכטער פון יוסף און חנה רבקה ראָזען. נאָך אין די יוגנט־יאָרן האָט זלדה אַרויסגעוויזן אַ נייגונג צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. זי איז טעטיק געווען אין דער יוגנט־אָרגאַניזאַציע, אַנטייל געמומען אין באַוווסטן שנאור־כאָר.

זלדה און דוד פריידנבערג

אין יאָר 1922 האָט זלדה חתונה געהאַט מיט דוד פריידבערג, וועלכער איז טעטיק געווען אין דער ציוניסטישער יוגנט־אָרגאַניזאַציע און אנטייל נעגומען אין דער דראַמאַטישער סעקציע. נאָך דעם ווי די דראַמ־סעקציע האָט געגעבן אין גריצע אייניקע געלונגענע פאָרשטעלונגען, וואָס האָבן אַריינגעטראָגן אַ באַדייטיקע סומע געלט, האָט די צענטראַלע פון הפועל

הצעיר באַשטעטיקט צו געבן זלדהן און דודן סערטיפיקאַטן עולה צו זיין קיין ארץ ישראל. און אין יאָר 1925 האָט זלדה מיט איר מאַן עולה געווען.

קומענדיק אין לאַנד האָט זלדה זיך באַלד פאַרנומען מיט געזעלשאַפט־לעכע אַרבעט. זי האָט זיך פאַרבונדן מיט גברת זלקין ז״ל, די אָנפירערין פון דער סאָציאַלער פרויען־אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך באַשעפטיקט מיט העלפן פרויען, קימפּעטאַרנס. זלדה האָט באַזוכט אין די שפּיטעלער און אויך אין פריוואַטע הייזער קראַנקע פרויען און משפּחות, וואָס האָבן זיך געפונען אין שוועריקייטן.

נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, ווען דער ארגון איז שוין געווען טעטיק, האָט זלדה אויף זיך גענומען אַן אויפגאַבע צו זיין טעטיק אויפן געביט פון העלפן קראַנקע און נויטבאַדערפטיקע. זי האָט באַזוכט גריציער קראַנקע אין די שפּיטעלער און אין די היימען; זיך באַקענט מיטן מצב פון די נויטבאַדערפטיקע און מיטגעהאָלפן שאַפן די מיטלען זיי צו העלפן.

מיט דער טעטיקייט פון סאָציאַלער הילף האָט זיך זלדה פאַרנומען פרייוויליק. זי איז טעטיק אין דער עזרה סוציאלית ביים ארגון יוצאי גרוויץ. איז אויך טעטיק אין ארגון אמהות עובדות. אין דער תקופה פון מלחמת השיחרור האָט זלדה געאַרבעט אין דער קיך פאַר דער הגנה און שפּעטער פאַר חיילים.

דוד פרידנבערג

געבוירן אין יאָר 1897 אין גריצע. אַ זון פון מרדכי מנחם (מנדיל קאַמאַשנמאַכער). אין גריצע טעטיק געווען אין „הפּועל־הצעיר". אויסגע־קליבן געווארן אַלס חבר אין ועד. אין יאָר 1915 געווען אַ טעטיקער חבר אין דער באַווסטער גריצער אַלגעמיינער ביבליאָטעק. נאָכער, ווען עס איז פאַרגעקומען די שפּאַלטונג אין דער ביבליאָטעק, האָט דוד פרידענ־בערג, צוזאַמען מיט זיינע חברים ציוניסטן, פאַרלאָזט די ביבליאָטעק. אנטייל גענומען אין דער דראַמ־סעקציע, אונטער דער לייטונג פון רעזשי־סאָר יחיאל רעכטמאַן, און אין שניאור כאָר. ווען די דראַמ־סעקציע האָט

מיט דערפאַלג אויסגעפירט די פיעסע „גנבים" פון בימקא, האָט דוד זיך אויסגעצייכנט מיט זיין שפּילן.

קומענדיק אין לאַנד אין יאָר 1925 מיט זיין פרוי זלדה, האָט דוד זיך באַלד פאַרבונדן מיט דער הגנה. די הגנה לייטונג האָט דודן נאָמינירט אַלס לייטער פון אַמוניציע־מאַגאַזין. ביזן יאָר 1927, האָט דוד געאַרבעט אַלס סבל אין חיפה. מיטן אָנשטייַן פון דער מדינה, האָט ער באַקומען אַ פּאָסטן אין משרד העבודה אַלס נהג און מפקח צו פאַרזיכערן די אַרבעטער קעגן וועג־ און אַלע קאַטאַסטראָפעס.

אין ארגון יוצאי גרוייץ איז דוד טעטיק פון די ערשטע טעג זינט דער ארגון האָט זיך געגרינדעט. ער איז אַ מיטגליד אין ועד. הויפּטזעכלעך פאַרנעמט ער זיך מיט סאָציאַלע הילף. ווי נאָר ער דערווויסט זיך פון אַ נויט־פאַל, באַזוכט ער באַלד דעם קראַנקן אַדער סתם נויטבאַדערפטיקן. אומעטום ברענגט ער אַ גרוס פון גריצער פריינט, באַקאַנטע, אַ טרייסט־ווארט און דער עיקר, זאָרגט ער מיט זיך צו נעמען ממשותדיקע הילף. דוד איז אויך איינער פון די פאַראַנטוואָרטלעכע פאַר די פינאַנס־ענינים פון ארגון. טייל גריצער באַקלאָגן זיך שטאַרק קעגן זיין קאַרגשאַפט. אָבער פאַקטיש היט אָפּ דוד יעדן פונט פון ארגון גלייך עס וואָלט געווען זיין אייגן געלט. „געזעלשאַפטלעך געלט איז פונקט ווי מיין געלט", זאָגט ער ביי יעדער געלעגנהייט. אָבער ווען עס נויטיקט זיך אין אַ ערנסטן נויט־פאַל אַדער אַן אַקציע צו פאַראייביקן די קדושי גרוייץ, אַדער די טעטיקייט פון ארגון יוצאי גרוייץ אין ישראל, איז ער דאָן גאָרניש קאָרג. ער הייסט נעמען אויף די אזכרה־אָוונטן די בעסטע חזנים, קינסטלער. ביים אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך „מגילת גריצע" האָט דוד פאַרגעשלאָגן עס אַרויסגעבן אין פראַכט באַנד. אויך ביים אַרויסגעבן דעם האַלב־יובל־העפט האָט דוד תמיד געזאָגט, אַז ס׳דאַרף פאַרעפנטלעכן וואָס מער מאַטע־ריאַל, אַלע צוגעשיקטע פאָטאָ־בילדער און עס אַרויסגעבן וואָס מער עסטע־טיש, נישט קאַרגנדינק קיין געלט. לעצטנס האָט דוד דעמיסיאָנירט פון אלע אַמטן אינעם ארגון.

אַריינגייענדיק אין אַכציקסטן יאָרגאַנג פון זייער לעבן, וווּנטשן מיר דעם פאָר, זלדה און דוד, זיי זאָלן נאָך אַ סך יאָרן מאריך ימים זיין, געזונט און

ווידמען זייער צייט פאַר געזעלשאַפטלעכע אַרבעטן, איבערהויפט, וווּנטשן מיר דודן און זלדהן, אַז זיי זאָלן ממשיך זיין זייער אַקטיווע טעטיקייט אין אונדזער ארגון.

דוד איז טעטיק, בהתנדבות, צוויי טעג אין דער וואָך אין מגן דוד אדום — ער אַמטורט אויך אין דער משטרה אַלס אויפזעער אין ענינים פון בטחון. היט אָפּ פון אויטאָ־קאַטאַסטראָפעס. אַ חבר אין בני־ברית. מיר ווינטשן אים און זעלדהן אַ געזונטע עלטער.

חזק ואמץ!

יהושע בלאַנקער

ווי באַוווסט, איז מיין משפּחה געווען אַ בונדישע. פונדעסטוועגן האָט דאָס אויף מיר וווייניק וואָס געווירקט. מיין פּאָליטישע איבערצייגונג איז

יהושע בלאַנקער

געווען, אַז דער איינציקער אויסוועג פאַרן יידישן פאָלק איז ארץ־ישראל. בלייבן אויפן אָרט און קעמפן, האָב איך נישט תופס געווען. נאַכער, אין

יאָר 1939, מיטן אויסבראָך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה און נאָכן אָקופּירט פּוילן, דאָס אויסראַטן די יידן, האָבן באַשטעטיקט מיין וועג. אין די מלחמה יאָרן האָב איך געלעבט אין וואַרשעווער געטאָ. געווען אין סקארזשיסק, בוכנוואַלד, שליבן. גוט באַקאַנטע ערטער פון פיין און מאָרד. אין טשעכן־פּעסטונג בין איך באַפרייט געוואָרן אין יאָר 1945.

נאָך דער באַפרייונג בין איך צוריקגעפאָרן קיין פּוילן, געוואָלט וועמען געפונען און קיינעם, קיינעם נישט געטראָפן צווישן די לעבעדיקע. „כ׳בין שוין ווידער אַליין, וואָס טוט מען?" האָב איך זיך געפרעגט. כ׳בין געפאָרן קיין דייטשלאַנד, אין דעם ביי יידן פאַרשאָלטענעם לאַנד. דאָרט האָב איך זיך אויפסניי פאַרבונדן מיט מיין אַמאָליקער יוגנט־פאַרטיי „הנוער הציוני". נאָך אַ יאָר האָב איך אויפסניי אויסגעוואַנדערט קיין ציפּערן. אין קאַפּריסין אָפּגעזעסן אַכט חדשים און בין זוכה געווען עולה צו זיין קיין ישראל.

אין ישראל האָב איך חתונה געהאַט מיט אַ פיינע פרוי פון ראַדזימין ביי וואַרשע. מיר האָבן זיך איינגעאָרדנט, זענען צופרידן, האָבן אַן 20 יעריקן זון און אַ 12 יעריק מיידל.

די גאַנצע צייט בין איך אַן אַקטיוויסט מיטגליד אין ארגון יוצאי גרוויץ.

בעריש וויינבערג

געבוירן אין יאָר 1901 אין גריצע. פון באַרוף: סטאָליאַר, אין די יוגנט־יאָרן געווען אַן אַקטיוויסט חבר אין דער רעכטער פּועלי־ציון. אין יאָר 1931 חתונה געהאַט מיט מאַניע בול, וועלכע האָט געבוירן אַ קינד. אין די מלחמה־יאָרן איבערגעלאָזט מאַניען מיטן קינד און איז אַנטלאָפן קיין בריסק, וואָס איז דאַמאָלס געווען אָקופּירט פון די רוסן, וועלכע האָבן אים אַרעסטירט און ער איז געזעסן אין דער בריסקער טורמע 6 חדשים. נאָכער איז ער איבערגעפירט געוואָרן קיין גאָמעל און אויך דאָרט אָפּגעזעסן

דריי חדשים אין דער טורמע. געווען אין די רוסישע אַרבעטס־לאַגערן: קובישאַוו, קאַמי ס.ס.ר. און איז באַפרייט געוואָרן צוזאַמען מיט אַלע פוילישע בירגער נאַכן אבמאַך מיט דער פוילישער שיקאַרסקי־רעגירונג.

נאָך דער מלחמה זיך צוריק אומגעקערט קיין פוילן און נאָכער אויס־געוואַנדערט קיין דייטשלאַנד. געלעבט אין דעם ד.פ.־לאַגער וואַסעראלפינגען.

בעריש וויינבערג

חתונה געהאַט אין היידענהיים מיט זיין איצטיקער פרוי בערטע, מיט וועלכער ער לעבט ביזן היינטיקן טאָג אין נתניה. קיין ישראל איז ער עולה געווען אין יאָר 1949. געאַרבעט אַלס סטאַלער אין קיבוץ און נאָכער געעפנט אַ פריוואַטן וואַרשטאַט. היינט איז בעריש אַ פענסיאָנער.

דער געביין פון זיין ערשטער פרוי מאָניע און זייער קינד איז אים נישט באַווּוסט.

זאָלן די עטלעכע באַשריבענע שורות אין דעם יובל העפט דינען אַלס אייביקע מצבה נאָך זיין ליבער מאָניע און אייניציק קינד.

טאַרנער (גוטהערץ) פּלוציע

געבוירן אין יאָר 1918. יעקב משהס טאַכטער. טעטיק געווען אין ז׳י לינקע יוגנט־קרייזן אין דער מלחמה געלעבט אין ראָטן־פאַרבאַנד. עולה געווען אין יאָר 1957, אַרבעט אַלס טעלעפאָניסטן. ווויגט אין חולון.

טאַרנער שרייבט:

„אין מיין האַרץ איז אייביק אינגעקריצט מיין שטעטעלע גריצע קיינמאָל וועל איך נישט פאַרגעסן דאָס קליינע אין פאַרנעם אָבער גרויס מיט איר געזעלשאַפטלעך־קולטורעלער טעטיקייט. די שטאָט גריצע, וואָס געפינט זיך צווישן ראַדאָם און וואַרשע, האָט געשמט אין פּוילן מיט איר ברויזנדער יוגנט. גריצע איז געווען „מיין" שטעטעלע: דאָרט בין איך געבוירן, געלערנט די ערשטע אלף־בית, פאַרבראַכט די בעסטע קינדער און יוגנט־יאָרן, באַקומען דעם יסוד פון מיין גאַנץ ווייטערדיקן לעבן.

גריצע איז געווען אַ לעבעדיק שטעטל מיט אַ פרעכטיקע יוגנט. כ׳מיין, וויל מיר האָבן זיך געפונען נאָענט פון דעם גרויסן קולטור־צענטער וואַרשע, האָט גריצע געשמט אַלס קולטורעל שטעטל. די נאָענטקייט פון וואַרשע האָט אויך געווירקט אויף דער „גרויס־שטאָטישער" אַנטוויקלונג פון גריצע. וועג מען ערינערט זיך פון דער קולטור־טעטיקייט און קולטור־אינסטיטוציעס, מוז מען דערמאָנען די גרויסע, גוט־באַקאַנטע יידישע פאַלקס־ביבליאָטעק, די דאָזיקע קולטור־אינסטיטוציע האָט מיט אירע הונדערטער ביכער מיטגעווירקט צו דערציען אַ גוט באַוווסטזיניקע יוגנט. מ׳קאָן אויך נישט פאַרגעסן די דיכטער, שרייבער, וואָס האָבן אונדז געגעבן וויסן, מוט, האָפענונג, חלומות אויף אַ בעסערער צוקונפט, אויף אַ בעסערער וועלט. עס איז נישט צו פאַרגעסן די פראָכטפולע ביכער פון די גרויסע גייסטער: עמיל זאָלאַ, וויקטאָר הוגאָ, דזשעק לאָנדאָן, דיקענס, מאַקסים גאָרקי, פרץ, שלום עליכם, מענדעלע, וויסנבערג, סעגאַלאָוויטש און אַנדערע. בעתן ליינען זייערע ווערק ביז גאָר שפּעט ביינאַכט, האָבן די גרויסע שרייבער פאַרשאַפט אַ גרויס גייסטיק פאַרגעניגן. מיך צום ביישפּיל, האָבן אין די נעכט געחלומט פון די באַשריבענע טרוים־וועלטן, פאַנטאַסטישע געשעענישן און העלדישע טאַטן פון די באַשריבענע העלדן.

אַ באַזונדערן רושם האָט אויף מיר געמאַכט דאָס ווונדער־בוך „די מוטער" פון דעם רוסישן קלאַסיקער מאַקסים גאָרקי. ליינענדיק דאָס בוך, האָב איך געזעען מיין אייגענע מאַמע. אירע זאָרגן, אייביקער אומרו. מיין מאַמעס בלישטשענדיקע אויגן האָבן עדות געזאָגט וויפל נעכט זי איז געלעגן שלאָפלאָז אויפן געלעגער און געטראַכט וועגן מיר. בפרט האָט זי איבערגעלעבט שווערע טעג און נעכט נאָכן אַדורכפירן ביי אונדז אַ רעוויזיע, זוכנדיק אומלעגאַלע ליטעראַטור אָדער פאַרהאַלטנדיק מיך אין אַרעסט אויף 24—48 שעה. אין אירע תמיד טרויעריקע בליקן האָט מען באַמערקט פיל זאָרגן און ליבשאַפט. נישט אַריינגייענדיק אין ענין צו די דאָמאַסלדיקע אידעאַלען אין וועלכע איך האָב געגלויבט האָבן זיך שפעטער אַרויסגעוויזן אַלס ריכטיקע. אָבער דאָן האָט יעדער געגלויבט, אַז זיין אידעאַל איז אמתדיק, און איז גרייט געווען אַוועקצוגעבן דאָס בעסטע — די יוגנט יאָרן. איך דערמאָן זיך די שטורמישע דיסקוסיעס פון דער יוגנט. יעדער איינער פון אונדז האָט דאָן פאַרטיידיקט זיינע אָנשויאונגען. און פלוצים איז אַלעס אָפגעווישט געוואָרן פונקט ווי נאָך אַ ערד־ציטערניש.

נעבן דער מצבה פון פרימיט נוסבוים אין גריצע
פון לינקס: לעוועטאַל צביה, גוטהערץ צביה, גוטהערץ ביילע, טורנער (גוטהערץ) פּולה

געקומען איז דער טרויעריקער טאָג פון ערשטן סעפטעמבער 1939 — דער שווארצער מלחמה טאָג, ווען ס׳האָט זיך פאַקטיש אָנגעהויבן דער טראַגישער אומקום פון איראָפעישן יידנטום.

נישטאָ מער דאָס יידישע שטעטעלע גריצע.

אונדזערע אַמאָליקע ליבע שלמהלעך, אַברהמלעך, פייגעלעך און רבקהלעך קענען מער נישט דיסקוטירן וועגן סאָציאַל־אויסלייזערישע אידעעען, צוזאַמען זיך פרייען, ליבן, חלומען. זיי זענען אַלע ברוטאַל דערמאָרדעט געוואָרן אין די ספעציעל אויסגעבויטע פאַרניכטונגס־לאָגערן: אוישוויץ, טרעמבלינקע, דאַכאַו און אַנד.

מיר וועלן זיי קיינמאָל נישט פאַרגעסן.

זיי לעבן אין אונדזערע הערצער.

את יקירנו נזכור לנצח״.

טעטיקייט פון דער גריצער
לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

ב. שיינבוים, ניו־יאָרק

הילפס־טעטיקייט פון דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט (סאָסייטע) אין ניו יאָרק

מיט 50 יאָר צוריק, וועו ס׳זענען קיין ניו־יאָרק אָנגעקומען אייניצלנע גריצער יידן, האָבן זיי באַלד געפונען פאָר נויטיק זיך צו אָרגאַניזירן אין אַ לאַנדסמאַנשאַפט. די הויפט־אויפגאַבע פון דער קלייַנער גרופּע, וואָס האָט זיך געוואָלט געפינען אין אַן אָרגאַניזירטער ראָם, איז געווען צו שטיין אין פּאַרבינדונג מיט די גריצער יידן אין דער גאָרער וועלט און אויך אין דעם גרויסן לאַנד אַמעריקע. דער קאָנטאַקט איז באַצוועקט געוואָרן צו זאַמלען אינפאָרמאַציעס וועגן דער לאַגע פון אונדזערע בני־עיר און דערלאַנגען הילף די נויטבאַדערפטיקע, איבערהויפט אונדזערע גריצער לאַנדסלייט אין ארץ־ישראל. עס מוז באַצייכט ווערן, אַז אַלע גריצער יידן אין ניו־יאָרק האָבן זיך צו דער „סאָסייטע״ באַצויגן פּאַזיטיוו און אַ גרויסער טייל האָט ממש מיט מסירות נפש מיטגעהאָלפן אין אַלע הילפס־אַקציעס, וואָס זענען תמיד אַדאַנק די אַ איבערגעגעבענע חברים, געקרוינט געוואָרן מיט דערפאָלג. זאָל טאָקע ביי דער געלעגנהייט אויסגעדריקט ווערן אַ וואַרעמען דאַנק די מיט לייב און לעבן איבערגעגעבענע חברים: א. באַרענשטיין, זילוער, רובין, ראָטמאַן, בירגער, פּאַסטערנאַק, מאַרגאַ־ליס. דאָס זענען די אַקטיווסטע קאָמיטעט מיטגלידער. אַ ספּעציעלער דאַנק דאַרף אויסגעדריקט ווערן דעם חבר א. באַרענשטיין און זילוער, וועלכע האָבן יאָרן לאַנג געאַרבעט אין דער סאָסייטע, מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן דער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט און אָרגאַניזירט אַלץ. זיי האָבן נישט געקאָרגט קיין צייט און כוח און די הילפס אַקציעס פּאַר

די גריצער אין דער גאַרער וועלט, ספּעציעל פֿאַר אונדזערע בני־עיר אין ישׂראל זענען געקרוינט געוואָרן מיט גרויס דערפֿאָלג. ביי דער געלעגנהייט וווּנטשן מיר זיי, אַ געזונטע עלטער און זיי זאָלן נאָך זוכה זיין, מיט אונדז צוזאַמען, צו אַרבעטן לטובת הכלל אַ סך יאָרן!

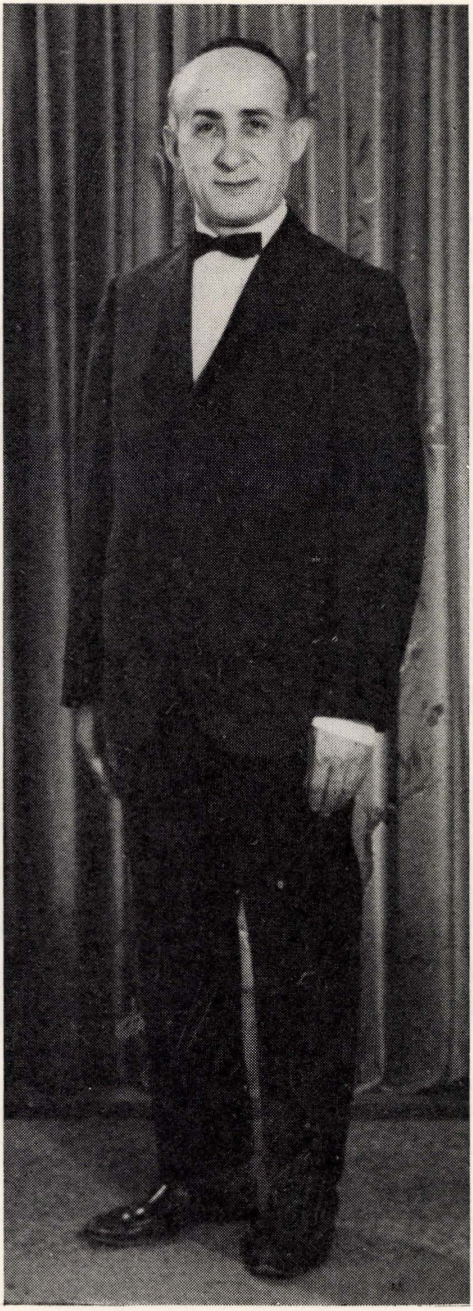
זאָלן אויך פֿאַרצייכנט ווערן די פֿאַרשטאַרבענע חברים, וואָס זענען געווען פון די ערשטע „סאַסייטע"־גרינדער: מ. נ. **טייטיילבאום** ז"ל, וועלכער איז געווען איבערגעגעבן דער סאַסייטע מיט לייב און לעבן און ביז זיין לעצטן לעבנס־טאָג געווען טעטיק אויף אַלע געביטן. ס. **מאַלץ**, ז"ל, וועלכער האָט יאָרן לאַנג געאַרבעט בהתנדבות און מיט מסירות־נפֿש לטובת הכלל. מאַלץ האָט אויך פֿערזענלעך געהאָלפֿן גריצער לאַנדסלייט. וועָן ער האָט זיך דערווּוסט, אַז אַ גריצער ייד געפֿינט זיך אין אַ שוועָרן מאַטעריעלן מצב, האָט ער באַלד אַרויסגעשיקט פֿאַקעטן מיט שפּייז און קליידונג און בייגעלייגט אַ האַרציקן טרייסט־בריוו. דאָס איז געווען אַ ייד מיט אַ הייס האַרץ, באַשאַנקען מיט גוטמוטיקייט, איבערגעגעבנקייט און שטאַרקן ווילן צו העלפֿן נויטבאַדערפֿטיקע. קליימאַן, **הילער**, **ליפּשיץ**, **גאָלדבערג** און נאָך אַ סך אַנדערע איבערגעגעבענע חברים פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפֿט. כבוד און גרויס ערע זייער אַנדענק!

ואחרון אחרון חביב: מוזן מיר אויסדריקן אונדזערע פֿלאַמיקע גרוסן און האַרציקע דאַנקען פֿאַר די איצטיקע אַקטיוווע לאַנדסלייט: **א. קאַפּער**, **מ. בלאשעוויטש**, **י. שמידט**, **ס. קעפּעלמאַן**, **נ. בלאטמאַן**, **ה. קורץ**. **מ. הערצבערג**, **ו. קירשבערג**, **פ. זילבערשטיין**, **מ. פּעלדערבאום**, **נ. מעפּעזע**, **נ. בערקאָוויטש**, **מ. סאַמבערג**, **ש. הימעלשטיין**, **ה. רויזן** און **מ. ווייסנפּעלד**.

אין נאָמען פון אַלע אויבנדערמאַנטע און אין נאָמען פון אַלע גריצער יידן אין אַמעריקע ווינטשן מיר אייך מיטן גאַנצן האַרץ איר זאָלט זוכה זיין צו שלום, צו אַ רואיק און אַ גוט לעבן. ס'זאָל זיין שלום ביי אייך אין ישׂראל און שלום אויף דער גאַנצער וועלט.

*

עס מוז פֿאַרצייכנט ווערן די איבערגעגעבענע טעטיקייט פון אונדזער געטרייען, פֿאַראַנטוואָרטלעכן פּריינט מ. רובין, וועלכער איז איבערגעגעבן זיין גאַנץ לעבן פֿאַר דער גריצער סאַסייטע. רובין איז תמיד פֿאַראינ־

בנימין שיינבוים

טערעסירט, אַז אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט זאָל תמיד פירן אַ לעבהאַפטע טעטיקייט. „שטענדיק, אין אַלע באַדינגונגען מוזן מיר העלפן די גריצער". דאָס איז געווען זיין כסדרדיקע לאָזונג פאָר זיך און פאָר אַנדערע. אַפילו איצט, ווען ס׳איז אים אַביסל שווער, צוליב זיין הויכן עלטער, צו פירן אַן אינטענסיווע טעטיקייט, פירט ער נאָך אויס זיין אַמט פינקטלעך און מיט דערפאָלג. רובין איז באַקאַנט אַלס אייניער פון די געטרייסטע לאַנדס־

משפּחה שיינבוים

עס זיצן: ב. שיינבוים מיט זיין פרוי. עס שטייען פון לינקס: מ. בלאַשעוויטש, ה. בלאַשעוויטש, ר. באַבילאַן, יוסף שיינבוים (מיין זון), ר. בלאַשעוויטש (מיין שוועסטער), מ. שיינבוים (מיין טאָכטער), מ. בלאַשעוויטש (מיין שוועסטערס טאָכטער).

מאַנשאַפט חברים. ווינטשן מיר אים, מיט זיין ליבער און געטרייער פרוי, וואָס האָט אים אַ סך צוגעהאָלפֿן אין זיין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, אַז זיי זאָלן זיך עלטערן געזונטערהייט צוזאַמען מיט אונדז און נאָך אַ סך יאָרן אויספירן זיין געזעלשאַפטלעכע אַרבעט מיט דעם זעלבן ברען און פלייס ווי אין זיינע יונגע יאָרן. מיר ווילן אויך אויסדרוקן אַ דאַנק דער פרוי ראַטמאַן, וועלכע האָט מיט אונדז מיטגעאַרבעט אָלס סעקרעטאַרין זאָל זי זיין געבענטשט פון גאָט פאַר אַלע אירע גוטע טאַטן, וואָס זי האָט געטאָן.

ס׳קומט אויך אַ האַרציקן דאַנק אונדזער פינאַנס־סעקרעטאַר, פרייַנט ב. ראטמאַן, וועמען ס׳קומט באמת צו וויסמען לויב־ווערטער פאַר זיין מי־פולע, געטרייַע אַרבעט. ב. ראטמאַן איז אייגער פון די איבערגעבענסטע קאַמיטעט־מיטגלידער. זיין אַרבעט אָלס סעקרעטאַר פילט ער אויס פּינקט־לעך. ער צייכנט זיך אויס אָלס אייגער פון די איבערגעבענסטע סעקרע־טאַרן, וואָס מיר האָבן בין איצט געהאַט. לויט זיין אַרבעט, וואָס ער פירט אויס פאַר דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט פעלט פּשוט אויס ווערטער אַנצולויבן אונדזער חשובן ב. ראטמאַן פאַר זיינע לייסטונגען כמעט אומזיסט. ער שענקט דער געזעלשאַפט צייט, אַרבעט און אָפט מאָל געזונט, בכדי אויסצופירן זיין פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט. מיר ווינטשן אים, צוזאַמען מיט זיין פרוי זיי זאָלן זיך עלטערן געזונטערהייט און נאָך פיל יאָרן קענען אונדז לייסטן אלס סעקרעטאַר.

★

צו אַלע גריצער יידן אין דער גאָרער וועלט!

מיין רוף הויב איך אָן מיט די סימבאָלישע ווערטער פון סידור תפילות: „ברוך אתה ה׳ מחיה המתים". יאָ, מיינע ליבע גריצער. עס פרעגט זיך: מיט וואָס זענען מיר געווען בעסער פון אונדזערע עלטערן, ברידער און שוועסטער־מאַרטירער, וועלכע זענען מערדערלך פאַרפייניקט געוואָרן און מיר זענען לעבן געבליבן? דער ענטפער איז אַ סימבאָלישער: מיר זענען איבערגעבליבן בכדי נישט צו לאָזן פאַרגעסן, צו דערמאנען דער וועלט: „זכור את אשר עשה לך עמלק!". עס איז אויך אונדזער אויפגאָבע אפילו צו דערמאָנען אַ טייל גריצער יידן, וואָס ווילן פאַרגעסן דעם טראַגישן

עבר. מיר זענען געבליבן לעבן כדי צו דערציילן אונדזערע קינדער דעם אמתן מהות פֿאַר וואָס זיי האָבן נישט קיין באָבעס און זיידעס. עס איז אונדזער חוב צו דערציילן די קינדער, אַז אונדזערע עלטערן האָבן אפילו אין אַגבליק פון טויט, געטראַכט און זיך געזאָרגט נאָר וועגן אונדז, ווי עס שילדערט דער פֿאַרטיזאַן־דיכטער אברהם סוצקעווער: „דאָס ברויט

לוי שיינבוים ז״ל
דערשאָסן געוואָרן אין סמאָלענסקט, דעם 31.12.1942
יהיה זכרו ברוך!

איז אַ בוך, דאָס ליכט — אַ בלייער״. דערמאָנט מען גריצע, דערשפירט מען אַ שטאָך אין האַרץ. געווען אַ שיין שטעטל מיט יידן און זיי זענען מער נישטאָ. ס׳ערינערט זיך מיר: באַלד נאָך דער מלחמה האָב איך באַ־זוכט גריצע. געזעען האָב איך דעם גרויסן חורבן פון גריצער יידן. דאָס יידנלאָזע גריצע האָט אויף מיר געמאַכט אַ מוראדיקן אייндרוק, מ׳האָט מער נישט געזעען אין די געסטלעך די יידן. ווער פון אונדז קען פֿאַרגעסן דאָס שטורמישע, געזעלשאַפטלעכע יידיש לעבן. ביז די לעצטע מינוטן פון מיין לעבן וועל איך נישט פאַרגעסן דעם שפּאַציר פון מאַגיסטראַט

ביז צום סינדיקאַט. געזעגן האָב איך בעת מיין באַזוך דעם מאַרק אויף וועלכן ס׳האָט געוויעט מיט יידן און יעצט האָב איך קיין איין ייד נישט געטראָפן. יאָ געזעגן האָב איך שיינע הייזער. די שטאָט איז פיל מיט ווויי־נונגען. אין די גאַסן ווימלען יינגע און אַלטע פאַליאַקן. די ביימער בליען, אָבער פון די יידן איז נישט פאַרבלעבן אפילו קיין צייכן. זעענדיק דאָס אַלץ און נישט טרעפנדיק קיין איין ייד, האָב איך באַשלאָסן וואָס שנעלער צו אַנטלויפן פון דעם אַנטיסעמיטישן פוילן און נישט מער קוקן אויף דעם לאַנד, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אַלס בית הקברות פאַרן פוילישן און אויך אייראָפּעאישן יידנטום.

וועג מיר וואָלטן געקענט פאַרשרייבן די גלאָריע פון יידישן גריצע, וואָלט מען געדאַרפט אַרויסגעבן א ספעציעלע אַנטאָלאָגיע, ווו עס זאָל פאַראייביקט ווערן דאָס יידישע לעבן ביזן חורבן. גריצע, ווי באַווּוסט, איז געווען אין פוילן פאַרעכנט אַלס קולטורעל־געזעלשאַפטלעכע שטאָט, וואָס איז גאָר נישט אונטערשטעליק געווען פון גרויסע שטעט. אין גריצע זענען געווען ביבליאָטעקן, פאַרטייען פון אַלע ריכטונגען, רעליגיעזע בתי מדר־שים חסידים שטיבלעך, חברות. אַרעמע און רייכע יידן און פון דעם אַלעמען איז נישט פאַרבליבן אפילו קיין שום שפור. בלויז די יידן־שנאה — דער אַלטער אַנטיסעמיטיזם, איז פאַרבליבן.

אויף אונדז ליגט אויך אַ הייליקע פליכט צו העלפן די וואָס לעבן אין ישראל און נויטיקן זיך אין פינאַנסיעלער הילף.

עס איז אויך דער חוב פון אַלע גריצער זיך צו באַשטייערן, בכדי די גריצער לאַנדסמאַנשאַפטן זאָלן ממשיך זיין זייער הילפס־טעטיקייט.

עס ליגט אויף אונדז אַ חוב אויפצוקלערן די קינדער וואָס עס איז אַזוינס די לאַנדסמאַנשאַפטן, דער תוך פון די יזכור־אָוונטן.

די צוואה פון נישט פאַרגעסן און נישט פאַרגעבן וועלן מיר אָפּהיטן אַזוי לאַנג ביז די אַנטי יידישע עלעמענטן, וואָס ווילן פאַרניכטן מדינת־ישראל און דאָס יידישע פאָלק, וועלן פאַרשוווּנדן.

און נאָר צוליב דעם זענען מיר געבליבן לעבן: יעדער אייגער דאַרף אויפהאַלטן זיין אָפּשטאַמונג. דאָס איז אַ הייליקער פליכט, וואָס טאָר קיינ־מאָל נישט פאַרגעסן ווערן. אונדזער חוב איז צו העלפן אונדזערע גריצער אין

אַלע לעגדער, וואָס געפינען זיך אין נויטן. מיט אונדזער הילף גיבן מיר אַפּ כבוד אונדזערע אומגעקומענע קדושים.

מיר טאָרן נישט פאַרגעסן!

אויף קבר־אבות אין גריצע

געפאָרן קיין גריצע אויף קבר־אבות — געזוכט, אומעטום געזוכט און קיינעם נישט געטראָפן — פון אַלע גריצער יידן נישט געבליבן קיין זכר — די גריצער יידן האָבן זייער גאַנץ לעבן אין דעם שטעטל פאַרברענגט און פאַר גאָרנישט האָט מען זיי געפיניקט, אַרויסגעטריבן און אומגע־ברענגט — דאָרט אין דעם שטעטל האָבן מיר אונדזערע קינדער און יוגנט יאָרן פאַרבראַכט. האָב איך געזאָגט קדיש, זיך שטאַרק אויסגעוויינט און ווי אַ שטיין, אַן איינזאַמער אַוועקגעפאָרן.

זייט באַגריסט צו אייער יובל

מיט די בעסטע ווינטשן שטרעקן מיר אויס צו אייך אונדזער האַנט — די פרייד פון אייער פייערונג וועט אונדז זיין נאָענט און באַקאַנט — פאַר די אַרבעט, וואָס איר לייסטעט אַזויפיל צייט און כוח, ווינטשן מיר אייך, איר זאָלט זוכה זיין צו אריכת ימים, דערלעבן ביז 120. — עס איז אונדזער ווונטש: זאָל שוין אייער לעבן אין ישראל זיין געזיכערט. גאָט פון דער וועלט! זאָל שוין ווערן פאַרווירקלעכט אונדזער בטחון און משה דיין זאָל זוכה זיין צו אַ גרויסן נצחון און זאָל שוין מקוים ווערן אונדזער חלום: מיר זאָלן דערלעבן דעם אַזוי געגאַרטן שלום. א מ ן.

אונדזערע האַרציקע ווינטשן צו אייך, גריצער לאַנדסלייט, שיקן מיר צו דעם 25 יעריקן יובילעאום פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל.

מיר גריצער לאַנדסלייט פון ניו־יאָרק זענען תמיד גרייט צו העלפן אונדזערע שוועסטער און ברודער סיי פון נאָענט אָדער פון ווייט.

צו יעדער צייט דאַרפן מיר זיין צוזאַמען ווי איין משפּחה.

זייט באַגריסט.

פאַרוואַלטונג

ב. שיינבאום, פרעזידענט,

ו. שמידט, וויצע פרעזידענט

ב. ראטמאַן, פינאַנס־סעקרעטאַר

מ. רובין, רעקאָרד־סעקרעטאַר

ה. קורץ, האַספיטאַלער

א. באַרענשטיין, סעמ. טשערמאַן און אַקטיוו

ג. האַראַוויץ, טראסטיס

ס. קעסטלמאַן, טראסטיס

ה. זילווער, אַקטיב

גרינדער פון אַלטע אַקטיווע איבערגעגעבענע חברים

א. באַרענשטיין,

ה. זילווער,

א. גאָלדבערג,

מ. מאַרגאָלעס,

ו. בערגער,

י. פּאַסטערנאַק,

י. שמידט,

א. ביללער, איבערגעגעבענע חברטע

ג. גאָלד, איבערגעגעבענע חברטע

ל. קליימאַן, איבערגעגעבענע חברטע

טייערע פריינט

שוין צוויי וואָכן, ווי מיר האָבן דערהאַלטן אייער מיטיילונג, אַז איר גרייט זיך צו פייערן דעם 25סטן יובילעאום פון דער עקזיסטענץ פון דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל אין צוזאַמענהאַנג דערמיט באַגריסן מיר אייך און וווּנטשן: קודם זאָלט איר זיין געזונט בכדי צו קענען פאָרזעצן אייער וווילטעטיקע אַרבעט אויף אַלע געביטן.

אויף אייער אָנפראָגע וועגן אונדזער טעטיקייט, קענען מיר אייך מיטטיילן, אַז מיר האָבן זיך דאָ אַרגאַניזירט מיט 6 חדשים צוריק. במשך די חדשים האָבן מיר געהאַלפן צוויי משפחות: איין משפחה האָבן מיר געהאָלפן אַרויספאָרן פון פוילן און די צווייטע משפחה, וואָס איז דאָ אַהערגעקומען האָבן מיר געהאָלפן איינאָרדענען. דאָס איז לייזער ראָטקאָפּ, זיין פרוי און זייער טאָכטער. נאָך אַ טאָכטער האָלט ביי קומען פון פוילן און האָפנטלעך וועלן מיר זיך באַמיען אויך איר צו העלפן. דערווייל אָרגאַניזירן מיר אַלע דריי חדשים פאַרזאַמלונגען.

אין טאָראָנטע געפינען זיך ס״ה 20 משפחות פון גריצע. איך האָב זיך באַמיט צונויפזאַמלען אַלע גריצער, בכדי זיך צו פאָטאָגראָפירן צוזאַמען, אָבער צוליב שווערקייטן איז די זאַך נישט רעאַליזירט געוואָרן. אַלעס וואָס איך קאָן מאַכן איז אייך שיקן אַ פאָטאָ־בילד פון אייניקע גריצער, וועלכע האָבן זיך געטראָפן אויף אַ חתונה. דאָס איז געווען די חתונה פון חיים גראָמאַנס טאָכטער.

א. באָרנשטיין

גריצער לאַנדסלייט אין אַמעריקע

באַגריסונג פון פרויען אָפטיילונג

זייט באַגריסט צו אייער 25־יעריקן יובילעאום. מיר וווּנטשן אייך איר זאָלט נאָך פיל יאָרן פירן אייער טעטיקייט. אייער טאָטן זענען באַוווּסט פאַר אַלע גריצער אין דער גאָרער וועלט. מיר זאָלן זוכה זיין צו דערהערן אַז ס׳איז שוין שלום אין ישראל.

מיט חבר און פריינטשאַפט גרוס:

פריינד א. באַרעגשטיין האָט אונדז צוגעשיקט אַ ספּעציעלע באַגריסונג פון די פאָלגנדיקע חברים אין דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע:

מיר שיקן אייך איבער די בעסטע וווּנטשן און אַ ספּעציעל ברכה: ס׳זאָל שוין זיין שלום.

ליכט ירחמיאל און פרוי, ראכמאַן אליעזר און פרוי, פענסטער און פרוי, קלאַררייך און פרוי, בעלאַ ליכטענשטיין, ס. ליכטענשטיין און פרוי, סימאַקאָוויטש יהושע און פרוי, צוקער אברהם און פרוי, מ. ארטמאַן און פרוי, מ. ראָטמאַן און פרוי, כאַפּער און פרוי, מאַנדעלמאַן און פרוי, רויטקאָפּ אליעזר און פרוי.

שוין אַ פערטל יאָרהונדערט ווי אייער ארגון עקזיסטירט. אין דער דאָזיקער תקופה האָט איר פיל אויפגעטאָן. אייער אַרבעט איז אונדז באַקאַנט און מיר ווייסן, אַז זי איז אַ גוטע און אַ נויטבאַדעפּטיקטע פאַר די גריצער.

זאָל טאָקע אייער מי און אַרבעט געבענטשט זיין מיט גרויס דערפאָלג.

נעמט אָן מיינע האַרציקע ברכות פאַר אַלע אַקטיוווע טוער פון דעם ארגון. זאָל זיין כל־טוב ושלום על ישראל ועל כל העולם.

מאיר דוד אַלטער, ניו־יאָרק

פינאַנס־סעקרעטאַר : ב. ראַטמאַן און זיין פרוי

מ. רובין און זיין פרוי

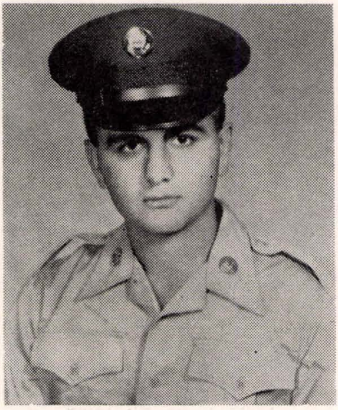
גריצער לאַנדסלייט אין אַמעריקע
משה אַלטערמאַן מיט זיין פרוי, מענדל בעקער מיטזיין פרוי, אברהם פאַקער מיט זיין פרוי, חיים גראמאן מיט זיין פרוי, פישל האַמער מיט זיין פרוי, בלאַנקער נתן מיט זיין פרוי, אר׳דשי באַרנשט־ין מיט זיין פרוי, וויינרייך מיעטעק מיט זיין פרוי, מענדעלמאַן מיט זיין פרוי.

הענרי און פּאַולאַ ראַזען
(פון דער היים קאפער)

יוסף שמידט, זיין פרוי, זון און טאכטער

אהרן שמידט

אברהם פּאַקער
מאַנטרעאַל

איך בין געבוירן אין פּיאַסעטשנע, נעבן וואַרשע. מיינע קינדער־יאָרן האָב איך פאַרבראַכט אין גריצע. אויך מיין גאַנצע יוגנט האָב איך פאַרברענגט אין גריצע. איך רעכן זיך, פאַר אַ גריצער גלייך ווי אַלע, וואָס זענען געבוירן אין גריצע. אין מיינע יוגנט־יאָרן האָב איך זיך באַטייליקט אין באַוועגונגען וועלכע האָבן צוגעזאָגט צו פאַרבעסערן די וועלט, פאַרבעסערן די מענטשהייט, אָפשאַפן די רעכטלאָזיקייט פון יידן. איך האָב זיך אָבער שפּעטער זייער ביטער אַנטוישט אין די אַלע „אידעען".

מיין פרוי איז באַלטשע בעקער, די טאָכטער פון ברוך בעקער. מיר האָבן אַלע מלחמה־יאָרן צוזאַמען געלעבט, וואַנדערנדיק איבער די לענדער : עסט־

אברהם פּאַקער און משפּחה

רייך, רוסלאַנד און אין יידנלאַנד פוילן. די לעצטע צוואַנציק יאָר זענען מיר אין קאַנאַדע. מיר האָבן אַ זון, העברי, אַ כעמיקער. מיין זון האָט חתונה געהאַט מיט אַ לערערין — אויך געעדיקט אוניבערסיטעט — זי הייסט פאַלאַ. זיי האָבן צוויי קינדערלעך: אַ יינגעלע מיט אַ מיידעלע.

אין זומער 1969 האָבן מיר באַזוכט ישראל. דער באַזוך איז פאַר אונדז געווען אַ גרויסע איבערלעבונג. מיר האָבן געהאַט אַ גייסטיקן באַפרידיקוונג, אַן אינערלעכע פרייד האָט אונדז באַהערשט זעענדיק ווי יידיש לעבן פולסירט טראָץ אַזעלכע אומנאַרמאַלע מלחמה־באַדינגונגען.

ביי דער געלעגנהייט דריקְן מיר אויס, אונדזער טיפסטן דאַנק דעם גריצער קאָמיטעט אין ישראל פאַרן איינאַרדענען אַ קבלת פנים פאַר אונדז, עס איז פאַר אונדז געווען אַ פרייד זיך צו טרעפן מיט אַזויפיל לאַנדסלייט, אַמאָליקע פריינד, באַקאַנטע.

מיר האָפן זיך נאָכאַמאָל זיך צו טרעפן מיט אייך.

מיר באַגריסן אייך און וווּנטשן אייך: ש ל ו ם!

זילברשטיין איצ׳ה בן בצלאל

נולד בשנת 1920 בעיר גריצה. מקצועו: חייט.

בגריצה ניגן בתזמורת מנדולינות והיה פעיל בספריה העממית. ברח לרוסיה ונישלח למחנה ריכוז 48, למחנה עבודה. ישב בכלא פינסק, שוחרר וחי בדז׳מבול — ברפובליקה קזחסטן.

בשנת 1944 נשלח לסיביר — לאווסט קמינגורסק.

בשנת 1945 הגיע לפולין.

לאחר עזיבת פולין היה 3 שנים בגרמניה ובשנת 1949 נסע לארצות הברית.

נהרגו ע״י הנאצים ימ״ש

זילברשטיין בצלאל, זילברשטיין מנדיל, זילברשטיין ברכה, זילבר־שטיין אברהם חיים, זילברשטיין איטה מירל, זילברשטיין ישראל גרשון וזילברשטיין חנה׳לה.

יהי זכרם ברוך.

תרם לארגון 20 דולר.

משפחת זילברשטיין איזאק

משה גרינבאַטש

מ. גרינבאַטש איז געבוירן אין גריצע. זיינע יוגנט־יאָרן פאַרבראַכט אין שטעטל און אין יאָר 1939 חתונה געהאַט מיט לאה אסתר אַלטערמאַן ז״ל.

צוזאַמען מיט זיין פרוי לאה אסתר איז ער אַרויסגעטריבן געוואָרן פון גריצע אין ביאַלאַבזשעגער געטאָ. דאָרט איז לאה אסתר קראַנק געוואָרן, פאַרבליבן אייגנאַם און איר גורל איז ביז היינט נישט באַוווסט.

אין די מלחמה־יאָרן געווען אין דייטשישע לאַגערן. נאָך דער מלחמה אויפגעשטעלט אַ משפחה, געלעבט אין דער אַמעריקאַנער זאָנע אין דייטשלאַנד.

היינט ווויינט ער אין אַמעריקע מיט זיין משפחה.

משה גרינבאַטש בויט אַ הויז אין בני־ברק און רעכנט זיך באַזעצן מיט זיין משפחה אין ישראל.

משה גרינבאַטש איז אַ מאַן מיט אַ וואַרעם יידיש־חסידיש האַרץ, אַ בעל־צדקה. איז תמיד גרייט צו העלפן נויטבאַדאַרפטיקע.

בעת זיין לעצטן באַזוך אין ישראל האָט ער פאַרן ארגון געשפענדעט 200 דאָלאָר.

הרשקוביץ מאיר בן־ישראל

נולד בשנת 1910. המקצוע: מכונאי. בזמן המלחמה חי בגיטו ורשה, במחנות סקרז׳יסקו ובוכנוולד.

בזמן השואה נהרגו כמעט כל בני המשפחה: הוריו ישראל ואמא. האחים אברהם ובני משפחתו נהרגו בסקרז׳יסק. האח משה הלך להציל כמה יהודים בעיר ראַדום. הגרמנים תפסו אותו והרגוהו במקום. האח נטע נהרג בטרבלינקה. נשארו בחיים רק שתי אחיותיו, הנמצאות בבואנוס־אירס.

מאיר חי בארצות־הברית.

★ ★ ★

שלמה ליפשיץ (גרין) בן משה חיים

נולד בשנת 1920, בעל השכלה תיכונית. בגריצה היה פעיל בספריה העממית (פאַלקס ביבליאָטעק) ובתזמורת מנדולינה.

בזמן המלחמה היה במחנות: סקאַרז׳יסק, סאַקסנהאַוזן וברגן בלזן.

ארצה עלה בשנת 1949. חי בארצות־הברית.

★ ★ ★

צום אָנדענק פון מיין ליבן, אונפאַרגעסלעכן מאַן יעקב שור, וועלכער איז געווען: איינער פון די גרינדער פון גריצער פאַראיין אין ניו־יאָרק, איז געשטאַרבן דעם 12.10.1961.

צום באַערן זיין ליכטיקן אָנדענק שפּענדע איך פאַרן ארגון אין ישראל 10 (צען) דאָלאַר.

זיין אומפאַרגעסלעך ווייב
אַנא דולער

★ ★ ★

צום אָנדענק פון מיין אומפאַרגעסלעכן ברודער אלימלך ליפשיץ, דער עלטסטער חבר אין דער גריצער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע, איז געשטאַרבן דעם 10.9.1969.

לכבוד זיין אָנדענק שענק איך 10 (צען) דאָלאַר.
בעריש ליפשיץ

צום אָנדענק פון מיינע ליבע עלטערן: חיים און הינדע, מיין ברודער משה, וועלכע זענען ברוטאַל אומגעקומען דורך די דייטשע באַנדיטן. מיר ווילן אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן!

צום באַרן זייער אָנדענק באַשטייער איך זיך מיט 10 (צען) דאָלאַר.

יעקב און מענדעלע ראַטמאַן
ניו־יאָרק

★ ★ ★

צום אייביקן אָנדענק פון מיינע ליבע עלטערן יצחק און האָדעס רעכטשייד, שוועסטער און אַלע מיינע נאָענטע. איך וועל אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן!

צום באַרן זייער אָנדענק שפענדע איך 5 דאָלאַר.

חנטשע בראַמער, פאַרהיראַט
צו אהרון רעזניק, ניו־יאָרק

★ ★ ★

צום אָנדענק פון מיינע ליבע עלטערן חנה און מאַני און טייערע שוועסטער פייטע, מיין פעטער הונע און מוטער חוה.

צום באַרן זייער אָנדענק שפענדע איך 15 (פופצן) דאָלאַר.

רבקה, אברהם און געצלע פרישמאַן
ניו־יאָרק

★ ★ ★

שלמה גרין (אין גריצע זיך געפונען ליפשיץ) שפענדעט 20 (צוואַנציק) דאָלאַר.

★ ★ ★

מאיר הערשקאָוויטש שפענדעט 25 (פינף און צוואַנציק) דאָלאַר.

★ ★ ★

לזכרון נצח, נאָך מיינע ליבע, געטרייע עלטערן ישעיהו און פריידע, שוועסטער און ברידער ליפטשע און סעווצק טערקעלטאָוב, וועלכע זענען אומגעקומען דורך די דייטשישע מערדער. אייביק וועל איך נאָך אייך טרויערן. כבוד און ערע אייער אָנדענק!

איך שפענדע 50 (פופציק) דאָלאַר.

משה ווינפעלד, ניו־יאָרק

צום אייביקן אָנדענק נאָך מיינע ליבע עלטערן שלמה און רבקה, שוועסטער ביילטשע און רייזל, וועלכע זענען מערדערלעך אומגעקומען דורך די דייטשישע מערדער. ערע און כבוד זייער אָנדענק! מיר וועלן אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן!

שמואל און פראַניע לאַנצש־הימלשטיין
ניו־יאָרק

★ ★ ★

מיר וועלן תמיד געדענקען אונדזערע ליבע עלטערן יעקב און עטל, מיינע ליבע שוועסטער הניה און פעסי, מיין ליב ברודערל, דער יינגסטער אין אונדזער היים.

כבוד און גרויס ערע אייער אייביקן אָנדענק!

איך וועל אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן!

לכבוד זייער אייביקן אָנדענק שפענדע איך 50 דאָלאָר.

רחל שפייזער, פאַרהיראָט צו
ס. וואַקסמאַן

★ ★ ★

טייער וועלן מיר געדענקען אונדזערע עלטערן אליהו און ברכה, ברודער פסח און שוועסטער שיינדל.

לכבוד זייער אָנדענק שפענדן מיר 25 (פינף און צוואַנציק) דאָלאָר.

שמחה בינעם, אַריה און אסתר לאשפער
ניו־יאָרק

★ ★ ★

צום אָנדענק פון מיין פאָטער מאיר משה און מוטער טילע (שטאָמט פון ח. ראָכמילס). איך וועל אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן!

זייענדיק איצט אַן איבערגעבענער חבר פון דער גריצער סאָסייטע באָשטייער איך זיך מיט 18 (אכצן) דאָלאָר.

ס. קעמעלמאַן, ניו־יאָרק

★ ★ ★

צום אָנדענק פון מיין ברודער בערל פאָסטערנאַק, וואָס איז געשטאָרבן דעם 11.11.1969 שענק איך 15 (פופצן) דאָלאָר.

כבוד זיין אָנדענק!

זיין איבערגעגעבענער ברודער
משה פאָסטערנאַק, ניו־יאָרק

* * *

לזכרון מיינע ליבע עלטערן, מיין ווייבס עלטערן, וואָס זענען אומגעקומען דורך די דייטשישע מערדער.

מיר וועלן אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן און אייביק נאָך אייך טרויערן.

כבוד און ערע אייער אָנדענק!

מענדל בלאשעוויטש, פאַרהייראַט צו חנטשע שיינבאָום, — באַשטייערט זיך מיט 15 דאָלאָר.

* * *

לזכרון מיין ליבן פאָטער מיכאל און שוועסטער חיה, מיין פרויס עלטערן לוי און מלכה קאפער, העלי מיטן מאַן יצחק לעווקאָוויטש, זיין ברודער בעניעק און זייערע קינדער, וואָס זענען דערמאָרדעט געוואָרן דורך די דייטשן (בלויז מלכה קאפע איז געשטאָרבן אין ניו־יאָרק).

כבוד זייער אָנדענק!

איך באַשטייער זיך מיט 20 דאָלאָר.

העניי ראָזען, פאַרהייראַט צו פאָלאָ קאפער, וועלכע אַמטירט איצט אַלס איבערגעבענע סעקרעטאַרין.

* * *

לזכרון מיין ליבן פאָטער אהרן און מוטער עטי, טייערע ברידער: יצחק, שלמה, משה און שוועסטער: צירל, רבקה שמידט, מיין פרויס עלטערן הערשל און רחל שטערנשאס — אומגעקומען דורך די דייטשן.

מיר וועלן אייך קיינמאָל נישט פאַרגעסן.

כבוד און ערע אייער אָנדענק!

יאסל שמידט און זיין פרוי, — באַשטייערן זיך מיט 25 דאָלאָר.

* * *

לזכרון מיין ליבן, אומפאַרגעסלעכן און געטרייען מאַן יעקב אליעזר בן שמואל דוד, וועלכער איז נפטר געוואָרן אין יאָר 1964 (21־טן אָדר).

כבוד און ערע זיין ליכטיקן אָנדענק!

זיין פרוי אסתר ווייַנבערג און טאָכטער באַשטייערן זיך מיט 18 דאָלאָר.

מלכה קאָפער ז״ל

די משפחות קאָפער זענען אין גריצע באַקאַנט געווען אַלס באַוווסטע האָלץ־סוחרים און איידעלע מענטשן.

די משפחה לוי און מלכהלע קאָפער זענען געווען די עלטערן פון אברהם, מאַרושע און פּאַולאַ קאָפער, וועלכע לעבן איצט אין אַמעריקע.

אין גריצע זענען זיי באַוווסט געווען אַלס ערלעכע, אַריסטאָקראַטישע מענטשן.

לוי קאָפער ז״ל איז אומגעקומען, צוזאַמען מיט זיין עלטסטע טאָכטער בעלאַ דורך די דייטשן. בעלאַ איז דערמאָרדעט געוואָרן אין מאַידאַנעק.

נאָך דער מלחמה איז מלכהלע צוריקגעקומען קיין גריצע. נישט טרעפנדיק דאָרט קיין יידן און קיינעם פון איר משפחה האָט זי אויסגעוואַנדערט מיט אירע קינדער אברהם און מאַרושע קיין אַמעריקע.

מלכהלע איז נפטר געוואָרן אין יאָר 1965.

יהיה זכרה ברוך!

פייגה זילברשטיין

געבוירן אין גריצע. אין יאָר 1925 באַזוכט פאַלקס־שול און „בית־יעקב".

אין די מלחמה־יאָרן געלעבט אין די געטאָס: גריצע, ביאַלאָבזשעג און ווארשע, נאָכער אין די קאָנצענטראַציע־לאָגערן: בירקענאָו, מאַטהאָזן און אוישוויץ. נאָך דער מלחמה, געלעבט אין לייפּהיים — מערב־דייטש־לאַנד.

אין יאָר 1951 געקומען קיין אַמעריקע.

מיין פאַמיליע־נאָמען איז היינט פ. גענטדאָוש, מיין מאַן סעם גענט־דאָוש, מיין זון בצלאל און טאָכטער חנה.

אין די מלחמה־יאָרן זענען אומגעקומען מיין פאָטער בצלאל זילבער־שטיין, מוטער ברכה, שוועסטער מירל איטע, איר מאַן ישראל ברומער און זייערע דריי קינדער — יוסף מענדל, אברהם חיים, ישראל גרשון און חנה זילבערשטיין, ז״ל.

ערע זייער אַנדענק.

איך שפּענדע פאַרן ארגון 25 דאָלאָר.

אַ מצבה

אויפן אומבאַקאַנטן קבר — אויפן אַש פון מיינע טייערע און ליבע:

מיין מאַמע מרים הינדה, מיין טאַטע יוסף סופר, שוועסטער שרה, ברודער משה חיים, מיין ליבן יונגסטן ברודער לוי — אַלע קדושים וטהורים אומגעקומענע דורך די דייטשע מערדער.

מיינע ליבע, טייערע מאַמע, טאַטע, שוועסטער און ברודער זכרונם לברכה

יוסף סופר ז״ל איז אין גריצע געווען גוט באַקאַנט. זיין שיין לייענען די תורה אין דער גרויסער שול יעדן שבת איז גוט באַווויסט געווען צווישן די גריצער יידן. מיין ערלעכער פאַטער, יוסף בן אברהם יעקב איז דערשאַסן געוואָרן דעם זעקסטן טאָג פון סוכות, אין יאָר 1942, צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע יידן פון דעם שטעטל ביאַלאָבזשעג, נעבן ראַדאָם. מיין גאָר פרומע מאַמע, מרים הינדע בת משה חיים, איז אומגעקומען דורך די דייטשן ימ״ש. מ׳קען אויך קיינמאָל נישט פאַרגעסן דעם שבת (מ׳האָט דאָן געבענטשט ראש חודש אייר) אין יאָר 1942. געקומען בין איך דעמאָלט פון דער אַרבעט אין סקאַרזשיסק, האָט מען מיר איבערגעגעבן די שלעכטע בשורה אַז מ׳האָט צוגענומען אונדזער ברודער משה חיים און נאָך צוויי גריצער יידן. מ׳האָט זיי געהייסן זיך אויסטאָן נאַקעט און לעבעדיקערהייט אַרייגגיין אין זייער קבר, ווו מ׳האָט זיי דערשאָסן. געמסרט האָט זיי אַ יידישער מסור, וועלכער האָט די דייטשן איבערגעגעבן, וועגן דעם, אַז זיי ווילן נישט גיין צו דער אַרבעט. מיר, לעבן־געבליבענע, וועלן קיינמאָל נישט האָבן קיין מנוחת נפש ביז דער אַ מסור וועט נישט באַקומען זיין געהעריקע שטראָף. דערשיטערט ביז גאָר זענען מיר געוואָרן דערוויסנדיק זיך וועגן דעם

פריצייטיקן טויט פון אונדזער יונגסט ברודערל לוי, וועלכן מ׳האָט דערשאָסן דעם 12.31.1942 צוזאַמען מיט אַנדערע גריצער יידן ביי דער שטאָט סמאָלענסק.

דער צער איז גרויס, אָבער נקמה — איז נישטאָ!

אונדזערע האַרציקע, ליבלעכע שוועסטער שרהקע, שוואָגער שלום נה און דאָס שיינע, ריינע נשמהלע הנה, וואָס איז בלויז אַלט געווען 4 יאָר און האָט שוין דאַן געווסט צו וואַרענען דעם זיידן יוסף, נישט צו וווייזן זיך פאַר דעם יידן־פרעסער קלאָוז, דער באַוווסטער יידן־מערדער.

אַלע, אַלע מיינע טייערע, ליבע און אַלע וואָס זענען אומגעקומען על קידוש השם והעם בלויז דערפאַר, וויל זיי זענען געווען יידן, וועלן מיר אייביק געדענקען!

מיר באַווייזען אַלע קדושים, טרויערן נאָך זיי. איך טרויער בייטאָג, טראַכט גאַנצע נעכט. באַקלאָג מיינע טייערע. נישט וויכטיק פון וואָס איך זאָל נאָר נישט טראַכטן קומט צו מיר דער טרויער. וועז איך דערמאָן זיך דעם פינצטערן נעכטן טוט מיר ווי, אַז נישט געקענט שטאַרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט האָבן מיינע עלטערן. כ׳דערמאָן זיך: מיין טאַטע האָט געהאַלטן די שוועסטער און געבעטן: אפשר וועט געשען אַ נס — מ׳וועט זיך אויסבאַהאַלטן. אָבער אומזיסט זייער בעטן. נישט געבליבן פון זיי קיין שום געביין.

מיין שטעטעלע גריצע. כ׳זע דיך אין טרוים.

כ׳בענק נאָך דיר גריצע, מיין אַמאָליקע היים!

אַלע זכרונות זענען שיין ווי דאָס ליכט אַליין,
אָבער פאַר וואָס האָט מען אויסגעטראַכט
צו מאַכן אזויפיל געווין?

ירושלים, ירושלים עיר הקודש

הייליקע שטאָט ירושלים. טאָג־טעגלעך, במשך צוויי טויזנט יאָר, זענען מיר מתפלל פאַר דיר ירושלים. תמיד האָבן מיר געבענקט צו זעען צוריק דיין פראַכט.

היינט האָבן מיר זוכה געווען צוריק צו זעען ווי יידן לעבן־אויף אונדזער אַמאָליקע קרוין: ירושלים.

תמיד האָבן מיר געשווויירן: נישט פאַרגעסן דיך ירושלים. מיר האָבן דערלעבט צו זעען ציונס צוריק־אויפבוי.

רבונו של עולם! האָבן מיר נאָך ווייניק געליטן? באַווייז אַ נייעם נס: אונדזערע שונאים זאָלן נישט מער קיווען אונדז פאַרקנעכטן.

זעקס מיליאָן יידן — קרבנות פון די דייטשן, האָבן נישט זוכה געווען צו זעען דיין באַפרייאונג.

הונדערטער יאָרן האָבן זיי מתפלל געווען: „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה ד׳ המחזיר שכונתו לציון״ — און נישט דערלעבט דיין וויידערגעבורט, דיין וויידעראויפבוי.

אונדזער האָרץ איז פול מיט פּחד: די יידישע שונאים ווילן דיך, ירושלים, צוריק פאַרקנעכטן, דיין פּראַכט פאַרוויסטן.

גריצער יידן! צעשפּרייטע אין דער גאָרער וועלט דאַרפן, צוזאַמען מיטן גאַנצן פאָלק ישראל קעמפן מיט אַלע מיטלען קעגן דעם אַלטוועלט־לעכן אַנטיסעמיטיזם, וואָס האָט נאָך נישט אויפגעגעבן זיין פיזישע און גייסטיקע מלחמה קעגן יידישן פאָלק.

ירושלים עיר הקודש! טאָג טעגלעך וועלן מיר ממשיך זיין בעטן פאַר דיין באַפרייאונג, וויידעראויפבוי און שלום.

טעטיקייט פון דער
לאַנדסמאַנשאַפט אין אַרגענטינע

קאָאָפּ. „בערדינא ריוואוויא״
ביים גריצער און געראָר ל.ל. פּאַראיין

אויף אַן עכט פּייערלעכן אופן איז מיטוואָך דעם 24טן אַפּריל 21 אַז. אין אונדזער אייגענעם לאָקאַל אויף וועלאַסקאַ 104, פּאַרגעקומען דאָס איבערנעמען די אַמטן פון די נייע פּאַרוואַלטונגס מיטגלידער אויף דער לעצטער אַלגעמיינער פּאַרזאַמלונג.

עס איז זיך צוזאַמענגעקומען אַ גרויסער עולם פון אַקציאָנערן, לאָנדס־לייט, פּריינט און אויך אייגנגעלאָדענע גאָסט.

דער צוזאַמענטרעף איז פּאַרגעקומען ביי פּיין גענדעקטע טישן, צוגעגרייט פון יום־טוב־קאַמיסיע — פון די הערן שולץ און פּראָגער. דערעפנט דעם אָקט האָט דער פּרעזידענט פון דער קאָאָפּעראַטיוו — סאָלאָמאָן באָקסער. נאָך דעם ווי ער בעט באָערן די העלדן פון וואָר־שעווער גענאָ־אויפשטאַנד דאָנקט ער אַלעמען פּאָר די אַרויסגע־וויזענע באָציונג, וועלכע איז געקומען צום אויסדריק ביי די לעצטע אַלגע־מיינע פּאַרזאַמלונגען.

נאָכן געבן אַ קורצן איבערבליק, וועגן גאַנג פונעם נייעם פּעריאָד פון דער קאָאָפּעראַטיוו, זאָגט באָקסער, אַז די ציפערן רעדן פּאָר זיך, און האָבן איבערגעשטיגן אַלע דערוואַרטונגען סיי אויפן געביט פון צופלוס אין „קאָכּא דע אָחאָרא״ און סיי פון אַלץ שטייגנדיקן צוקום פון נייע אָקציאָנערן. דער דערפאָלג איז נאָר אַ דאָנק די האַרמאָניש צוזאַמענאַרבעט פון די גאַנצע קאָמיסיאָן. דאָס איז אויפגענומען געוואָרן פונעם עולם מיט גרויסע אָפּלאָדיסמענטן. דאָן גיט ער איבער אָנפירן מיטן אָקט דעם ה׳ ענריקע מערקיער, וועלכער גיט דאָס ערשטע וואָרט דעם סעקרעטאָר אַלבערטאָ אָקריטש. דער רעדנער זאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, האָט די קאָאָפּ. „בערנאָר־

דינאַ ריוואַדאַוויאַ״ די גרעטסע שאַנשן צו ווערן איינע פון די גרעסטע פינאַנציעלע אינסטיטוציעס.

ביים צווייטן טייל פונעם יום־טוב האָט זיך דער עולם משמח געווען סיי פון די געשמאַקע מאכלים און סיי פון אויסהערן די לעצטע נייעס פון ישראל־דיסקאָס; ס׳נעמט אַ וואַרט דער פרעזידענט פון גריצע און גערער לאַנדסלייט־פאַריין הער אברהם פרידמאַן. פרידמאַן ווייזט אַן אין זיין אַרײַנפיר־וואָרט אַז עס פרייט אים צו זען דעם פראָגרעס פון דער קאָאָפּעראַטיווע, וועלכע איז אַרויסגעקומען פון גריצע און גערער ל״ל־פאַריין, און ער מאַכט אַ רוף צו אַלע לאַנדסלייט און פריינט צו האַלטן זיך קאָנצענטרירט אַרום די צוויי אויבן דערמאָנטע אינסטיטוציעס, וועלכע איז אַ גייסטיקע היים נישט נאָר פון גריצער און גערער נאָר פאַר אַלע פריינד, וואָס קומען אין קאָנטאַקט מיט אונדזער קאָאָפּ. נאָכער באַקומט אַ וואָרט ה׳ הויכגעלערנטער, אַ מענטש מיט אַ גרויסן סטאַזש פון קאָאָפּעראַטיוויזם;

משפּחה קאָפּער־יורקעוויטש, ווויגען אין בוענאָס־איירעס

הויכגעלערנטער ווייזט אָן, אַז די קאָאָפּעראַטיוון האָט אַ ספּעציעלע באַציונג צו אירע אַקציאָנערן און דאָס איז ווערט צו באַגריסן, ווינטשנדיק ווייטער אָנצוגיין מיט דעם דאָזיקן זשעסט.

אין נאָמען פון אַלע אַקציאָנערן באַגריסט דאָוויד מינאַקער אין זיין באַגריסונגס־וואָרט זאָגט דער ח' מינאַקער, אַז אין דער קאָאָפּ. „ב. ריווס־דאָוויא" קומט מען אַריין אַזוי ווי אין אַן אייגענער היים און אַלע פּראָבלעמען ווערן דערלידיקט אויף אַ קאָרעקטן אופן.

געשלאָסן דעם יום־טוב האָט דער ה' ענריקע מערקיער. ער באַדאַנקט אַלעמען פאַר די אַרויסגעזאָגטע שבחים לטובת די דאָזיקע אינסטיטוציע, ער באַגריסט די נייע אויסדערוויילטע דירעקטאָרן ווי אויך די איבערגעוויילטע; ער שטעלט זיך ספּעציעל אָפּ אויף דער טעטיקייט פונעם כערענטע קאָנטאָדאָר ענריקע קושנייידער, וועלכער האָט אַ גרויסן חלק אינעם דערפאָלג פון דער קאָאָפּ. „ב. ריוואַדאָוויא".

דאָס אַלץ ווערט געטאָן — זאָגט מערקיער — לויט די איינגעשטעלטע קאָאָפּעראַטיווישע נאָרמעס וואָס ס'הערשט אין אונדזער קאָאָפּעראַטיוו.

צום שלוס נעמט אַ וואָרט דער כערענטע ה' קושנייידער, וועלכער דאַנקט פאַר דעם צוטרוי וואָס די דירעקטאָרן ווייזן אים אַרויס און זאָגט, אַז דאָס גיט אים סטימול אויף צו טאָן דאָס בעסטע לטובת פאַר דער קאָאָפּ־פּעראַטיוון. ער באַגריסט די נייע אויסדערוויילטע דירעקטאָרן און זאָגט אַז דאָס זענען מענטשן וועלכע האָבן געטאָן זייער אַ סך פאַר דער קאָאָפּ. אפילו נישט זייענדיק אין דער קאָמיסיאָן. ער שטעלט זיך באַזונדער אָפּ אויף דער טעטיקייט פון די אודיטאָרן, דאָס זענען די הערן טשיריקנס און סטיוועמבערג, וועלכע באַמיען זיך אַז אַלץ זאָל קלאַפּן ווי געהעריק. קושנייידער פאַרענדיקט זיין באַגריסונגס־וואָרט און דערמאָנט אַז אויך דער טעכנישער פּערסאָנאָל דערפילט זיינע אויפגאָבן אויף גאָר אַ קאָרעקטן אופן און דאָס אַלץ צוזאַמען דערלויבט אַז די קאָאָפּ. „ב. ריוואַדאָוויא" זאָל שטענדיק גיין פאָרויס.

נאָכן זינגען די התקוה פונעם גאַנצן עולם וינטשנדיק גרויס דערפאָלג אויף אַלע געביטן, ווערט די מסיבה געשלאָסן ביי אַ גאָר געהויבענער שטימונג.

די נייע קאָמיסיאָן באַשטייט פון די פאָלגנדיקע פערזאָנען:

פרעזידענט: סאלאָמאָן באָקסער, וויצע־פרע.: באָקאַבאָ יוכקעוויטש, סעקרעטאַר: אַלבערטאָ אַקריטש; פּראָ: פּערנאַנדאָ פראַגער; קאָסירער: סאָלאָמאָן מעסינגער; פּראָ: מאַרקאָס נוטשאַד; וואָקאַלן טיטולאַרעס: ענריקע מערקיער, אברהם פרידמאַן, חיים כאַימסקי, מאַרקאָס שולץ, דוד שטער; סופּלענטעס: אַדאָלפאָ קוקולקא, אַלבערטאָ האקסטער, איסאַק הויכגעלערנטער; סינדיקאָ טיטולאַר: כאַימע, ר. בראָמבערג; סינדיקאָ סופּלענטע: אברהם גרייפמאַן; כערענטע: ענריקע קושניידער; אודיטאָרעס: העקטאָר טשיריקינס און אַלבערטאָ סטיוועלבערג.

* * *

אין שייכות מיט 25 יאָר ל״ל פּאַריין און 10 יאָר קאָאָפּעראַטיוו, האָט זיך געשאפן אַ יוגנט קרייז ביי די צווייי אויבנדערמאַנטע אינסטיטוציעס און ביי דעם ערשטן צוזאַמענקום איז געשאפן געוואָרן אַ יום־טוב קאָמיסיע באַשטאַנען פון פאָלגנדע פערזאָנען: בענימאָ שולץ, כאימע באַימסקי, פערנאַנדאָ פראָגער, מיגעל מערקיער און אַלבערטאָ האָקסער. זיי זענען גלייך צוגעטראָטן צו דער אַרבעט אַרגאַניזירנדיק דעם יום טוב אויף אַ גרויסאַרטיקן אופן אין סאַלאָן „סאַלאָס" מיט אַ גרויסן אַרקעסטער און פייערלעכער אוונט־ברויט כדי אָפּצומערקן די פריידיקע געשעענישן.

דערעפנט דעם אָקט האָט דער פרעזידענט פון דער קאָאָפּעראַטיוו, סאָלאָמאָן באָקסער, וואָס האָט נאָכן באַגריסן אַלע אָנוועזנדיקע, געגעבן אַ קורצן איבערבליק איבער דעם גאַנג פון דער קאָאָפּעראַטיוו זינט איר אָנט־שטייאונג ביזן איצטיקן מאָמענט; דאָן האָט ער באַגריסט דעם יוגנט קרייז וואָס האָט זיך געשאפן ביי די דאָזיקע אינסטיטוציעס און האָט איבערגעגעבן דאָס וואָרט דעם סעקרעטאַר פון גריצער און געראָר ל״ל פאַריין, ענריקע מערקיער.

ענריקע מערקיער האָט אָנגעוויזן אויף דער וויכטיקייט פון דעם דאָזיקן יוגנט קרייז און האָט געזאָגט, אַז ענדלעך איז פאַרווירקלעכט געוואָרן אַן

אַלטער חלום וואָס ביז איצט איז דאָס נישט געלונגען צו פאַרווירקלעכן. אַ יוגנט קרייז איז שטענדיק געווען דער הייסער וווּנטש פון די עלטערע טוער פון ל״ל פאַריין און האָט געווּנטשן דער יוגנט גרופּע אַ סך דערפאָלג.

אין נאָמען פון די געראָר האָט באַגריסט יעקב יורקעוויטש, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט, אַז פאַר אים איז דער דאָזיקער מאָמענט אַ גרויסע געשׂשענישׂ אין לעבן פון דער קרעדיט קאָאָפּעראַטיווע און אין לעבן פון ל״ל פאַריין, ווייל מיט דעם זעצן מיר פאָר דעם גאַנג פון זייערע עלטערן.

דאָן נעמט אַ וואָרט דער פּרעזידענט פון יוגנט קרייז בעניטאָ שולץ, ער זאָגט איז זיין אַריינפיר וואָרט, אַז דער הויפּט־ציל פון זייער אַרבעט אַ חוץ אַלע טעטיקייטן אויף אַלע געביטן פון דער יוגנט צו גרופירן אַרום די צוויי אינסטיטוצי׳עס די קינדער און אייניקלעך פון די גריצער און געראר ל״ל אין אַרגענטינע.

די גרופּע באַשטייט איצט, כּמעט 2 חדשים נאָך איר שאַפונג, פון 35 יוגנטלעכע און טראָגט דעם נאָמען „די אייביקע ירושלים״, וואָס וויל ממשיך זיין די אַרבעט וואָס זייערע עלטערן האָבן אָנגעהויבן מיט 25 יאָר צוריק אַלס אימיגראַנטן פון פוילן.

דער נאָמען פון יוגנט צענטער „די אייביקע ירושלים״ איז אַ באַערונג און דערמאָנונג די העלדן, וואָס האָבן געקעמפט בכדי אופצוהאַלטן די שטאָט אונטערן יידישן עמבלעם.

נאָכן פאַרברענגען געמיטלעך סיי פון אויסהערן דעם קינסטלער מאַקס פורמאַנסקי און זיינע באַגלייטער, ווי אויך אַ ספּעציעלן שאָו פון ראַדיאָ און טעלעוויזיע, שליסט דעם יום־טוב דער פּרעזידענט פון גריצער און געראר ל״ל פאַריין ה׳ אברהם פרידמאַן, וואָס האָט באַטאָנט, אַז עס האָט אַנדערש נישט געקאָנט זיין, זיך באַציענדיק צום יוגנט צענטער.

די שטעטלעך גריצע און געראר האָבן שטענדיק געהאָט אַן אויסגעצייכנטע יוגנט וואָס האָט געפירט אַ קולטור טעטיקייט און האָט געשמט אין גאַנצן געגנט אַרום מיט איר אַקטיוועראר טעטיקייט, און האָט געווונדערט, אַז דער געשאַפענער יוגנ צענטער זאָל באַווייזן צו גרופירן אַלע קינדער פון

די ל״ל פון די דערמאָנטע שטעטלעך און אַזוי אַרום ווייטער ציען די הערלעכע טראַדיציע פון דעם יידישן לעבן און יידיש המשך.

די יוגנט קאָמיסיע באַשטייט פון פאָלגנדע פערזאָנען: פֿרעזידענט: שולץ בעניאָ, וויצע: גרעגאָריאָ שלעיפער, סעקרעטאָרין: סוסאַנאַ באַקסער, קאַסיר: קאַרלאָס באַקסער, אַקטן־סעקרעטאָר: איסידאָראָ מערקיער.

אברהם פרידמאַן

אַרגענטינע — בוענאָס־אייַרעס

גריצער געסלעך

דאָס שטעטל גריצע, ווי אַלע יידישע שטעטלעך אין פּוילן האָט אַ מאַרק (רינעק). דאָס איז דער שטאָט־צענטער און פון אַלע מאַרק־זייטן זענען אויסגעבויט גרעסערע און קלענערע געסלעך. פאַראַן מיוחסדיקע גאַסן: וואַרשעווער, ראַדאָמער און סקאַרגע. דאָרט האָבן זיך קאָנצענטרירט די בעסער איינגעאָרדנטע געשעפטן און אין די שטאָקיקע הייזלעך האָבן געווויינט די קליין־שטעטלדיקע גבירים, די פּני. אין די שמעלערע און קלענערע געסלעך: בלענדאַווער, אַמשינאַווער, זאַטילנע, מאַגעלניצער, האָבן געווויינט די אָרעמע האַראַפאַשניקעס, קליינע מאַרק־ און יריד־קרעמער און סתם אָרעמעלייט. די אָרעמע געסלעך האָבן דאָס אַרויסגעגעבן די דינאַמישע יוגנט אין אַלע ציוניסטישע און סאָציאַליסטישע באַוועגונגען אין גריצע.

אַז מ׳האָט שפּאַצירט אין דער אַמשינאַווער גאַס עטלעכע מינוט, זענען מיר אַריין אין דעם סטאק געסל. דאָרט האָט זיך געפונען דער באַווסטער גריצער סטאק. דאָס איז אַ ברונעם, וואָס ליגט צופיסנס אַ גרויסן באָרג. דער סטאק שמט מיט זיין ריין, גוט און באַטעמט וואַסער. אויפן סטאק באָרג געפינט זיך די שטאָטס־קירכע, וואָס האָט נישט אין מאָל געשראָקן מיט אירע קלינגענדיקע גלאָקן יידישע קינדער און אַפילו דערוואַקסענע, ספּעציעל אין די „גרינע דאָנערשטיקס". נעבן אָט אַ דער קירכע מיט אירע הויכע צלמים געפינט זיך די פּייער־לעשער געבוידע מיט אירע פּרימיטיווע כלים צום לעשן שריפות. נישט ווייט פון דער קריכע

געפינט זיך אויך די באַוווסטע אין גריצער ראַיאָן — טורמע מיט אירע טונקעלע מויערן און פֿאַרקראַטעווטע פענצטער, צו פֿאַרשטעלן דאָס ביסל טאָג־ליכט פון די אומגליקלעכע אַרעסטירטע. נעבן אָט די געזונק־היטערישע הייזער געפינט זיך דאָס שטאָטישע געריכט און דאָס שפּיטאָל. אַז מ׳שפּאַצירט ווייטער זעט מען דעם גוט באַקאַנטן „וויאַטראַק״ — ווינט־מיל, וואָס געפינט זיך אויף אַ גאָר הויכן בארג. ביי דעם אַ „וויאַטראַק״ האָבן יינגלעך און מיידלעך געפֿלירטעווט, געשווירן זיך „עוויגע ליבע״ און געגאָסן פון „הימלישע״ פאַרגעניגנס...

גייענדיק צוריק דורך דעם סקאַרגע געסל קומט מען צו דעם שטאָט־גאָרטן. דאָרט פלעגט אין די זומער־אָוונטן ראָיען די יוגנט. אַלע „ראַנדקעס״ פלעגן אין דעם דאָזיקן גאָרטן אָפּגעשמועסט ווערן. מ׳האָט זיך געליבט, געשלאָסן חתונה „טראַנזאַקציעס״ ביי דער שיין פון דער לבנה אָדער אין דער פינצטער. געווען צייטן ווען די ענדעקישע יוגנט האָט די יידישע פֿאַרלעך אַרויסגעיאָגט פון גאָרטן. בעתן שפּאַציר האָבן די אַנטיסעמיטן אַראָפּגעכאַפּט די היטלעך פון די יינגלעך און זיי אַרויסגעווארפן פון גאָרטן־פּאַרקן. די פּוילישע יוגנט איז דערצו זיכער אונטערגעהעצט געווארן דורך די אָרטיקע מאַכט־האָבער, וועלכע האָבן נישט געווואָלט, און עס האָט זיי זיכער נישט געפּאַסט, אַז יידישע יינגלעך און מיידלעך זאָלן צוזאַמען שפּאַצירן מיט זייער יוגנט אין זייער גאָרטן. אין דעם גאָרטן האָט זיך געפונען אַ הילצערן געביידעלע (פּאַליטאַנקע). דאָרט פלעגט מען תמיד הערן טראָמפּייטערן די ווינער וואַלצן. ס׳האָט זיך אויך געפונען דאָרט דאָס אין גריצע באַוווסטע „פּאָלקס־הויז״. אין דעם הויז האָט די גריצער יוגנט אייגנעאָרדנט פּאַרטייאישע פאַרזאַמלונגען, רעפעראַטן, טעאַטער־פּאַרשטעלונגען און טאַנץ־פּאַרוויילונגען.

ספּעציעל דאָרף דערמאָנט ווערן די גרויסע, גוט באַוווסטע פּאָלקס־ביבליאָטעק מיט אירע הונדערטער לייענער, וועלכע האָבן מיט אזויפיל נייגער געלייענט די טויזנטער ביכער אין אַלע שפּראַכן. אַנטקעגן דער פּאָלקס־ביבליאָטעק האָט זיך געפונען די „תרבות״־שול, די ציוניסטישע פּאַרטיי מיט אירע יוגנט אָרגאַניזאַציעס און ביבליאָטעק.

מערבדיק געפינט זיך די ראָדאָמער גאַס און רעכטס — די וואַרשעווער

גאָס. באַרג אַראָפּ — דאָס שול געסל. דאָרט האָט זיך געפונען די באַווּסטע שול. אַריינקומענדיק אין דער שול איז געווען די שטוב ווו ס׳האָט געדאַוונט דער גריצער רב, רבי אליהו ליפשיץ ז״ל, דער גוט באַקאַנטער תלמיד חכם, באַהאַוונט אויך אין פּאָליטישע ענינים, וועלטלעכע קענטענישן און ספּעציעל באַווּסט געווען מיט זיינע געלונגענע דין תורות. רבי אליהו ליפשיץ, וואָס האָט פערפעקט געקענט די פּוילישע שפּראַך האָט געגאָסן פונעם צוטרוי פון דער גאַנצער שטעטישער באַפעלקערונג, אַפילו פון די פּאָליאַקן, וואָס האָבן אים פאַרערט אַלס קלוגן, ערלעכן מענטשן, וואָס שטרעבט אויסצוגלייכן ענינים און דערנענטערן די צדדים דורך פרידלעכן אויסגלייך. נישט ווייט פון דער שול, ממש אַנטקעגנאיבער איז געשטאַנען דאָס בית המדרש, וווּ בחורים האָבן, יומם ולילה, געלערנט מיט אַ ספּעציפישן ניגון. יעדער בחור האָט זיך געהאַט זיין ניגון און אַלע ניגונים האָבן צוזאַמען געשאַפן אַ האַרמאָנישע, הימלישע קאָמפּאָזיציע. דאָס בית המדרש, מיט דער שול, איז געווען דער רעליגיעזער צענטער פון גריצע. אונדזער שול איז גוט באַקאַנט געווען אין גאַנץ פּוילן מיט אירע מאַלעריי־ען. אַז מ׳איז אַריינגע־קומען אין דער שול האָט מען באַלד באַמערקט דאָס טהרה ברעט, וואָס איז געשטאַנען אין אַ שטיבל מיט דער „מיטה״. אַנטקעגאיבער האָבן טרעפלעך געפירט צום בריי־טן אַריינגאַנג אין שול. ביי דער טיר זענען געווען צוויי גאַלעריעס. דאָרט פלעגט די נאַטשאַלסטוואָ, ביי אַ סך געלעגנהייטן, באַזוכן די שול און געניסן פון חזנישער נגינה. נעבן די גאַלעריעס זענען געשטאַנען צוויי טישן מיט אָנגעשיט זאַמד אויף אַריינצושטעלן ליכט. אין מיטן דער שיל איז געשטאַנען דער ריזיקער בלעמער. פון ביידע בלעמער־זייטן — צוויי שורות „שטעדט״, וועלכע זענען בירושה איבערגעגאַנגען פון דור צו דור. אַנטקעגן בלעמער — דער קינסטלעריש־געשניצטער ארון־קודש. די פיינע שניצעריי־ען אויפן אָרון קודש זענען געווען ממש פאַנטאַסטיש. אויך די אַלע געמאַלטע בילדער אין דער שול זענען געווען זייער שיין. ווער געדענקט נישט די אויסגעמאַלטע חיות, וואָס האָבן ווי לעבעדיקע אַראָפּ־געקוקט צו יעדן איינעם. ספּעציעל פאַנטאַסטיש איז געווען געווען אויס־געמאַלט דער סופּיט: אַ בלויער הימל, עטוואָס פאַרוואַלקנט און פליענדיקע פייגל שוועבן ווי לעבעדיקע.

אָבער דאָס אַלץ איז פֿאַרבערעכערעריש פֿאַרניכטעט געוואָרן. אַ קללה זאָל שוועבן לדור דורות איבער די אַלע וואָס האָבן צוגעלייגט אַ האָנט צום צעשטערן די שול. אַ שוידער גייט דורך, וועלן מען דערמאָנט זיך אונדזערע טאַטעס און מאַמעס, ווי זיי פלעגן גיין צום דאָווענען אין די צוויי געבעט־הייזער. היינט איז דאָס אַלץ פֿאַרניכטעט! מיר דערמאָנט זיך יום כיפור: אונדזערע טאַטעס אין ווייסע זאָקן, געהילטע אין טלתים און אין קיטלען, אונדזערע מאַמעס — אָנגעטאָן אין ווייסע קליידער, האָבן פרום געאיילט אין בית־המדרש און אין שול בעטן ביי גאָט אַ שנה טובה! פֿרנסה און געזונט.

פון דעם שול־געסל גייט מען אַריין אין דעם בלענדאָווער געסל ביז צו די סטאָדאָלעס, דאָרט קרייצט זיך אַ וועג צו אַמשינאָווער גאַס. רעכטס געפינט זיך דער צמענטאָזש און לינקס האָט זיך געפונען דער יידישער בית הקברות. בעתן באָזוך אין גריצע, האָבן יידן דערציילט, אַז דאָס בית־הקברות איז געשענדעט: די מצבות זענען צעשטערט געוואָרן און מ׳האָט מיט זיי אויסברוקירט די גאַסן. נישט בלויז וואָס מ׳האָט אונדזערע טייערע עלטערן, שוועסטער, ברידער און פריינד ברוטאַל אומגעבראַכט, האָט מען אויך געשענדעט די טויטע.

מיר דאַרפן דאָס אַלץ געדענקען!

ישראל זילברשטיין ז"ל
בן יוסף ומייטה

(אחיו של שמואל זילברשטיין)

ישראל נולד בשנת 1912 בגריצה.
בשנות נעוריו היה פעיל בתנועת „גורדוניה" בגרוייץ.
הצטיין בכושר ארגוני. השתתף בכל פעולות תרבותיות וכספיות של התנועה.

ישראל זילברשטיין

היה חביב על חבריו ומקובל בחברה.
ישראל נספה בזמן בריחתו מהמחנה.
מקום קבורתו לא ידוע.
יהיה זכרו ברוך!

זהבה שטרן ז"ל

זהבה עלתה לארץ ישראל בשנת 1924.

כידוע לא היה אז מקובל בעירות פולין, שבת צעירה תעזוב לבד בית הוריה ותעלה לארץ בלתי נודעת, מרובות סכנות ומעטי אמצי קיום. זהבה סכנה: החליטה לעלות והגשימה את חלום נעוריה להצטרף לחלוצי ובוני הארץ. ע"י כך רצתה לסלול הדרך לבנות רבות.

זהבה שטרן

בארץ ישראל זהבה נתגלתה כדמות בעלת אופי חזק. לא חסכה שום מאמצים בכדי להגשים שאיפותיה.

בשנותיה הראשונות עבדה קשה בסלילת כבישים, בבנין ובכל עבודות פיזיות, אשר לפי דעתה קדמו את בנין הארץ.

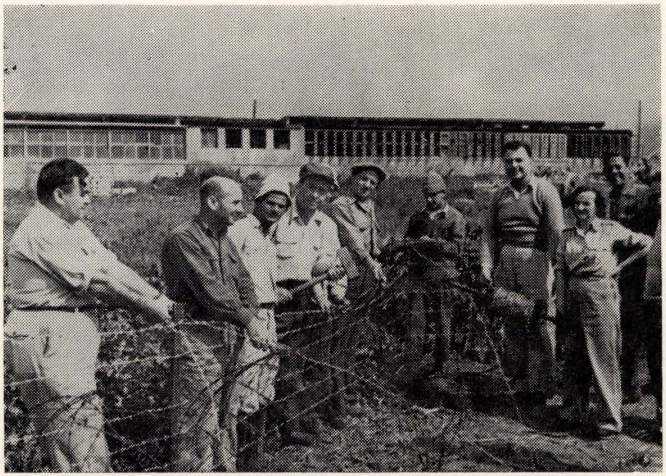
בשנת 1929/30 למדה בבית הספר „בצלאל" ריקמה. הצטיינה בלימודיה ומזה התפרנסה לאחר גמר הלימודים. זהבה ארגנה קבוצת בנות של עבודות יד..

יש לציין, שזהבה היתה פעילה בהגנה. לא היה שום תפקיד קשה בשבילה. כל התפקידים שהוטלו עליה בוצעו על הצד היותר טוב בנאמנות ובמסירות נפש. היתה מעבירה נשק בתוך סלי ירקות, פעילה באימונים ובקיאה במחסני נשק. היתה גם פעילה בגדוד המתנדבות של „מגן דוד אדום" ומיד הפכה לרו חחיה. בחסותה ובארגונה קם חוג לריקמה ומהכנסות החוג קנו ציוד למגן דוד אדום.

בשנים האחרונות, למרות גילה הגבוהה, הרבתה לטייל בארץ.

המרץ וחדוות החיים של זהבה היו לדוגמא.

אותי זהבה הביאה ארצה והתיחסה אלי כמו אמא. גם דאגה למשפחה שלי ובמיוחד לשני הבנים.

השתתפה בכל המסיבות המשפחתיות, בימי חג, יום הולדת ושמחות. לבנות קנתה כל פעם ספרי עזר ואנציקלופדיות בכדי לעזור להם בלימודיהם.

עם קום המדינה זהבה קבלה תפקיד בדאר הנדסה. תודות לנאמנותה ומסירותה לעבודה זכתה בדאר לשבחים רבים.

זהבה עוד יכלה לתרום רבות למען הציבור. אבל התאונה הקטלנית קפחה את פתיל חייה.

לא ימוש מזכרוני חוג המתנדבות של מגן דוד אדם וחוג החברות שלא זזו ממיטת חוליה ועזרו לה עד הרגע האחרון.

הנאמנות ומסירות נפשה היו תמיד נר לרגליה.

יהי זכרה ברוך.

בת אחיה

מרים צ׳רנוביצקי (מבית שטרן)

ב. ראַטמאַן

„קולטור ליגע" אין גריצע

(דראַמאַטישער קרייז)

זיצן פון רעכטס, ערשטע רייע: יוסף געלבאַרד, לייביש לעמבערגער, ייטע העכט, שמעון פרידמאַן, פרוי הוך, ח. שפּיזמאַן.

צווייטע רייע, רעכטס: ה. שמוקלער, חיים פרידמאַן, יוסף האַמער, רעזשיסאָר פ. זיגעלבוים, רפאל קלעפּפיש, ש. ראָטבאַרד.

דריטע רייע, שטייענדיק: ה. האַרט, פרוי גראָסקאָפּ, יעקב פרייַדנרייך, פרוי מ. שפּיזמאַן, ח. דאָרעמבוס.

רשימה פון גריצער לאַנדסלייט
אין ישראל

רשימת יוצאי גרוייץ בישראל

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
1	אפשטיין ישראל	רחוב קרן קיימת לישראל 179, באר־שבע
2	אוסטוינד משה	אבן גבירול 119, תל־אביב
3	אלטרמן ישראל	המעפילים 81.2, גבעת אולגה — חדרה
4	אלטרמן הניה	המעפילים 81.2, גבעת אולגה — חדרה
5	אדלר מלכה	הגפן 10, רמת גן
6	אבי ישראל אסתר	מרים החשמונאים 4, תל אביב
7	אבי טוב זהבה	טרומפלדור 53, נתניה
7	ביטר ישראל	לבנון 5 רמת הטיסים, ת״א
9	ביטר ליאון	ז׳בוטינסקי 25/2, פתח תקוה
10	ברנע שמחה	ארלוזורוב 99, חיפה
11	בלייער הניה	שכ׳ קרית יוספטל 51, פתח תקוה
12	בלנקר יהושע	רח׳ כצנלסון 75, גבעתיים
13	בקר פריידל	שכ׳ קליפורניה 147/2, עכו
14	בקמן ברברה	שכ׳ א/207, קרית גת
15	ברודצקי צבי	רח׳ לבנדה 9, תל אביב
16	ברוק חיה	רח׳ י. ל. ג. 2, חיפה
17	ברמן דוד ורעיתו	כפר שמריהו (מספרה)
18	ברון שלמה	רח׳ הפלמ״ח 22, תל אביב
19	ברונשטיין ישראל	שכ׳ „תקומה״ 14/8, כפר סבא
20	ברנט יחיאל	רח׳ קפלן א/12 דירה 4, יהוד

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
21	גולדברג שמעון יחיאל	צה"ל 11, לוד
22	גולדברג שרה	ריינס 8, בני־ברק
23	גוטסמן בלומה	קוגל 3, חולון
24	גוטמן דוד	התחיה 6, בת ים
25	גרינפרב אריה	תל־חי 5, תל אביב
27	גרויבס ז.	אלישע 37, בני ברק
28	גרינפוגל צפורה	הרשזון 64, רחובות
29	גרויבס גרשון	בלפור 35, תל אביב
30	גראנאו גיטל	טבריה 3, בני ברק
31	גולדשטיין שרה	צה"ל 147, קרית אונו
32	גלבוע שולמית	דרך עכו 59, קרית מוצקין
33	דרזנר יעקב	גבורי ישראל 21, בני ברק
34	המר הניה	המגן 1, קרית שלום, ת"א
35	המר יוסף	המגן 1, קרית שלום, ת"א
36	המר דוד	אילת 72, חולון, ת.ד. 30
37	הימלשטיין יאיר	פאר 11, חיפה
38	הנדורג קלרה	שיכון רסקו 23, יהוד
39	הנדל חנינה	שיכון נוה עמל 433/4, הרצליה
40	הרשברג משה	רחוב בזל 29, תל אביב
41	הרשברג משפ.	קרית מטלון 5, פתח תקוה
42	הרשקוביץ חיה	הגיחון 9, יפו
43	המר יעקב	בן יהודה 59, תל אביב
44	הופנברג גדעון	שדרות העשור 55, קרית ביאליק
45	וין אהרון	קרן קימת לישראל 73, קרית ביאליק
46	וינברג בריש וברטה	שדרות ויצמן 27, נתניה

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
47	וינברג אברהם	נחלת בנימין 17, תל אביב
48	וינטראוב יצחק	עזריאל 35, רמת יצחק
49	וינטראוב צבי	ריינס 8, בני ברק
50	וינטראוב צבי ורעיתו	ריינס 8, בני ברק
51	ויסקוס פנחס	קרן קימת 73, קרית ביאליק
52	ויסמן שמואל	לה גרדיה 31, תל אביב
53	וירזשביצקי	קרית בנימין עמידר 5/7, חיפה
54	זבצקי מנדיל	רחוב שבזי 55, תל אביב
55	זילברשטיין שמואל ורעיתו הורדים 7, גבעתיים	
56	זילברשטיין לאה	פינסקר 11, רמת יצחק
57	זילברשטיין יוסף	שיכון הותיקים 531, נתניה
58	זונדר נחמה	רח' שטריק 1, תל אביב
59	זנגר משה	ברל 29, נוה שאנן, חיפה
60	זנגר קופל	הרצוג 6, גבעתיים
61	טופר רחל	שיכון קליפורניה 137, עכו
62	טופר זליג	רחוב עליה 486, תל אביב
63	טורנר פרלה	הפלמ"ח 5/9, חולון
64	טפר יוסף	ריינס 8, בני ברק
65	ירדני יעקב	החשמונאים 28/11, בת ים
66	לויתן חנה	טרומפלדור 24, חיפה
67	ליכטנשטיין ישראל	שדרות ושינגטון 18, תל אביב
68	לייפר אברהם	יצחק שדה 50, תל אביב
69	לייפר אליעזר	יונה הנביא 29, בני ברק
70	ליפשיץ טרייטל	בן עטה 7, תל אביב
71	ליפשיץ יוסף	הצפירה 8, חולון

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
72	לגגה אברהם	ברנר 4, תל אביב
73	לנרמן יונה	יזראעל 18, חיפה
74	לנגה יעקב	רחוב 10, תל אביב
75	מינץ אליעזר	דואר נע, עמק הירדן, קבוצת הכנרת
76	מורל משה	רחוב ארלוזורוב 52 כפר סבא
77	נימן יצחק	יהודה הנשיא 38, נתניה
78	נחומי חיה	שדרות לבנים 37, תל אביב
79	נפתל דב	ל"ו 22, קרית חיים, חיפה
80	סמלסון נוטה	צלנוב 40, תל אביב
81	סושקוביץ מרים	הרואה 112, רמת גן
82	פינקלשטיין משה	הרואה 153, רמת גן
83	פיקמן אברהם	בלום 56/4, חולון
84	פלדברג מרים	קורדובה 10, תל אביב
85	פלינט רבקה	רח' טרומפלדור 1, עכו
86	פלינט חלמיש משה	קיבוץ לוחמי הגיטאות, ת.ד. 250
87	פרלמן משה	רח' שדרות ויצמן 91, קרית ביאליק
88	פרבר יצחק	אברבנל 19, פתח תקוה
89	פרבר יחזקאל	הנריטה סול 28, פתח תקוה
90	פריד צבי	בצלאל 16, חיפה
91	פריד אליעזר	החרמון 14, חיפה
92	פריד יהושע	סירקין 33, חיפה
93	פרידנברג זלדה	לוינסקי 107, תל אביב
94	פרידנברג דוד	לוינסקי 107, תל אביב
96	פרידמן יוסף	הראה 123 רמת־גן
97	פרל משה	התחיה 15 בת־ים

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
98	פרל יחיאל	הלפר 30, בת ים
99	פרל יטקה	קק"ל 5, גבעתיים
100	פריימן דוד	סמטת אנטבי 13
101	פרנט חיה	פני הגבע 17, רמת גן
102	פרנקל טובה	בורוחוב 9, תל אביב
103	פרידנברג צבי	בצלאל 13, תל אביב
104	פינקלשטיין שרה	בורמה 36, תל אביב
105	פינקלשטיין אריה	בורמה 36, תל אביב
106	פרבר יוסף	פתח תקוה
107	צדוק הינדה	רמת הטיסים, רח' ממדד 14, ת"א
108	צוקרט חנה	רח' לוינסקי 140, תל אביב
109	צרנוביצקי מרים	הפלמ"ח 8, נתניה
110	קולר לייבל	שיכון רסקו בל. 11 דירה 3, קרית אונו
111	קורנוסר הרשיל	רח' ס"א 13, רמלה
112	מהנדס קלמנזון משה	הגליל 85, נוה שאנן, חיפה
113	קליימן יעקב	אבן גבירול 158, תל אביב
114	קלופוט שרה	אבן גבירול 135, תל אביב
115	קריסטל רבקה	שיכון צבא קבע, בית 3, גב ים, חיפה
116	קריסטל אליעזר	שיכון צבא קבע, בית 3, גב ים, חיפה
117	קאומן יונה	רח' דניאל 53, בת ים
118	רדזנוביץ אברהם	ככר מסריק 19, תל אביב
119	רוזנגרט ברכה	קרית יובל, רח' טהון 34, ירושלים
120	רוטהויזר אריה	רמת הטיסים, רח' חבנון 14, ת"א
121	רינקביץ ראובן	רחוב תל חי 12, תל אביב
122	רינקביץ חוה	שד' קוגל 3, חולון

מס.סד.	המשפחה והשם	כתובת
123	רייטר צבי	הגנה 25, בת ים
124	רכטמן אריה	מרחביה 9, תל אביב
125	ריטר חנה	תורה ועבודה 9/4 רמת אליהו, רשל"צ
126	שטרן זהבה	בית אל 11, חיפה
127	שלמברג אברהם	מלב"ן, ביתן 3, באר יעקב
128	שמיר צבי	רחוב אסא 1, ירושלים
129	שפייזמן צבי	עוזיאל 31, רמת יצחק
130	שפיזר אליעזר	אלכסנדר הגדול 4, נוה שאנן, חיפה
132	שץ מנדל	ארלוזורוב 43, תל אביב
133	שריבשטיין אברהם	קרן קימת 87/2, חיפה, קרית ביאליק
133	שריבשטיין חנה	רבי עקיבא 7, לוד
134	אבנר אברהם	כרמיאל 11, חיפה
135	טפר חיים	צה"ל 151, קרית אונו

דוד בוסתן

ד ו ״ ח - כ ס פ ׳

(המאזן לשנת 1965)

פסיב		אקטיב	
הסכום	פ ר ט י ם	הסכום	פ ר ט י ם
		10.36	1. קופה
		209.03	2. בנק הדואר
		1.071.63	3. בנק למלאכה
		1.529.56	4. ספר ״מגילת גר.
		435.00	5. מ נ י ו ת
23.957.33	1. הון	23.504.44	6. ח י י ב י ם
641.89	2.קרן לעזרה סוצ.		
2.160.80	3.ז כ א י ם		
26.760.02		26.760.02	

המאזן לשנת 1966

פסיב		אקטיב	
פ ר ט י ם	הסכום	פ ר ט י ם	הסכום
		1. קופה	53.91
		2. בנק הדאר	810.03
		3. בנק למלאכה	1.101.58
		4. ספר "כגילת גר."	1.509.56
		5. מניות	435.00
1. הון	25.458.10	6. ח י י ב י ם	25.883.24
2. קרן לעזרה סוצ.	327.42		
3. ז כ א י ם	4.010.80		
	29.796.32		29.793.32

המאזן לשנת 31.12.1967

אקטיב		פסיב	
פ ר ט י ם	הסכום	פ ר ט י ם	הסכום
1. קופה	375.21	1 הון: יתרה ל1967	25.458.10
2. בנק הדאר	89.93	הכנסות:	
3. בנק הלואה וחסכון	1.085.35	תרומות 5.889.10	
4. ח י י ב י ם	29.149.14	שונות 1.167.40	
5. ספר "מגילת גריצה"	1.509.56	ס"ה 7.056.50	
6. קרן לעזרה סוציאל	203.03	הוצאות 1.328.18	5728.32
7. עולי פולין	435.00	בס"ה הון	31.186.42
8. מניות ניירות ערך	500.00	2 זכאים שונים	2.160.80
בס"ה	33.347.22	בס"ה	33.347.22

המאזן לשנת 31.12.1968

אקטיב		פסיב	
פ ר ט י ם :	הסכום	פ ר ט י ם :	הסכום
1.קופה	774.06	1. הון: היתרה ל 1968	31.186.42
2.בנק הדאר	1.539.93	ה כ נ ס ו ת:	
3.בנקהו"ח	5.189.63	1 תרומות:	
4.ח י י ב י ם	25.957.74	לפגביית 1.566.00	
5.ספר "סגירת גרירה	1.484.56	3.564.00	
6.קרן לעזרה סוצ.	852.58	5.130.00	
7.מניות,ניירות ערך	500.00	2 שונות 1.224.33	
8.עולי פולין	435.00	6.354.33	
		הוצאות:	
		+ סה"כ 1.968.05	4.386.28
		בסה"כ הון	35.572.70
		2. ז כ א י ם שונים	1.160.80
	36.733.50	בסה"כ	36.733.50

הערה

+ בסך הוצאות: 1.968.05 כולל
הסך 547.60 הוצ לקרן עזרה סוצ.

המאזן לשנת 31.12.1969

אקטיב		פסיב	
פרטים:	הסכום:	פרטים:	הסכום:
1. קופה	721.15	1. הון: היתרה ל 1969	35.572.70
2. בנק הדאר	1.474.93		
3. בנק הלואה וחסכו	3.554.41	התחייבויות:	
4. חייבים	25.561.49	תרומות: 581.13	
5. ספר "מגילת גדיצ	1.484.56	הכנסות: 1.084.60	
6. קרן לעזרה סוצ"א	464.23	1.665.73	
7. עולי פולין	435.00	הוצאות: 1.593.94	71.79
8. (מניות, ניירות)	500.00		
(מלווה בטחון)		בסה"כ הון	35.644.49
9. (מלווה קצר מועד+	2.909.52		
		2. זכאים	1.460.80
סה"כ	37.105.29		37.105.29

+הסך 2.909.52 שולם עבור
מלווה קצר מועד ע"ס 3.000

המאזן לשנת 31.12.1970

אקטיב			פסיב	
פ ר ט י ם:		הסכום:	פ ר ט י ם:	הסכום:
1. קופה		2.120.57	1. הון	37.891.10
2. בנק הדאר		898.53	2. זכאים	1.460.80
3. בנק הלואה וחסכון		701.30		
4. חו"ז		29.595.49		
5. ספר "מגילת גרניצ		1.469.56		
6. קרן לעזרה סוצ.		1.221.93		
7. מניות-נ.ערך -	435.00			
	2.909.52	3.344.52		
בסה"כ		39.351.90	בסה"כ	39.351.90

שרה סילברמן(צוקרמן)

משפחת צוקרמן

בעיירה גריצה,הבלתי נשכחת,גרה משפחתי צוקרמן.

מכל משפחתי הענפה אני היחידה נשארתי בחיים. מוטלת עלי החובה להנציח,בספר זה,את שמות משפחתי:

אבי א ב ר ה ם ז"ל

אמי א ל ק ה מבית אורלובסקה ז"ל

4 אחים: שמואל,חיים,גרשון ונוסקה זברונם לברכה

אבי היה בעל בית חרושת למכוניות חקלאיות,יצרקת ברזל, מחסן עם זבל כימי וסוכנות שוודית:"א ל פ ה ל א ו ו א ל "

באיזור גריצה אבי נחשב לסוחר הכי הגדול.תמיד השתדל להעסיק פועלים יהודיים:נגרים,צבאים,מסגרים-אחד מהם נשאר בחיים וגר בישראל:מר טרייסל ליפשיץ.

העובדה שהפועלים עבדו אצלנו כ 20-30 שנים מוכיחה על היחס הטוב של אבי לפועלים והדאגה לפרפסם ותנאי עבודה.

אבי היה יו"ר בנק הסוחרים בגריצה ואגודת הסוחרים של האיזור.

תודות לאישיותו המוכרת ולפעולות יזומות הצליח "לשבור את הקיר" האנטישמי של הנהלת בית הספר התיכון בעיירה,שהסכימה לאפשר להנוער היהודי ללמוד בבית הספר,המוכר והמצטיין.

אני ובני משפחת קלפפיש היו בין הראשונים של הנוער היהודי שקבלו העודות בגרות.

באופן סראגי משפחתי נרצחה ע"י הנאצים.

הקרבן הראשון היה אחי הצעיר,נוסקה,שהיה ראש קבוצת "הנוער הציוני" בגריצה.הוא נפל בקרב ב ווסטר פלסטע.

אמי ושני אחים,האחובים ובלתי הנשכחים נרצחו במחנה אושביץ.בסוף נהרגו אבי ואחי הבכור,סמואל,בגטו וורשה כלוחמי הגטו.

אני מציינת,כי בשנת 1939 אחי סמואל היה בארץ ישראל בתור תייר.בארץ התחתן,חזר עם רעיתו לגריצ'והתכונן לחזור לארץ ישראל עם "כולם והכול".

מלחמת עולם השניה חסלה התכניות היפה שלו.

אני נישלחי תודות לבריחתי לרוסיה.כיום אני,בעלי ובני, קצין בצ.ה.ל,גרים בישראל.

העיירה גריצה,שקבלתי ההשכלה הראשונה ובילותי שמה את שנות הנעורים היפים,תשאר בזכרוני לנצח.

לזכרון נצח

מירנ ליבע,געטריי ע עלטערן:משה און פערל לאה ז"ל
קוועסטער: צוערי,ברודער:מאיר.הערשל.בעירה.-אלע אומגעקומען
דורך די דייטשן.
כוועל דאס קיינמאל ניטש פארגעסן.כבוד און ערע זייער אנדענק.
כבאשטייער זיך פאר ארגון מים 18 דאלאר.

משה אלטערמאן,נוי יארק.

$$$$$

לזכרון נצח

מירן ליבן זיידן אליהו ליפשיץ זצ"ל,הרב מגדרזיץ,מירן ליבן
פאטער יצחק זצ"ל,מורה הוראה אין גריצע,וואס איז נפטר בעוואנדן
אין יארן: 1939-42.
כבוד און ערע זייער אנדענק.
כבאשטייער זיך פאר ארגון מים 15 דאלאר.

רומקע ליפשיץ/עלבערג
איירינקל און טאכטער.

$$$$

לזכרון נצח

מירנ טייערע: מוטער,פאטער און זיידע:שלום בן ישראל,אסתר
בת חנה יסע און מירנ אומפארגעסלעכע פעטעטרס:מרדכי און
שלום באלדסטיין ז"ל.
כבאשטייער זיך פאר ארגון מים 18 דאלאר.

חיים ניטשוועי
ניו יארק

$$$$

לזכרון נצח

מירנ ליבע עלטערן:דוד און פערל,ברודער:בענציע און
מאטל און יהודה ליב,שוועסטער:פריינע טרה ס ופערלעקע ז"ל
בכאשטייער זיך מים 15 דאלאר.

ערער זייער אנדענק
הערשל קורץ,ניו יארק

$$$$

לזכרון נצח

מירן ליבע פרוי רבקה זילווער ז"ל,געטארבן דעם 11.12.69
כוועל איר קיינמאל ניטש פארגעסן.ערע איר אנדענק.
כבאשטייער זיך מים 10 דאלאר.

האר זילווער
[illegible]ער פון די אקטיוויסטע
לאנדסלייט און אמעריקע.

זייט	5	שורה	1	אנשטאט גריבאטש זייך: גריבאטש	דארף
"	6	"	פוף	אנשטאט משפחת זייך: משפחת גריבפארב.	"
"	8	"	14	אנשטאט ארבאנזאציעס זייך: ארבאניזאציעס.	"
"	8	"	15	אנשטאט ארבאנזאציעס זייך: ארבאניזאציעס.	"
"	10	"	5	אנשטאט ראבאנזירס זייך ארבאניזירס.	"
"	10	"	6	אנשטאט אברלס זייך: אברהם.	"
"	11	"	4	אנשטאט וואס זענען סעטיק זייך: בעווען סעטיק.	"
"	11	"	14	אנשטאט קאטשעלע זייך: קאטשקעלע.	"
"	19	"	15	אנשטאט צירונג זייך: צירונג.	"
"	29	"	3	אנשטאט א בעזעלשאפט זייך: א בעזעלשאפטלעכן כאראקטער.	"
"	36	"	14	אנשטאט לאנסמאנשאפט זייך: לאנדסמאנשאפט -	"
"	40	"	5	אנשטאט הנה האמער זייך: הניה האמער	"
"	50	"	10	אנשטאט פארזאמלונג זייך: באבעגנישס.	"
"	55	"	18	אנשטאט אקטיווער מיטגליד זייך : מיטגליד	"
"	57	"	13	אנשטאט שיק זייך : שיקס.	"
"	60	"	19	אנשטאט א בעווירסע זייך: א בעווירסער	"

זיין	66	צורה	19	אנשטאט ווירטשאפטלעכע דארף זיין: ווירטשאפטלעכע.
"	96	"		אונטער די בילדער דארף זיין דער נאמען: י.ב. אלטערמאן.
"	135	"	3	השורה: "כהמקצוע הזה נתפרנס עד היום "פיוחרת ובלחי מציאותית.
"	135	"	6	במקום §§§§ קבל פרס: "חזק ואמץ" צ.ל.: קבל פרס אות "חזק ואמץ" בועידת "הנוער הציוני "בורשה.
"	136	"	3	במקום שירת שנהיים בצבא צ.ל.: בתקופת מלחמת עולם השניה שירת שנתיים וחצי.
"	136	"	3	במקום בתי חולים אזרחיים צ.ל.: בתי חולים לחיילים משוחררים.
"	136	"	3	יש להוסיף: למד במסגרת תכנית לחיילים משוחררים במספר אוניברסיטאות בבתי ספר לאומנות.
"	136	"	4	במקום שנהיים צ.ל.: שלוש וחצי.
"	137	"	17	במקום תמונה צ.ל.: תמונות
"	138	הערה		בעת בדיקת החומר של מר"ד.המר, ביום 4.4.74, הודיע לי הנ"ל, שכן שלח חומר לספר "מגילת גרויצה". אבל החומר לא הגיע להעורך.
"	161	"	15	אנשטאט: אריינער פון די פאראנטוואלטעכע דארף זיין בעוועון אריינער פון די פאראנטוואלטעכע פון די פרינצנס ענינים.
"	161	"	16	אנשטאט סיילגרויצער באקלאגן זיך ד.ז.: האבן זיך באקלאגט.
"	161	"	17	אנשטאט: פאקטיש היט ער אפ דארף זיין: האט ער אפגעהיטן.
"	162	"	5	אנשטאט אמטור דארף זיין אמטירט.
"	163	"	12	אנשטאט 8 דארף זיין 18.
175	173	"	12	אנשטאט באציכט דארף זיין: באציכנט.
"	176	"	11	אנשטאט בעסטלעך דארף זיין: בעסטלעך.
"	193	"	17	אנשטאט לאנטפער דארף זיין: לאופער
"	221	"	4/3	נייער אדרעס פון י.ב. אלטערמאן: רחוב ירושלים 35 ח ד ר ה